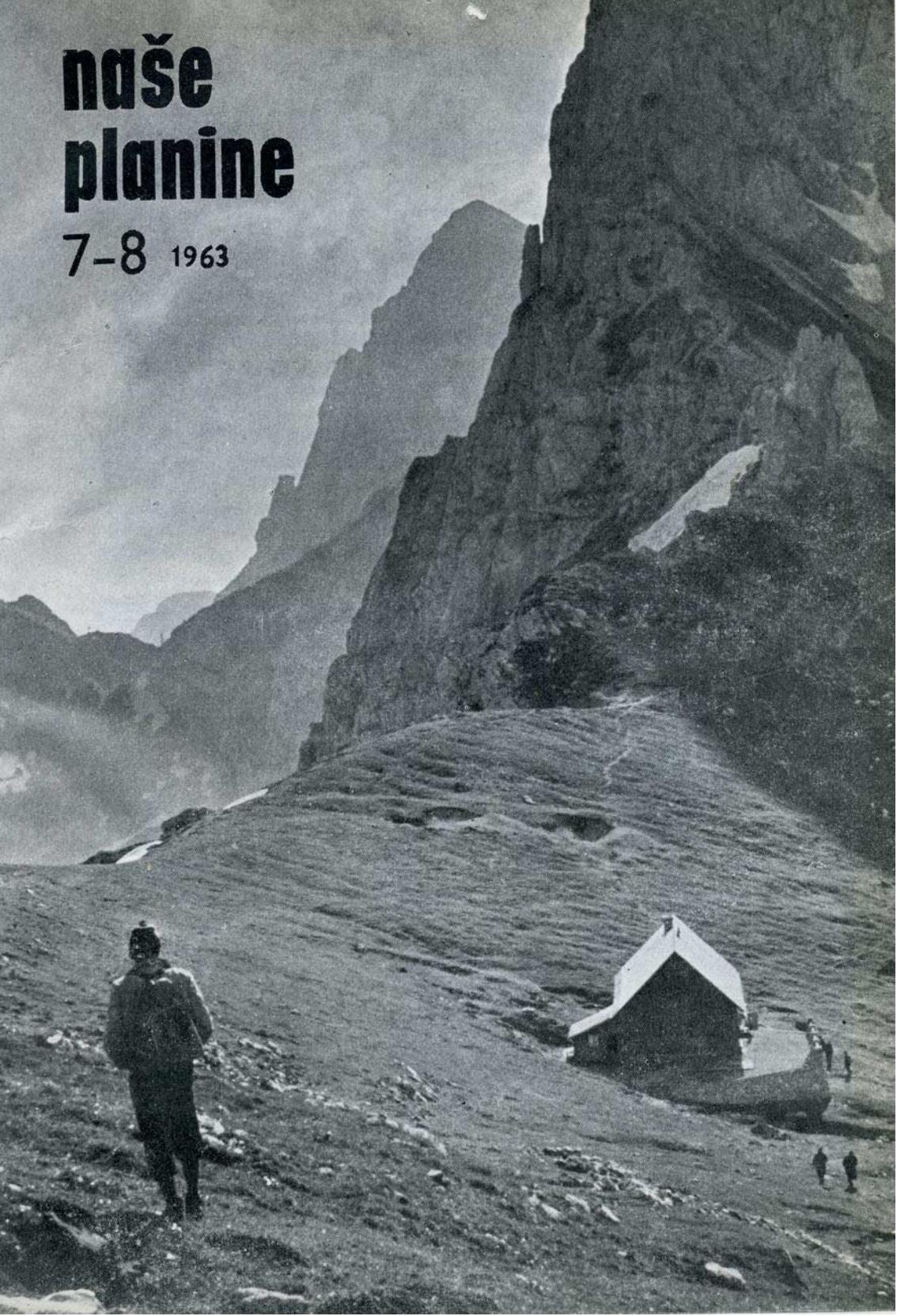

naše planine

7-8 1963

naše planine

REVIJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

»The Mountains«

Review of the Alpine Association of Croatia

»Nos Montagnes«

Revue de la Fédération Alpine Croate

»Le nostre Montagne«

Rivista della Federazione Alpina Croata

»Unsere Berge«

Zeitschrift des Kroatischen Bergsteigerbundes

Izдавач: Planinarski savez Hrvatske

Urednik: Dr Željko Poljak

Redakcioni odbor: prof. dr Vladimír Blašković, prof. Srećko Božičević i prof. dr Mihajlo Pražić

Adresa uredništva: »Naše planine«, Zagreb,
Gajevo 2a, telefon 37-316

Štamparija »VJESNIK« — Odranska bb

Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja pretplata za pojedince iznosi 600 dinara, a za kolektive i ustanove 1200 dinara. Cijena pojedinom dvobroju 150 dinara. Pretplate se šalju čekom na Planinarski savez Hrvatske Zagreb (za »Naše planine«) na tekući račun 400-21-608-231

GOD. XV SRPANJ—KOLOVOZ 1963 BROJ 7—8

SADRŽAJ

Ljerka i Mirko Marković: Prof. dr Ivo Horvat	145
H. Čaušević: Iznenađenja na Čabulji	149
Ing. Lota Arch: »100 donne sul Monte Bianco«	153
Janko Duić: Zimski usponi u Alpama	157
Zgode i nezgode iz Bihora (nastavak)	161
Dr Željko Poljak: Planinarstvo i natjecanje	171
Dr Mirko Malez: Naučni značaj i važnost Velike pećine na Ravnoj gori	176
Ivan Milčetić: Razmišlјaji u dokolici o planinarstvu i planinarima	181
Levin Schlosser-Klekovski: Izlet na Plitvička jezera	185
Vijesti	189

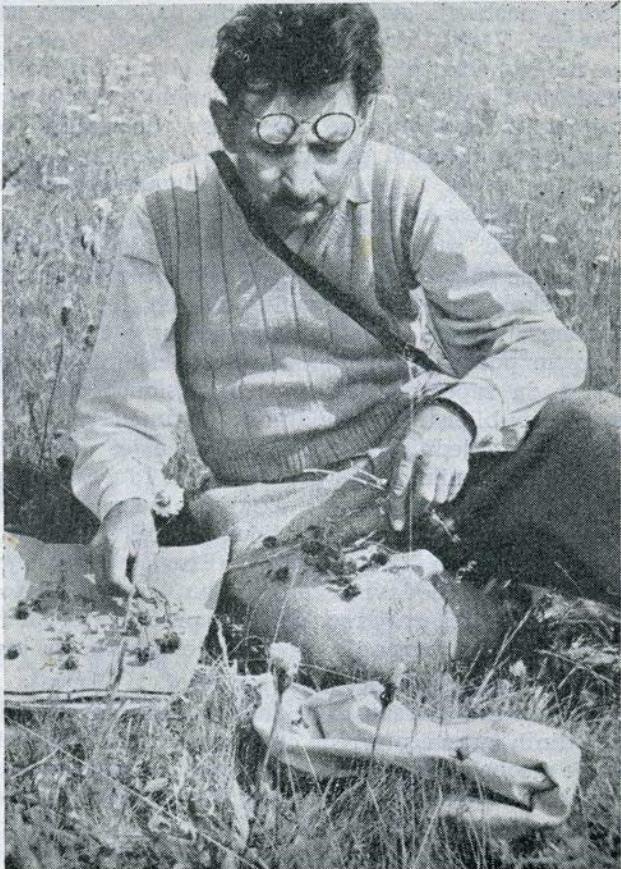

Ljerka i Mirko Marković, Zagreb

Prof. dr Ivo Horvat

Na 23. travnja 1963. godine ugasnuo se život našeg istaknutog botaničara-planinara, sveuč. profesora dr Ive Horvata. Kroz posljednjih 40 godina djelovanje ovog zaslужnog znanstvenog radnika vezano je uz upravo vanredne naučne uspjehe, koji su njegovo ime proumijeli i daleko van granica naše domovine. To, što je danas Jugoslavija u biljno-geografskom pogledu jedna od relativno dobro proučenih teritorija treba u prvom redu pripisati njegovom dugogodišnjem i ustrajnom radu.

Prof. I. Horvat rođen je 7. listopada 1897. u Čazmi, a odrastao je u Dubravici u Hrvatskom zagorju. Nakon završene klasične gimnazije studirao je prirodne nauke (prirodopis i geografiju) na Filozofskom fa-

kultetu u Zagrebu, gdje je godine 1920. promoviran na čast doktora iz naučnog područja botanike. Od 1920. do 1945. službovaо je bez prestanka kao asistent, docent, izvanredni i konačno redovni profesor Botaničkog instituta Filozofskog fakulteta u Zagrebu, a od 1947. sve do svoje smrti djelovao je kao redovni profesor botanike na Veterinarskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

Glavno područje rada prof. I. Horvata bila je geobotanika, naročito fitocenologija. Uži objekt njegovih istraživanja bile su u stvari naše planine. Da upozna vegetaciju naših planinskih krajeva, poduzimao je tokom proteklih 40 godina duge i zamorne ekskurzije duž čitavih Dinarida. Sa tih putovanja donosio je obimnu, upravo golemu gradu i na osnovu toga pisao svoje naučne rade. Kroz dugogodišnji, savjestan i marljiv rad postao je profesor Horvat naš najzaslužniji i najpriznatiji stručnjak za problematiku planinske vegetacije Dinarida, kao i čitave Jugoistočne Evrope.

Počeci istraživačkog rada prof. I. Horvata na našim planinama datiraju još od 1922. godine. Te godine otpočinje on sa sistematskim proučavanjem vegetacije Ličke Plješevice. Kasnijih godina proširuje svoje istraživanja na Velebit i planine Gorskih kotara, napose Risnjak, Snježnik i Obruč. Već 1930. i 1931. godine izradio je svoja dva osnovna rada o vegetaciji zapadno-hrvatskih planina, obuhvativši široko gorsko područje od Snježnika do Dinare. Narednih godina nastavlja svoja istraživanja dalje prema istoku. Obilazi redom Dinaru, Triglav, Vlašić, Vranicu, Čvrsnicu, Prenj, Velež, Durmitor i doskora prelazi na makedonske planine. Nekoliko godina izučavao je vegetaciju Šar-planine, Rudoke, Koraba i Peristera. O ovim istraživanjima piše iscrpne i precizne izvještaje, na kojima se temelji sve dosadašnje poznавanje o vegetaciji spomenutih planinskih masiva. Iz Makedonije putovi odvode prof. Horvata još dalje na istok i jug. Obišao je bugarske planine Rilu i Pirin, zatim grčki Olimp, Parnas i Tajget.

Već od samog početka istraživanja naše planinske vegetacije prof. I. Horvat se isticao kao dosljedan pobožnik danas već općenito priznate fitocenološke škole smjera Montpellier-Zürich. Na tim osnovama postavio je i razvio solidne i trajne temelje za poznavanje i daljnje istraživanje vegetacije na čitavom području Jugoistočne Evrope. Sintezu svoga dugogodišnjeg znanstvenog rada započinje istom poslije oslobođenja, kada razvija naročito plodnu naučno-publicističku djelatnost. Godine 1949. izlazi njegova knjiga »Nauka o biljnim zajednicama«, djelo koje će još dugo vremena važiti kao naš standardni udžbenik za ovu granu nauke. Iduće, 1950. godine izlaze njegove »Šumske zajednice Jugoslavije«, a zatim niz kraćih rasprava, koje sve redom upravo sjajno odražavaju autorov širok interes i duboko poznavanje činjenica. Njegovo posljednje štampano djelo »Pregled vegetacije planina zapadne Hrvatske« izašlo je tek nedavno kao posebni svezak Prirodoslovnih istraživanja naše Akademije. Za ovaj rad dobio je prof. I. Horvat majsku nagradu »Ruder Bošković 1963«, priznanje, koje ga je zateklo na samrti.

Za naučno-publicistički rad prof. I. Horvata značajno je, da je on svoja geobotanička istraživanja znao vješto povezivati sa praktičnim potrebama pojedinih grana privrede, u prvom redu šumarstva. U posljednjem periodu svoje geobotaničke djelatnosti živo se zalagao oko organizacionih pitanja za izradu pregledne vegetacijske karte naše zemlje. Pod njegovim vodstvom izrađene su vegetacijske karte u mjerilu 1:25.000 planinskih skupova Risnjaka i Snježnika, te vegetacijska karta Peristera u Makedoniji. Uglavnom je i njegova

zasluga, da je uspio ostvariti svoju zamisao o proglašenju teritorija Risnjaka za naš nacionalni park.

U krugu svojih učenika i suradnika prof. I. Horvat bio je poznat kao uzoran pedagog, vješt predavač i vatreni popularizator prirodnih nauka uopće. Pored svojih svakodnevnih briga, dužnosti i teškoća uvijek je bio vedar i svima pristupačan. Upravo je nevjerljivo kako je svuda dospijevao i za svakoga nalazio slobodno vrijeme. U radu je nalazio utjehu, a i najmanji uspjesi podsticali su ga na nove ideje. U svojim izlaganjima govorio je sa puno temperatura, ali uvijek jasno, odmjereno i precizno. Odavao je lik pravog naučenjaka, koji teži jedino k što potpunijoj spoznaji zakona prirode. I što evropska naučna javnost danas visoko cjeni i respektira našu geobotaničku nauku, treba to u velikoj mjeri pripisati naučnom autoritetu pokojnog profesora dr Ive Horvata.

Uz svoj neumoran znanstveni, publicistički i organizacioni rad, prof. I. Horvat isticao se i kao dobar planinar. Nekoliko godina vršio je dužnost potpredsjednika predratnog Hrvatskog planinarskog društva, a u časopisu »Hrvatski planinari« objavio je više stručno-popularnih radova trajne vrijednosti. U našim planinama ostavio je duboko zaorane brazde i zbog toga naši planinari treba da ga zadrže u trajnoj uspomeni.

Iz obilne bibliografije radova prof. dr Ive Horvata donosimo skraćeni izbor:

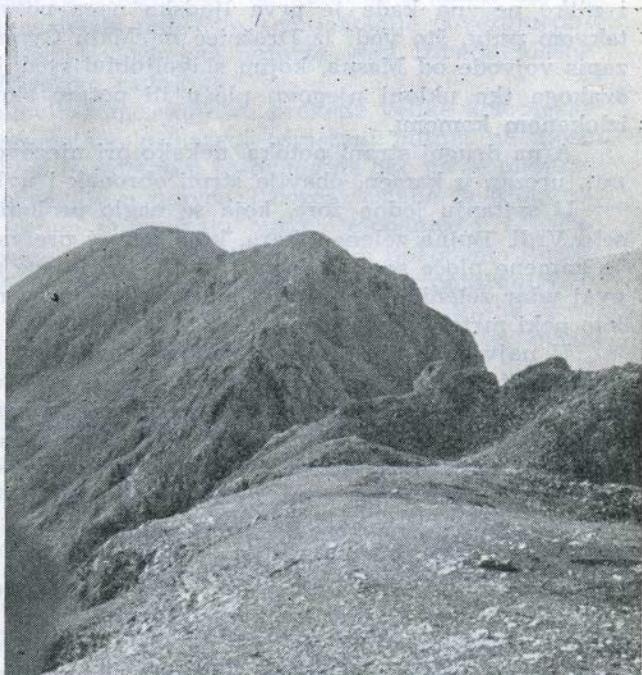
1. Die Bedeutung des Gametophyten für Phylogenie der Filicinae, Glasnik Hrv. prirod. društva XXXIII, 2. dio, Zagreb, str. 136—156.
2. Gametofit paprati Phyllitis hybrida i Ceratrichia officinarum, Rad JAZU knj. 226, Zagreb 1922, str. 208—219.
3. Zanimljiva oplođnja cvijeta u vučje stopi, Priroda XII, Zagreb 1922, str. 176—178.
4. Iz života planinskog bilja, Hrv. planinar XX, Zagreb 1924, str. 5—8, 17—22, 33—38, 69—72, 86—88.
5. O vegetaciji Plješivice u Lici; Geografski vestnik let. I, št. 2, Ljubljana 1925, str. 113—123; isti je rad preštampan u: Uloga i mjesto fitocenologije u savremenoj šumarskoj privredi (Izd. »Narodni šumar«, Sarajevo 1961, str. 149—160).
6. Razvoj i srodstvo paprati Cheilanthes, Acta botanica instituti universitatis Zagrebensis, Vol. I, Zagreb 1925, str. 15—21.
7. Ontogenetska istraživanja paprati Nathachaena, Hemionitis i Adiantum, Rad JAZU, knj. 232, Zagreb 1926, str. 125—139.
8. Über Ursprung, Gliederung und systematische Stellung der Cheilantheineen, Acta botanica, Vol. II, Zagreb 1927, str. 95—123.
9. O zaštiti bilja, Priroda XVII, Zagreb 1927, str. 4—7.
10. Snježnik, Hrv. planinar XXIV, Zagreb 1928, str. 181—186.
11. Sociologija bilja i poljoprivreda, Glasnik Ministarstva poljoprivrede sv. 7, Beograd 1929.
12. Rasprostranjenje i prošlost mediteranskih, ilirskih i pontskih elemenata u flori Hrvatske i Slovenije, Acta, botanica, Vol. 4, Zagreb 1929, str. 1—34.
13. Vegetacijske studije o hrvatskim planinskim maštvama, I. Zadruge na planinskim goletima, Rad JAZU knj. 238, Zagreb 1930, 1—95 + table.
14. Vegetacijske studije o hrvatskim planinskim maštvama II: Zadruge na planinskim stijenama
- ma i točilima, Rad JAZU knj. 241, Zagreb 1931, str. 147—206 + table.
15. Brdske livade i vrištine Hrvatskoj, Acta botanica, Vol. 6, Zagreb 1931, str. 76—90.
16. Zaštita rijetke flore, Hrv. planinar XXVII, Zagreb 1931, str. 75—77.
17. Dinarske planine, Hrv. planinar XXVII, Zagreb 1931, str. 332—337.
18. Sociologija bilja, Priroda XXII, Zagreb 1931, str. 281—295.
19. Coup d'œil sur la végétation alpine des montagnes croates, Compte rendus du III-e Congrès des géogr. et d. ethnogr. slav. 1930, Beograd 1932.
20. Grada za biogeografiju Hrvatske, Acta botanica, Vol. 7, Zagreb 1932, str. 73—128.
21. Istraživanje vegetacije na Dinarskim planinama, Ljetopis JAZU, knj. 44, za god. 1930/31, Zagreb 1932, str. 122—130.
22. Internacionala stanica za geobotaničko istraživanje Mediterana i Alpa u Montpellieru, Ljetopis JAZU knj. 45, za god. 1931/32, Zagreb 1933, str. 124—128.
23. Vegetationsbilder aus den Kroatischen Alpen, Vegetationsbilder 23, 1933, Heft 3, Jena 1933.
24. Das Festucion pungentis — eine südostalpin-illyrische Vegetationseinheit, Acta botanica, Vol. 9, Zagreb 1934, str. 54—67.
25. Istraživanje vegetacije hercegovačkih i crnogorskih planina, Ljetopis JAZU, knj. 47, za god. 1933/34, Zagreb 1934, str. 101—113.
26. Svjedoci davnine, Priroda XXIV, Zagreb 1934, str. 1—5.
27. Zelenjak — kolijevka hrvatske himne. Hrv. Planinar XXXI, Zagreb 1935, str. 321—323.
28. Istraživanje vegetacije planina Vardarske banovine I, Ljetopis JAZU knj. 47, za god. 1933/34, Zagreb 1935, str. 142—160.
29. Istraživanje vegetacije planina Vardarske banovine II, Ljetopis JAZU knj. 48, za god. 1934/35, Zagreb 1936, str. 211—227.
30. Istraživanje vegetacije planina Vardarske banovine III, Ljetopis JAZU knj. 49, za god. 1935/36, Zagreb 1937, str. 175—180.

31. Pregled planinske vegetacije zapadnog i središnjeg dijela Balkanskog poluočotka, Compte rendus du IV-e Congrès de géogr. et d. etnogr. slav. 1936, Sofia 1937.
32. Phytosoziologische Studien über die Hochgebirgsvegetations der Rila planina in Bulgarien, Bulletin de l'Académie Polonaise et des Lettres, Krakow 1937, str. 159–189.
33. Potreba i značenje fenoloških istraživanja naše zemlje, Priroda XXVII, Zagreb 1937, str. 65–69.
34. Pregled šumske vegetacije u Hrvatskoj, Sumarski list, Zagreb 1937, str. 337–344.
35. Biljnosočiloška istraživanja šuma u Hrvatskoj, Glasnik za šumske pokuse sv. 6, Zagreb 1938, str. 127–279 + table.
36. Istraživanje vegetacije planina Vardarske banovine IV, Ljetopis JAZU knj. 50. za god. 1936/37, Zagreb 1938, str. 136–142.
37. Istraživanje vegetacije planina Vardarske banovine V, Ljetopis JAZU knj. 51. za god. 1937/38, Zagreb 1939, str. 145–148.
38. Istraživanje vegetacije planine Vranice, Ljetopis JAZU knj. 51. za god. 1937/38, Zagreb 1939, str. 149–152.
39. Prilog poznavanju cretova u Hrvatskom Zagorju, Hrv. geogr. glasnik, sv. 8/9, Zagreb 1939, str. 69–84.
40. Istraživanje vegetacije Biokova, Orjena i Bjelašnice, Ljetopis JAZU knj. 53. za god. 1939/40, Zagreb 1941, str. 163–172.
41. Biljni svijet Hrvatske, Zemljopis Hrvatske I, Zagreb 1942, str. 383–481 sa biljnogeografskom kartom.
42. Biljni svijet samoborskog kraja, Spomenica 700-godišnjice Samobora (1242–1942), str. 373–276.
43. Hrvatska biljno geografska skupina u zagrebačkom sveučilišnom botaničkom vrtu, Alma Mater Croatica 7, Zagreb 1942.
44. Biljne zadruge planinskih pašnjaka, Sumarski priručnik sv. II, Zagreb 1946, str. 1132–1143.
45. Šumske zadruge Jugoslavije, Šumarski priručnik sv. I, Zagreb 1946, str. 583–611.
46. Biologija drveća, Šumarski priručnik I, Zagreb 1946.
47. Dvije nove perunike iz Makedonije, Glasnik Biološke sekcije Hrv. prirod. društva, serija II/B, T. 1, Zagreb 1947, str. 17–27.
48. Biološki odnosi između šume i planinskih pašnjaka, Šumarstvo III, Beograd 1949, str. 1–12.
49. Nauka o biljnim zajednicama, Zagreb 1949, str. 1–424 + karte.
50. Šumske zajednice Jugoslavije (II izd.), Zagreb 1950, str. 1–73.
51. Istraživanje i kartiranje vegetacije planinskog skupa Risnjaka i Siježnika, Šumarski list sv. 74, Zagreb 1950.
52. Flornogenetski odnosi cretova u Hrvatskoj, Glasnik Biološke sekcije Hrv. prirod. društva, serija II/B, T. 2/3 (1948–49), Zagreb 1950, str. 13–21.
53. Risnjak predložen za nacionalan park, Naše planine IV, Zagreb 1952, str. 251–254.
54. Obrázloženje prijedloga za proglašenje Risnjaka narodnim parkom, Glasnik Biološke sekcije Hrv. prirod. društva, serija II/B, T. 3–4, (1950–1952), Zagreb 1953, str. 209–221.
55. Prilog poznavanju raširenosti nekih planinskih biljaka u jugoistočnoj Evropi, Godišnjak Biološkog instituta (Spomenica Karlu Maly-u), god. V, sv. 1–2, Sarajevo 1953, str. 199–218.
56. Vegetacija ponikava, Geografski glasnik sv. 14/15, Zagreb 1953, str. 1–25.
57. Istraživanje vegetacije Jugoslavije i njeovo značenje za znanost i život naroda, Zbornik I Kongresa biologa Jugoslavije, Zagreb 1955, str. 11–23.
58. Zanimljivi nalazi samonikle borove šume pod Obrućem, Biološki glasnik Hrv. prirod. društva sv. 9, Zagreb 1956.
59. Tannenwälder Kroatiens im pflanzensociologischen und floristischen Zusammenhang, Schweizerische Zeitschrift für Forstwesen, Zürich 1957, str. 108.
60. Prilog poznavanju borovih i smrekovih šuma Male Kapele, Šumarski l.-i br. 7–9, Zagreb 1958, str. 225–250.
61. Laubwerfende Eichenzonen Südosteuropas in pflanzensociologischer, klimatischer und bodenkundlicher Betrachtung, Bericht über das Internationale Symposium Pflanzensociologie — Bodenkunde von 18 bis 22. 9. 1956. in Stolzenau/Weser. Angewandte Pflanzensociologie Heft 15, Stolzenau/Weser 1958, str. 50–62.
62. Sistematski odnosi termofilnih hrastovih i borovih šuma Jugoistočne Evrope, Biološki glasnik Hrv. prirod. društva, Zagreb 1958.
63. Composition et circonstances des forêts thermophiles de chêne et de pin de l'Europe sud-est (Avec deux tableaux), Edité comme manuscript L'institut de la botanique de la faculté vétérinaire de l'Université de Zagreb, 1959, str. 1–20.
64. Potreba i značenje pregledne vegetacijske karte Jugoslavije, Biološki glasnik sv. 12, Zagreb 1959, str. 135–138.
65. Planinska vegetacija Makedonije u svijetu suvremenih istraživanja, Acta Musei Macedonicici scientiarium naturalium, Tom VI, No 8 (60), Skopje 1960, str. 163–204.
66. Ökologische und historische Faktoren in ihrer Einwirkung auf die Pflanzenwelt Südeuropas, Mitteilungen der Floristisch-sociologischen Arbeitsgemeinschaft, N. F. Heft 8, Stolzenau/Weser 1960, str. 345–346.
67. Die Pflanzenwelt der Karst-Ponikven — eine besondere Vegetationserscheinung, Phyton vol 9, fasc. 3 et 4 (31. XII 1961). Apud Ferdinand Berger Horn (N.-O) Austria.
68. Dvije značajne dolinske livade gorskih krajeva Hrvatske, Veterinarski arhiv knj. XXXII, sv. 5–6, Zagreb 1962, str. 129–145.
69. Die Grenze der mediterranen und mittel-europäischen Vegetation im Lichte neuer Pflanzensociologischer Forschungen, Beiträge der Deutschen botanischen Gesellschaft, Jg. 1962, Bd. LXXV, Heft 3, str. 91–104.
70. Iris croatica — nova vrsta perunike u Hrvatskoj, Acta botanica croatica XX/XXI, Zagreb 1962, str. 7–20.
71. Biljno-geografski položaj i raščlanjenost Like i Krkave, Acta botanica croatica XX/XXI, Zagreb 1962, str. 233–242.
72. Vegetacija planina zapadne Hrvatske, Prirodoslovna istraživanja JAZU sv. 30, Zagreb 1962.
73. Die Vegetation Südosteuropas in klimatischem und bodenkundlichem Zusammenhang, Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft, Bd. 104, Heft I/II, Wien 1962, str. 136–160.
74. Die Pflanzenwelt Südosteuropas als Ausdruck der erd- und vegetationsgeschichtlichen Vorgänge, Acta Societatis Botanicorum Poloniae Vol. XXVIII, Nr 3. Warszawa 1959, str. 381–408.

Iznenađenja na Čabulji

Zaista treba imati veliko srce, pa zavoljeti i ove stijene što proviruju iza Male Čvrsnice i nijemo se namještaju na horizontu. Koliko god smo ih puta gledali sa Vilinca ili Peštibrda, iz njih je uvijek — tako nam se bar činilo — zračila neka gluha ravnodušnost, neka daleka sjeta, čak i u ranim lipanjskim danima kada inače planine pjevaju. Zato je bez pogreške moguće u svakom trenutku razlikovati ove stijene od litica i vrhova susjednog Prenja, koji vrište u zaletu jedne nestrpljive mladosti, ili od poštovanja i straha do stojnih stijena Čvrsnice. Gledajući kameni lanac Čabulje postaje nam gotovo jasno zašto je Mickijević najsjetnije pjesmeispjevao upravo u planinama. Jamačno je i on, boraveći u Alpama, zašao u ambijenat tužnih stijena, koje su ga nužno nadahnule samo tugom.

Sigurni smo da bi pjesnik ostao rezigniran i na Čabulji, čija nam daleka slika već godinama kao morâ pritiskuje dušu i ulijeva nepokolebljivo uvjerenje da se na ovoj pustoj planini već tisućama godina ništa ne događa osim ustaljenih smjena svjetlosti i tame i da je ljudi zaobilaze kao kuću obješenog u noći. Ispred ovog našeg svakidašnjeg vidika samotno promiče Čabulja sa svojim izlomljenim sjenama i bježi od očiju sve dalje i dalje. A u stvari ona je tu, pokraj nas. Od Čvrsnice je odvaja samo do iznemoglosti duga dolina Drežanke, u kojoj se jedva smjestilo korito rječice i seoski put sa ponekom krpicom zemlje u prikrajku. Jedino tamo gdje su se planine više

Velika Vlahinja
Foto: U. Beširović

razmaknule ušančila su se ljudska naselja u kojima tvrde ruke premeću uske trake crnice, a umorni pogledi prate sunce, što kasno izlazi i odmah do nesnosnosti zagrije stijene i sipare, da iza toga rano nestane negdje u Karamanovim klancima.

U jednom trenutku ushićenja ovu dolinu uporedisimo s Ropojanom. Valjda zbog uspravnih stijena koje je uokviruju. Jer druga sličnost zaista ne postoji. Ovdje nema Grlje, u kamen i voden i urlik pretočene halucinacije paklenog predvorja; niti Skavkača izvor-jezera, u čijoj se zelenoj vodi kao u očima ogledaju sva zbivanja na nebu; ovdje nema ni elegantne zubate Maja Čokišta, tog vrha Prokletija što plijeni pogled i dušu. Kroz dolinu Drežnice protiče samo mlaka voda plitkog potoka kao živa međa koja razdvaja sipare Čvrsnice i Čabulje. Milenijima ovaj potok dubi pukotinu između planina, a putnik ipak sa strahom gleda njegovu otančalu, sjeru ili poput riblje krljušti bezbojnu vodu i ne može se oteti dojmu da će ovog časa ona nestati u golemini siparima i da će u dolini ugasiti svaki treptaj života.

Ljude iz doline, međutim, ne more ove brige. Njihov nemir je upućen planinama, koje nastoje da ih zbiju u kotlinu i zatrpuju zdrobljenim kamenom. Navikli na ovu bespoštenu borbu, oni bez respekta jurišaju na stijene u potrazi za širinom i na svakom mjestu, gdje je kamen slučajno popustio i gdje se može smjestiti ljudska noga ili kopito bosanskog konjića, oni provlače puteve prema vrhovima i klancima Čvrsnice i Čabulje.

Tek kada se zađe u dolinu mogu se nazrijeti ove uske staze i nogostupi, koji — nalijepljeni na stijene — vode gore negdje u nebo iznad planina. Prvi su to znaci koji govore da i u ovim mrtvim predjelima planinskim ne predstavlja jedini život samo rijetki čuperak trave, koji se jedva zeleni u pukotinama. Stoljećima stoje ovi puteljci, utkani u bregove i urvine, i nitko ne zna kada je prva ljudska noga po njima koračala. Na jednom takvom putu, što vodi iz Drežnice na Malu Čvrsnicu, susreće nas i sada još zapis vojvode od Masna, kojim slavoljubivi srednjevjekovni velikaš proklinje svakoga tko ukloni njegovu ploču ili potare slova, danas jedva vidljiva u izlokanom kamenu.

A na drugoj strani potoka, nekako pri njegovom ušeu u Neretu, temeljiti put, urezan u kamen, obavlja strmi obronak i uvlači se u Čabulju.

U svitanju jedne zore, koja se naglo prolomila iza Prenja, ne nađosmo selo Vrdi. Bujna zelena šikara, koja se već pretvara u pravu šumu, zaklonila je kamene ploče seoskih kuća i razlila se na sve strane. Neočekivan je zaista ovaj udar zelenila na vratima planine, koja je u našoj predstavi živjela samo kao neki mrtvi izgubljeni predio.

U najvećoj mjeri, koju dozvoljava ovaj krš, prskaju iz šikare zeleni tokovi života. Jutarnjom rosom kvase nam lice teške grane, koje se bez straha pružaju daleko, jer nema više hercegovačkih koza da satiru mlade izdanke i ostavljaju iza sebe sakata stabla. Po obroncima i strminama kuda su škakale ove smiješne i vitalne životinje, iznikoše zelene mogile šibljaka i šikara da nas gdjekad podsjetе na nužni pogrom jedne čudne domaće životinje.

Ali sjećanje na koze je samo prolazna epizoda, koju zaboravljamo istog časa kada nam posljednja grana mladog stabla tamо negdje pred Vilinim poljem udari po naprtnjači, a čisti vidik otvori puteve novih saznanja i utisaka.

Zaista, bez smisla za protivrječnosti nema svrhe putovati Čabuljom. Ovdje nailazimo uvijek ono što ne očekujemo. Eto, gotovo sve nijanse zelene boje, raspoređene u pravilne geometrijske oblike, leže u Vilinom polju, toj

krškoj zaravni u koju se stočila sva crnica sa okolnih kao kostur bijelih stijena i brežuljaka.

Već na početku smo prisiljeni priznati da Čabulja jeste upravo ono što nije. Umjesto samotnog uzburkanog stijenja, koje je priroda ostavila bez iskrene života, pred nama u ljetnoj jari treperi golema visoravan puna pašnjaka kih dolinica, uvala i zaravni, koja se u velikim stepenicama gubi dolje u bogodolskoj uvali i ravnicama oko Mostara. Prava planina faktično postoji samo u onom sjevernom, uskom i dugom lancu vrhova, koji se uzdiže iznad doline Drežnice, lanca za koji nam se iz daljine učinilo da zrači toliko tuge. Odavde, gledani sa svoje južne strane, ovi vrhovi nisu u stanju da nas baš odviše impresioniraju. Poput kamenih stogova poređani su u jednom dosta logičnom redu sa ispranim i izlokanim kosim strminama bez vertikala i bez pretenzija za grandioznim arhitektonskim oblikovanjima. Neki su čak savsim ili djelomično pokriveni šumom kao recimo Medjed ili Tmorac (Čmorac!), koji nas podsjeća na slike planina sa dječjih slikovnica. I Velika Vlahinja, najviši vrh Čabulje (1780 m), sva je zarasla u gustu, debelu i masnu travu tako da — onako zgrbljena — liči na leda ogromnog gorile. Stoga i pored jakih strmine ne predstavlja nikakvu veću poteškoću doći do primitivne kamene piramide na vrhu i tu provjeriti i potvrditi istinitost već stečenih utisaka.

Mlada bukova šuma pod Vel. Vlahinjom, kojoj bi mogao pozavidjeti i najuzorniji šumski rasadnik, povremeno nas zavodi sa pravog puta. Ali na Čabulji, čini nam se, nije moguće zalutati čak i kada planinu obavije nepriznata magla, taj naveći dušmanin čobana i planinara, i potpuno je razdvoji od svijeta. Jer treba poći samo u pravcu juga i povratak na pravi put je siguran. Preko Čabulje, zapravo preko njene visoravnii, prelazi uglavnom od istoka prema zapadu više puteva i nogostupa, od kojih su svakako najvažniji sjeverni vranski i južni bogodolski put. Ove komunikacije povezuju nerijetka naselja na planini, a ujedno služe kao najbrža veza između Masne Luke i blidinjskih sela sa mostarskom ravnicom.

Čak i kroz hlad starih bukovih šuma, koje su prekrile velike komplekse visoravnii na zapadu, putevi nesmetano prolaze i osvježeni putnik ne može da se čudom načudi ovom velikom bogatstvu u njedrima na oko puste planine. A kada se još seoski put tamо negdje u pravcu Tmorca sastane sa propisno izgrađenom šumskom cestom, kojom se spuštaju bukove cjepanice u Lišticu, tada nam ne preostaje ništa drugo nego da vlastitom rukom pokopamo iluzije o neprohodnoj planinskoj goleti. Iluzije koje su nas sve doskora pothranjivale radošću i nadom da ćemo zagaziti u nešto novo, surovo i nepoznato, da ćemo bar za nekoliko dana, zabavljeni o sebi, izgubiti svaki kontakt sa ovom našom zahuktalom svakidašnjicom.

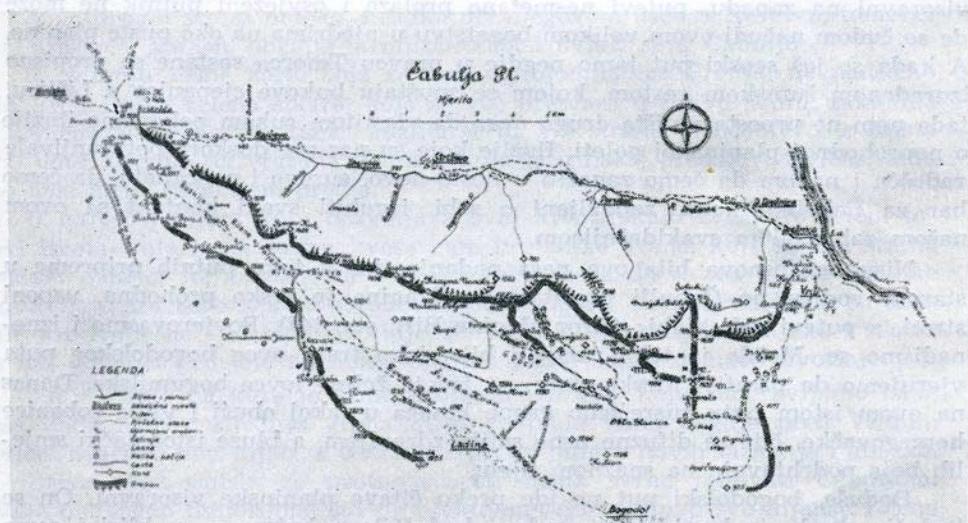
Nisu bez osnova bila ova naša nadanja, jer u toku putnih priprema u starom vodiču po Čabulji pročitasmo: »Planina je teško prohodna, usponi strmi, a putevi vrlo slabi« (Kroz planine BiH, str. 147). Povjerovasmō i iznenadismo se. Možda je tako ranije i bilo, iako trasa ovog bogodolskog puta vjerujemo da pamti i ilirske stočare i života željne lovce bogumilske. Danas na ovom istom putu susrećemo grupe kosaca u lakoj obući i vitke čobanice hercegovačke, čije se difuzne usne smiju zdravljem, a bluze istočnjački smjelih boja podrhtavaju na snažnom tijelu.

Doduše, bogodolski put ne ide preko čitave planinske visoravnii. On se izvlači odozdo iz bogodolske uvale i kod Kilave bukve — u blizini same

ceste — sastaje se sa vranskim putem, a onda zajednički produžuju dalje prema Klancu i Blidinju. A vranski put je zaista mnogo slabiji. Provučen ispod samo sjevernog planinskog lanca, on se ispod Ošljara (1682 m) kroz Sedlo glavnim krakom strmo ruši u Drežnicu. U ovom pogledu stari putovođ po Čabulji i danas je aktuealan, ali ipak nemoćan da očuva legendu o neprohodnosti ove planine.

Čak i na kraju puta Čabulja se poigrala s nama. Prije nego se spustimo u Klanac na raskrsnicu puteva za Ćvrsnicu i Blidinje treba još preći Rosne poljane i Rosulje, gdje nas sigurno — tako zaključismo po imenu dočekuje novi vatromet zelenih boja, a možda i cvijeće, umiveno jutarnjom rosom. Ali Čabulja ostaje dosljedna sebi pa nam i ovdje nudi samo bijeli na suncu ispučani kamen, u kojem jedva da nadosmo po koji pramen žute trave. Autoru toponima Rosne poljane i Rosulje zaista moramo priznati mnogo smisla za humor, jer mi iskreno sumnjamo da i najveći dažd može orositi ovu kamenu ravnicu, čije su krške pukotine u stanju ispitati za nekoliko trenutaka čitave oblake vode. Da nije u okolini starih bukovih stabala i dalekog vidika na Bijele stijene i Tmorac zaista bi bez mjere bio tužan ovaj predio sa svojim ispranim kamenom i rijetkim grobovima bezimenih krijumčara i pastira, koji ovdje nađoše kraj svojih životnih staza i smiriše se bez epitafa pod neotesanim komadom hercegovačkog krečnjaka.

I tako, ako nije uspjela da nas pridobije ni ljepotom, koju inače krš umije darovati, jer je prema bliskoj Ćvrsnici pravo nedonošće, niti snagom svoga stijena ili njegovom visinom, jer Velika Vlahinja nije dosegla čak ni 1800 metara, Čabulja nam ipak postade draga zbog svojih neočekivanih ili absurdnih ispada, koje nam podmetnu na prvom pohodu. Čak i zbog svoga imena ostavi nas u nedoumici. Jer službeni naziv Čabulja ne priznaju gorštaci, koji se ovdje bore sa njenim vjetrovima i kamenom bez živih vrela. Oni svoju planinu nazivaju Čabolja sa jasnim naglaskom na prvom slogu. A njihovu kompetentnost u ovom pogledu nije moguće lako osporiti.

»100 donne sul Monte Bianco«

Club Alpino Italiano (CAI) iz Menaggia na jezeru Como organizirao je uspon žena-alpinistkinja na najviši vrh Evrope, na Mont Blanc (4.807 m) pod krilaticom »Cento donne sul Monte Bianco«. Voda ekspedicije bio je talijanski alpinista i novinar Fulvio Campiotti, koji je već pred dvije godine uspješno organizirao isto takav uspon žena na Monte Rosu. Ličnim kontaktom našeg poznatog planinarskog radnika i predavača Petra Lučić-Rokija i F. Campiottija došlo je do sugestije da i naše alpinistkinje sudjeluju u toj ekspediciji žena na Mont Blanc. Pripreme su bile vrlo opširne i dugotrajne, jer je za tu ekspediciju trebalo ishoditi neke beneficije, kao što su jeftiniji prevoz od Milana do Chamonixa, popust na žičarama i sl. U alpinističkom biltenu »Lo scarpone« redovito su izlazile obavijesti i štampana su sva imena učesnica uz njihovu planinarsku biografiju.

Prema odluci PSH za tu ekspediciju prijavljeno je šest učesnica tj. dva naveza.

Iskreno rečeno, nisam baš bila oduševljena sa tim pothvatom, jer ne volim ni bučnosti, niti reklame, a osim toga nisam niti izrazita feministkinja, koja na svaki način želi dokazati da mi žene možemo i same opstojati bez muškaraca. Međutim, uvidjela sam da naročito mi kao Jugoslavenke treba da sudjelujemo i potpomažemo ovakvu akciju.

Nije nas bilo 100 žena, već 94, a nismo ni bile samo žene, jer je tu ekspediciju zamislio i vodio muškarac (F. Campiotti), zatim su bili prisutni jedan novinar, jedan liječnik i dva profesionalna vodiča iz CAI Menaggia (braća Fiorelli). U Chamonixu pridružilo nam se još nekoliko vodiča iz Chamonixa i Courmayera. Tako je konačni omjer bio 1:10. Popodne smo krenule sa prve međustanice na žičari Plan de l'Aiguille (2317 m) do planinarskog doma Grands Mulets (3051 m). Za vrijeme uspona do kuće bile smo glavne glumice u tom velikom spektaklu za televiziju, novinare i značajeljnu publiku. Pratila nas je radiotelegrafska veza, te je javljana svaka naveza kako je stigla u dom. Planinarski dom leži slikovito na kamenom otoku usred rastrganog ledenjaka, kao lastavičino gniazdo u zatišju, kraj uzburkanog mora. Možete si zamisliti zbrku ljudi i opreme u kući koja može primiti daleko manje posjetilaca? Uz mnoga pregovaranja konačno smo se nekako uvukle na nama određena ležišta, sa uznemirenim srcima što će donijeti slijedeći dan.

Krivo sam se izrazila, sa strahom i nadom čekale smo slijedeću noć, a ne dan, jer se ustajalo već u ponoć, da grupa od preko stotinu učesnika krene u 2 sata ujutro iz doma. Odmah počinje uspon, kraj ledenjačkih pušpotina uz nemirna svijetla baterija. Izgledalo je kao da se roj kriesnica rasipao po ledenjaku. Polako se napredovalo, kao što se polako trebao roditi dan. Ali umjesto sunca obujmila nas je gusta magla i polako je počeo sipići snijeg. Pravi pršić — zar ove godine zaista nema kraja zimi? 33 naveza

je stiglo na Grand Plateau (3.900 m). Neke učesnice već prije nisu mogle podnijeti visinu, i vraćale su se sa ili bez pratiće u planinarski dom. Na neke je ta visina tako djelovala da su hodale odnosno bolje reći teturale kao pijane muhe. Iako je bilo tek 6 ujutro, pala je odluka da se svi vraćamo u dom, jer vrijeme nije pokazivalo nade za neko poboljšanje. Sada tek kad je bio dan vidjele smo kraj kakvih smo ledenjačkih pukotina i strmina prolazile noću u usponu! Na domu je sve brujilo kao u košnici, a mi iz dalekog južnog kraja, nakon gotovo tri neprospavane noći, umorne od puta, povukle smo se na spavanje. Kao kroz san čule smo žučljive debate, ili nam se tako činilo, jer su Talijani uvijek bučni i živi u razgovoru — »svi treba da se vrate natrag u Chamonix«, »pola učesnica neka se vrate, a pola ostaje na kući«, — netko je uzdisao za lijepim sobama i kupaonicom u hotelu u dolini; no nas 6 uporno spavamo i uopće ne sudjelujemo u debati kao da će nas san zaštiti od nesmiljene stvarnosti — povratka u dolinu. Smirilo se, upravo neobična tišina, koja nas je sasvim razbudila i podsjetila da i mi spadamo u tu ekspediciju, te da se moramo pokoriti odluci vođe ekspedicije. Većina je već otišla, no sam Campiotti odlučio je da će još pričekati sa 4 Talijanke i sa dva vodiča da li će se vrijeme okrenuti.

Tako smo i mi ostale. Pa zar tako daleki put i doći na domak vrha Evrope — i odmah se opet vratiti? Osim toga smo se i ugodnije osjećale u planinarskom domu, makar na skupnom ležištu, no u mondenom Chamonixu. Nismo imale puno nade da će slijedeći dan biti ljepši, iako smo se potajice ipak nadale. Snijeg i susnježica sipili su cijeli dan do kasno popodne. Polako se razilazila magla i u pola devet na večer doživjeli smo krasan zalaz sunca. To je bilo tako neobično, da se već zbog toga isplatio ostati na kući. U 9 na večer sve se već u domu smirilo, ostalo nas je oko 11 u domu na spavanju.

Nešto mi uporno svijetli u oči, mukom ih otvaram. Već su svi pripravni za odlazak. Čujem samo: bel tempo, bel tempo. I naša se dva naveza nekako isčahure iz tamne kuće u još tamniju noć. Već je prošlo 2 sata ujutro. Spustile smo se preko osiguranog puta niz stijenu do ledenjaka. Vidi se da je vrijeme okrenulo, jer je snijeg zamrznut i za razliku od prijašnjeg dana odmah je trebalo staviti dereze. To nam je oduzelo dosta vremena, jer su se cipele raskvasile dan ranije na mokrom snijegu, i brižno »uštimane« dereze sada više nisu prijamjale. Skupina Talijanki sa vodom ekspedicije i sa dva vodiča i još neki »privatni« navezi sa plaćenim profesionalnim vodičima već su krenuli. Tako smo se mi sa velikim zakašnjnjem uputile za njima. Napredovale smo brže no prije u grupi, i za nepuna 3 sata stigle smo na Grand Plateau. Iz noći je nastala ružičasta zora i konačno prekrasan sunčani dan, sa tamno, tamnoplavim nebom, kao što može biti samo u kontrastu prema bijelom snijegu. Iako smo se veselile suncu, odmah smo zastrele lice sa gazom da se očuvamo od jakog ultravioletnog zračenja. Za daljnja dva sata, uz podulji odmor stigle smo do observatorija Vallot (4.362 m) preko sedla Col du Dôme (4237 m). Uto smo opazile kako se skupina Talijana, koja je krenula prije nas, vraća već sa vrha. Nekako mi se činilo naravno da će vođa ekspedicije, kad nas ugleda potpuno same, doći do nas i s nama ponovo krenuti do vrha. Tako naime zamišljam da bi naši drugovi postupili. Međutim, iako je tek bilo 9 sati ujutro, a uz to prekrasan dan bez daška vjetra i ijednog oblačića na horizontu, on nas je nagovarao da na domak

Naše učesnice u ekspediciji »100 donne sull Monte Bianco« na putu za Chamonix

cilju okrenemo, jer da navodno do vrha još imamo 5 sati uspona. Nas je bilo samo još četiri, jer naša najmlađa učesnica (16 god.) vratila se odmah na početku, a druga učesnica se vraćala sa Talijanima. Obje su imale teškoće zbog rijetkog zraka. Mi se nismo dale uplašiti od velike vike, te smo nastavile uspon prema vrhu. I tako je i nehotice ispalo da smo se potpuno samostalno uspele na »krov Evrope«, iako naša namjera nije bila da budemo potpuno ženski navez. Za zadnji uspon od observatorija do vrha, preko Bosses des Dromaidaires (4537 m) trebalo nam je 2 i pol sata. Uspon je mjestimično kosina nagnuta i do 45°, a lijevo i desno se ruše padine sve do doline. Treba hodati koncentrirano, i stavljati samo nogu pred nogu, te paziti da se ne zakači sa derezom, jer bi svako spoticanje bilo fatalno. Na tom dijelu puta uspinjale smo se nenavezane, jer je svako osiguranje bilo iluzorno. Imale smo sreću što nije bilo ni daška vjetra, jer se po tom izloženom bridu ne bi moglo hodati pri malo jačem vjetru. Sam vrh je razočaranje, jer se oštri brid, koji kao da vodi u nebo, naglo proširuje u dosta prostrani plato, bez ikakvog znaka da je to vrh. Tek se vidi da se nalazimo na najvišem vrhu po okolnim vrhovima čiji su vrškovi ispod nas uronjeni u oblačице kao u pamučne gvalice. Obligatno međusobno čestitanje i ljubljenje te slikanje, ali uvijek samo u kombinaciji sa tri, jer nikoga nema na vrhu da nas sve četiri zajedno slika. Požurile smo se natrag da se ne bi vrijeme ipak okrenulo i za nepuna 3 i pol sata stigle smo do skloništa Mulets. U međuvremenu se u donjem dijelu izmijenio izgled lednjaka, jer se uslijed toplinskih sunčanih zraka otopio sav novonapali snijeg

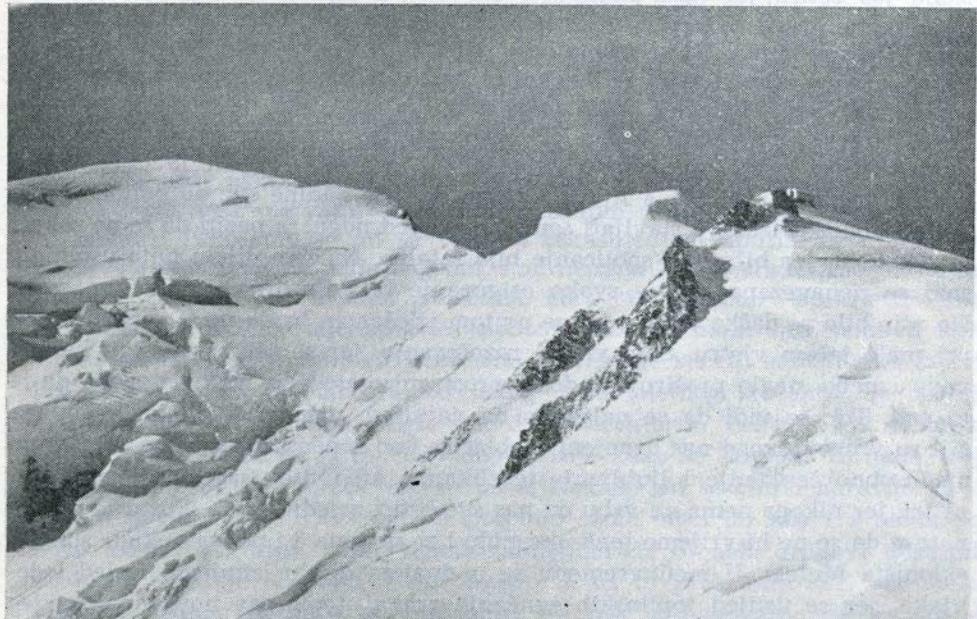
i pojavile su se ledenjačke pukotine koje tog jutra još nisu bile vidljive. Sa Dôme du Goûter srušila se lavina od leda sve do naših tragova, a sa ledenjačkog skoka neprestano su se odvaljivale cijele plohe leda koje su tutnjile u dubinu. Bile smo zadovoljne sa uspjehom zbog nas samih i zbog naše nacije i sretne što nam je tako poslužilo vrijeme, jer smo znale da su već mnogi čekali i po tjedan dana dok im je vrijeme dopustilo da se popnu i na sam vrh. Sam voda ekspedicije Campiotti bio je već četiri puta na domaku vrha, a tek isti dan kad i mi bio je prvi puta na vrhu.

Susret sa ostalim učesnicama u dolini nije bio ugodan kao da smo mi bile krive što smo osvojile vrh, dok to ostale nisu. Ali ništa nije moglo pomutiti našu tihu sreću i doživljaj da smo sasvim same bile u tom beskrajnom ledenom carstvu.

Rado bi još provele koji dan u tim divnim pejzažima, ali bile smo vezane sa tom ekspedicijom zbog žičare i autobusa. Mnogo impozantniji iako bez imalo vlastitog truda bio je prelaz masiva Mont Blanca sa najvišom žičarom u Evropi. Kao ptice lebdjele smo u kabini između gorskih velikana koji se strmo uzdižu iznad ledenjaka Mer de Glace. Ali mi žurimo i žurimo dalje, i moje oči samo registriraju sve kao i moja foto-kamera, ali vrijeme mi ne dopušta da do kraja doživim snagu tog začaranog svijeta, jer već se opet žurimo dalje, dolje u Courmayeur i dalje romantičnom dolinom Val d'Aosta do Milana i dalje kući. Ali ostali su mi kolordiapozitivi i slike u oku i polako si reproduciram sve iznova...

Sa uspona po zapadnom grebenu Mont Blanca

Foto: Dina Aringer

Na vrhovima svijeta

Janko Duić, Travnik

Zimski usponi u Alpama

Posljednje dvije godine obilježene su novim velikim uspjesima u alpinizmu. Nisu to ni novoosvojeni vrhovi ni novi smjerovi. To su ponavljanja poznatih smjerova, ali pod neobičnim okolnostima. U vječnoj želji za sve težim i težim alpinisti se dadoše na zimske uspone ljeti već osvojenih vrhova i to vrhova koji su za mnoge još uvijek i ljeti nedostizni. Da li smo svjedoci nove ere u historiji alpinizma ne može se sa sigurnošću reći, ali u svakom slučaju mi se divimo podvizima Hiebelera, von Allmena i Bonattia koji savladaše zimi sjeverne stijene Eigera, Matterhorna i Grandes Jorasses, stijene koje su još uvijek vječni san svakog alpiniste.

MATTERHORN

Kad su polovinom prošlog stoljeća osvojeni za redom svi vrhovi u Alpama, ostao je samo jedan da još dugo prkosи čovjeku. Bio je to Matterhorn (Cervin). Njegova oštra piramida visoka 4505 m dugo je još odolijevala svim pokušajima najboljih alpinista tog vremena, dok se konačno nije predala 1865. godine. U istom danu, osvojili su je Whymper sa švicarske i Carrel s talijanske strane. Svakom planinaru poznat je manjeviše historijat osvajanja Matherhorna i tragedija koja je zadesila Engleze pri silasku. Nakon Matherhorna došli su na red usponi sve težim i težim pravcima i stvoreni su klasični smjerovi na skoro sve alpske vrhove. Na koncu su ostala tri zadnja velika problema. Bile su to sjeverne stijene Matherhorna, Eigera i Grandes Jorasses. Iako je Matherhorn pao posljednji, njegova sjeverna stijena predala se prva od spomenute tri stijene. Visoka je 1100 m. Dugo su se alpinisti, naročito Talijani, spremali da uđu u nju. Konačno su se krajem jula 1931. godine pojavili u Zermattu braća Franz i Toni Schmid. Ušli su u stijenu i s jednim bivakom izišli na vrh. Početkom februara 1962. izведен je prvenstveni zimski uspon ovom poznatom stijenom. Švicarci von Allmen i Etter imali su samo jedan bivak i stigli na vrh 4. februara. Austrijski navez Krempke i Schloemer i njemački Bittner, Kauschke i Siegert imali su dva bivaka i izišli 5. februara. Von Allmen je zadobio teške smrzotine po rukama, jer su pod kraj penjači zapali u veliko nevrijeme. Prije ovog velikog uspjeha bila su dva neuspjela pokušaja 7. i 8. januara 1962. Nijemci Hiebeler i Kinshofer, Austrijanac Krempke i Francuz Mazeaud stigli su do 3800 m, ali su se zbog nevremena morali spustiti. Od 20. do 23. januara 1962. Austrijanci Huber i Stedelmayer stigli su na visinu od 4100 m, ali su morali izići iz stijene, ne stigavši na vrh, također zbog nevremena. Evo liste dosadašnjih uspona u sjevernoj stijeni Matherhorna (ne raspolažemo podacima za 1962. godinu):

1. 1931. Nijemci Franc i Toni Schmid
2. 1935. Nijemci Leiss i Schmidbauer
3. 1935. Nijemac Bauer sa švicarskim vodičem Steuriem
4. 1946. Švicarci Hediger i Sutter s vodičima Gravenijem Taugwalderom
5. 1949. Francuzi Simond i Rebuffat
6. 1949. Švicarci Hurlimann i Roch
7. 1953. Austrijanci Jochler i Senn
8. 1954. Austrijanci Fortsenlechner, Larch i Willenspart
9. 1956. Austrijanci Diemberger i Stefan
10. 1958. Austrijanci Marchart i Starker
11. 1959. Austrijanci Raditschnig i Zach
12. 1959. Švicarci Hachler i Strickler
13. 1959. Austrijanac Marchart, sam
14. 1960. Austrijanci Jungwirth i Urschler
15. 1961. Austrijanci Kuen i Rietzler
16. 1961. Poljaci Biel i Mostowski
17. 1961. Čehoslovači Kuchar i Zibrin
18. 1961. Nava s vodičima Bichom i Pessionom (prvi talijanski navez)
19. 1961. Englezi Carruthon i Nally
20. 1961. Švicarski vojnici Affolter, Boegli, Meyer i Perrenoud
21. 1961. Švicarac Naumann, Austrijanac Krempke i Nijemac Eggert i Ubelhoer
22. 1962. Prvenstveni zimski uspon, koji smo već spomenuli.

Kao što je nedavno javljeno u našem listu 1962. godine sjevernu stijenu Matterhorna prošao je i prvi naš navez (Sazonov i Pretnar).

EIGER

»Sav od crnog kamena i staklenastog leda umire u svojoj osamljenosti: nitko ga ne voli. A ipak, ljudi su umirali da ga osvoje!« Tako je opisao Eiger Gaston Rébuffat u svojoj knjizi »Zvijezde i oluje«.

Visok 3974 m Eiger ne spada u velike vrhove Alpa. Međutim, sjeverna njegova stijena visoka 1600 m, najstrašnija je i najteža stijena u Alpama. Nitko još nije dvaput pokušao da uđe u nju. Eiger je progutao mnoge žrtve prije nego je bio savladan 1938. godine. Junaci tog pothvata bili su Nijemci Heckmair i Vorg i Austrijanci Kasperek i Harrer. Ponovljen je tek 1947. Prvo ponavljanje izveli su Francuzi Lachenal i Teray, učesnici francuske ekspedicije na Anapurnu. Prvenstveni zimski uspon izveli su u martu 1961. Austrijanac Almberger i Nijemci Hiebeler, Kinshofer i Mannhardt o čemu je već bilo govora u našem listu. Donosimo listu dosadašnjih osvajača Eigera, koja će bez sumnje zanimati naše alpiniste. Ustanovljeno je da su Mayer i Nothdurft 1957. također stigli na vrh i zatim poginuli. Njihova tijela su pronadena na zapadnoj strani Eigera. Toni Hiebeler ustanovio je da su Gonda i Wyss također prešli sjevernu stijenu 1953. i da nisu poginuli u stijeni nego na grebenu Mittellegi, tako da lista izgleda sada ovako:

1. 1938. Nijemci Heckmair i Vorg i Austrijanci Kasperek i Harrer
2. 1947. Francuzi Lachenal i Terray
3. 1947. Švicarci Jermann, Hans i Karl Schlunegger
4. 1950. Austrijanci Waschak i Forstenlechner (jedini uspon u jednom danu, danu, bez bivaka)
5. 1950. Švicarci Fuchs, Hamel, Monney i Seiler
6. 1952. Francuzi Coutin i Julien
7. 1952. Austrijanci Larch i Winter
8. 1952. Austrijanci Hermann Buhl i Jochler, Nijemci O. i S. Maag, Francuzi Bruneau, Magnone, Habran, Rebuffat i Leroux
9. 1952. Austrijanci Lugmayer, Ratay i Vanis

10. 1952. Austrijanac Blach i Nijemac Wellenkamp
11. 1952. Austrijanci Jungmaier i Reiss
12. 1953. Austrijanac Gonda i Svicačar Wyss
13. 1953. Nijemci Hirschbichler i Riedl
14. 1957. Nijemci Mayer i Northdurft
15. 1968. Austrijanci Diemberger i Stefan
16. 1959. Svicači Albrecht i Derugs
17. 1959. Nijemac Diener i Svicačar Forrer
18. 1961. Austrijanac Almberger i Nijemci Hiebeker, Kinshofer i Mannhardt (prvenstveni zimski)
19. 1961. Čehoslovac Kuchar i Zibrin
20. 1961. Austrijanac Schlammer, Poljaci Biel i Mostowski i Svicači Strikler, Gruter i Inwyler
21. 1961. Austrijanci Frehsnet i Wagner i Nijemci Huber i Meyer
22. 1961. Svicači von Allmen i Hurlimann
23. 1961. Austrijanci Streng i Trojer

GRANDES JORASSES

Oštri greben, dug blizu jedan kilometar i visok preko 4000 m, Les Grandes Jorasses, sastoji se od nekoliko vrhova: Young 4000 m, Margarita 4065 m, Michel Croz 4108 m, Whymper 4196 m i Walker 4208 m. Svako ime znači jednu etapu u teškom osvajanju ove planine. Najbolji alpinisti našli su se u njenom podnožju: Young, Knubel, Gasparotto, Zanetti, Charlet, Croux, Heckmair, Franz Schmid, Welzenbach, Carrel i drugi. Interesantno je osvajanje ove stijene za koju Gaston Rébuffat kaže da predstavlja najljepši uspon u cijelim Alpama. Pogrešno se smatra da je sjeverna stijena Grandes Jorasses riješena 1935. godine usponom njemačkih alpinista Petersa i Meiera po centralnom bridu vrha Michel Croz. Konačno rješenje Grandes Jorasses predstavlja uspon po bridu Walker 4. i 5. augusta 1938. Prema tome, posljednji problem u Alpama bile su Grandes Jorasses, a ne Eiger koji je riješen 21. do 24. jula 1938. Ako su Nijemci odnijeli Talijanima Matterhorn, Talijani su došli da odnesu Francuzima Grandes Jorasses. Čudno je da domaći alpinisti prepustaju strancima rješavanje svojih problema. Čini se, da stvarno poznavanje takove stijene uljeva strah i poštovanje pa se domaći poznavaoци ne usuđuju tako lako prići stijeni. Zar nam to ne dokazuju i braća Schmid koji, ne vidjevši nikad prije Matterhorn, dolaze u Zermatt i rješavaju sjevernu stijenu za nekoliko dana. To nam dokazuju i Talijani u Grandes Jorasses.

1. augusta 1938. trojica talijanskih alpinista, nepoznati u Zapadnim Alpama, ali već prekaljeni prvenstvenim usponima u Dolomitima, prešli su granicu na Col du Géant i spustili se na francusku stranu u masivu Mont Blanca. Bili su to Riccardo Cassin, Esposito i Tizzoni. Zaustavili su se kod skloništa Requin i, bez okolišanja, upitali domaćina: »Molim vas, gdje se nalazi sjeverna stijena Grandes Jorasses?« Iznenaden i smatrajući Talijane šaljivčinama pokazao im je nehajno pravac. Dvije noći kasnije, domaćin skloništa Couvercle mislio je da sanja opazivši svjetlost na 3400 m u Walkerovom bridu. Slijedeće noći svjetlost se ponovo pojavila, ali ovaj put 400 m više, u gornjoj trećini stijene. Treće noći alpinisti izidoše u oluji na vrh. Tako su Talijani bez mnogo buke riješili posljednji problem u Alpama.

25. januara 1963. Talijani su ponovo pod sjevernom stijenom Grandes Jorasses. Cilj im je isti, samo vrijeme je različito. Mjesto u augustu, došli su u januaru da naprave prvenstveni zimski uspon i to ponovo najelegantnijim i najtežim smjerom, po bridu vrha Walker. Slavni vodič Walter Bonatti i nje-

gov drug Cosimo Zappeli prešli su brid Walker od 25—30. januara 1963. U stijenu su ušli poslije bivaka na glaćeru Leschaux. Prvi bivak imali su u podnožju rampe koja vodi na stup od 30 m. Sutradan, u subotu 26. januara ponovo kreću ali ih žestoka oluja prisiljava na bivak, a da nisu prešli ni prvi stup. Temperatura se spustila na —30, ali hladnoća i vjetar nisu dozvolili da se snijeg nalijepi na stijeni. Oluja je trajala i u nedjelju i tek u ponedjeljak mogli su nastaviti. Hrabri alpinisti nastavili su tada velikom brzinom i savladali brid od 30 m i slijedeći od 75 m. Poslije četvrtog bivaka ponovo kreću i noć ih zatječe 100 m ispod vrha. Izašli su u srijedu 30. januara 1963. u 10 sati.

Ovaj divni podvig kruna je mnogobrojnih uspjeha velikog alpiniste Waltera Bonattia učesnika pobjedonosne talijanske ekspedicije na K2. Pored mnogobrojnih uspona u suhoj stjeni Bonatti se posebno specijalizirao za zimske uspone. Da spomenemo najvažnije: prvenstveni zimski u sjevernoj stjeni Cima Ovest di Lavaredo (1953), prvo zimsko ponavljanje u sjevernoj stjeni Cima Grande (1953), prvo zimsko ponavljanje Furggenovog brida u Matterhornu (1953), drugo zimsko ponavljanje brida Brenva (1956), prvenstveni zimski uspon u Sentinelle Rouge du Mont Blanc (1961). Dobro opremljeni, penjači su relativno lako podnosili niske temperature (danju —15 do —20, noću do —30) u Walkerovom bridu. Walter Bonatti znalački je odabrao trenutak za uspon. Bilo je doista vrlo hladno, ali Walkerov brid bio je suhlji nego što ponekad bude ljeti. Poseban čar ovom usponu daje njegov klasični način. Bonatti i njegov drug izveli su to sami, bez ekspedicione tenhike, na koju su neki već bili pomišljali. Zbog toga se svaki alpinista bez izuzetka mora diviti ovom velikom djelu velikog majstora.(Detaljni opis uspona i prikaz Bonattijeve ličnosti donosimo u slijedećem članku. Op. ur.).

Nekoliko dana kasnije izvršeno je i prvo ponavljanje ovog glasovitog smjera. Francuzi Jacques Batkin i René Desmaison s vodičima Devouassouxom i Payotom ušli su u stijenu 2. februara, ali su se poslije prvog bivaka morali spustiti zbg nevremena. 5. februara Desmaison i Batkin ponovo ulaze u stijenu. Po veoma teškim vremenskim prilikama penjači su proveli u stijeni četiri dana. Poslije trećeg bivaka stijena je bila prekrivena 30—40 cm debelim slojem snijega, a nestalo im je i klinova. Bez mogućnosti za osiguranje izlaz je bio vrlo opasan. Pri silasku alpinisti su morali gaziti duboki snijeg propadajući često vrlo duboko što ih je prisililo i na četvrti bivak. Ovo prvo ponavljanje Grandes Jorasses poseban je podvig, kako po okolnostima pod kojima se odvijao, tako i po stilu, koji predstavlja klasičan primjer klasičnog alpinizma. Ovim usponom završeno je zimsko osvajanje triju velikih stijena Alpa: Eigera, Matterhorna i Grandes Jorasses.

Zgode i nezgode iz Bihora

(Nastavak)

4. NOĆNO PRIVREDIVANJE I HAJDUČKI REMI

Prije polaska u Bihor češće sam si znao postaviti pitanje, da li bi trebalo sa sobom na put ponijeti kakovo oružje. Istina, nije se čulo da je u Bihoru neki putnik nastradao, ali tamo još uvijek ima živih očevidaca kojima je u sjećanju doba kad je u Bihoru vladalo pravo jačega. U to vrijeme hajdučki zanat se smatrao časnim zanimanjem i ne baš posve sporednom granom privredivanja. Čak ni svirepa turska administracija nije tu mogla ništa drugo nego pomiriti se sa činjenicama. Nije to bilo baš ni tako davno. Prošlo je tek pedeset godina — sa kraćom i više manje neuspjelom renesansom za prošloga rata — i još uvijek ima staraca koji se sjećaju hajdučkih vremena s nostalgičkim uzdasima.

Kolikogod hajdučko ime izaziva negativne predodžbe kod ljudi današnjice, hajduci nisu uvijek bili samo obični razbojnici. Krivo bi bilo tu društveno-ekonomsku aktivnost — uzimam si slobodu da je tako nazovem — smatrati potpunom anarhijom, jer je u izvjesnim vremenima hajdučka ruka bila oružje pravde. Hajdučki moral imao je vrlo stroge iako nepisane zakone. Znalo se što je dozvoljeno i gdje je granica preko koje se ne smije. Rijetko bi se koji hajduk usudio protiv sebe izazvati javno mnjenje svoje sredine, jer bi to bilo skopčano s gubitkom jataka. A jataci su bili podloga bez koje se hajduštvu nije moglo zamisliti.

U hajdučkom djelovanju i psihi bilo je mnogo elemenata i poriva i o tome je napisano mnogo stranica. U raznim prilikama mijenjao se je karakter hajdučkog djelovanja i poistovjećivao se više ili manje s pljačkom. Ne može se tvrditi da je glavni mōvens bio ekonomski naravi a isto tako niti čisto političke naravi. Jer hajdučko privređivanje nije omogućavalo lagoden život ni u zenitu svog razvoja, a niti je tu bilo jasnog i određenog političkog programa.

Na našem putu kroz Bihor imali smo prilike dosta toga čuti o hajducima pa čak i razgovarati s nekim bivšim hajducima. Došli smo do zaključka da je tu bilo vrlo mnogo avanturističkih pobuda, nekog posebnog herojskog duha i specifične vrste vitešta. A dobrim dijelom bilo je i takovih poriva, koje bi danas slobodno mogli klasificirati kao sportske motive. Ljudska psika okovana monotonijom svakodnevnog života i rada povremeno traži oduška. U razna vremena bili su i ventili za odušak različitog karaktera. U antiki bile su to borbe u areni, u srednjem vijeku viteški turniri, u novom vijeku nogometni stadioni, a na Balkanu su u sva tri vijeka po popularnosti na prvom mjestu bili hajduci. Tek u naše doba počeo je i u Bihoru blijeći mit hajduka. Iстisnuo ga je mit nogometara i u cijelosti zauzeo njegovo mjesto. Legende koje su stoljećima kolale među narodom opisujući podvige hajduka, s lakoćom su istisnute banalnim legendama o podvizima na nogometnom igralištu. I tko danas želi u Bihoru povesti razgovor o hajdučkim vremenima, treba se dobro potruditi da nađe nekoga tko bi u tome bio verziran.

Na našem putu kroz Bihor u jednom selu smo upućeni na nekog starca, bivšeg hajduka. Zatekli smo ga na kućnom pragu. Sjedio je i pušio lulu sanjareći o »dobrim starim vremenima«. Bio je to starac između 70 i 100 godina. Nije bio u stanju da točno odredi svoju starost. Nepismen je, nema nikakvih dokumenata o svojem porijeklu, a smatra se Turčinom, iako nezna ni jedne turske riječi. Međutim, s lakoćom zna nabrojiti svoje pretke po redu sedam generacija unazad. Ime mu je Ibro, otac mu se zvao Omer, njegov otac Murat i dalje redom Rasim, Alija, Hajro, Huso i Džafer. Dalje od Džafera nije više znao, ali se nakon dužeg nagovaranja, ipak »prisjetio« i prišapnuo nam kad nitko od domaćih nije bio prisutan: Ranko. Ranko je pao u krv i pred krvnom osvetom pobjegao iz svog kraja. Dosevio se ovamo i prihvatio islam da si zamete trag. Iz Ranka je postao Ramiz.

Ibro smatra da mu je devedeset godina. Međutim komšije tvrde da on tako govori već najmanje deset godina. Ibro pokušava broj svojih godina odrediti otprije ovako: »Oženio sam se prije Balkanskog rata. Pamtim toga i toga vezira, pašu i agu. Eto, sad izračunaj koliko mi je godina!« Ispočetka je bio dosta štajljiv, ali obdaren duhanom postepeno je postao razgovorljiv. Pričao nam je kako je u svoje vrijeme bio imućan domaćin. Imao je preko hiljadu ovaca i kuću punu čeljadi. Nagovarali smo ga da nam kao jedan od posljednjih živih hajduka opiše neku od svojih akcija. Ispočetka je kategorički odbijao i samu pomisao da bi se on nečim takvim bilo kada bavio. Shvaćao je da su prošla vremena kad se društveni ugled sticao takovim herojskim djelima. Kao nemoćni starac bez ikakvih prihoda bio je korisnik socijalne pomoći i takovo priznanje pred našim drugom Vasom, predstavnikom organa za socijalno staranje, sigurno ne bi moglo završiti povišenjem socijalne pomoći, a niti bi mu se takova djelatnost po penzionim propisima mogla uračunati u radni staž. Po njegovom dubokom uvjerenju taj staž bi trebalo ko brat bratu priznavati dvostruko, jer je bio težak i opasan. I zar se tu nije radilo pretežno o noćnom radu?

Konačno ga je izbacila iz ravnoteže jedna naša izjava koja je pokazivala tako malo razumijevanja za herojske podvige hajduka, da je morao kazati nešto u svoju obranu. Pitali smo ga, kakvog je smisla bilo, kraj vlastitog obilja riskirati i baviti se otimačinom. U njegovim žilama kao da je na to nešto uzavrelo. Staračke oči

Prošlost Bihora

... Budućnost Bihora ...

su mu oživjele i on s uzdahom punim čežnje i strasti reče: »Ma shvatite, ljudi, da mi je jedna oteta ovca milja od deset poklonjenih!« U toj jednostavnoj rečenici prikazao nam je savršeno jasno čitavu filozofiju i porive na kojima je počivao hajdučki zanat. Jezik mu se razvezao i sada ga više nije trebalo mnogo pitati. Zanio se u pripovijedanje i bez našeg nagovaranja. Jedna od najefektnijih hajdučkih anegdota koje nam je ispričao bila je ova.

»Jedne mrkle noći sve muško u našem selu, sposobno za boj, dobro se naooružalo i krenulo preko planine u susjedno peštersko selo, da onđe zaplijeni stotinjak ovaca. Odluka je pala naglo, jer smo iznenada dobili provjerenu vijest, da su se svi muškarci iz spomenutog sela spremili da toga dana krenu nekuda na put. Jasno je da takovu priliku nije trebalo propustiti. Pothvat je uspio neobično glatko. Neprijateljsko selo nije pružilo ni najmanji otpor. Iz kuća je dopirala jedino kuknjava žena i djece. Shvatili su što se događa, ali se nisu usudivali otvarati vrata; a kamoli pružati otpor.

U selu nije bilo ni jednog jedinog muškarca. Mogli smo nesmetano i u miru iz svakog tora istjerati po nekoliko grla stoke. Istina, bilo bi lakše isprazniti jedan čitav tor, no to bi dotičnog domaćina posve upropastilo, a ako svakome oduzmem po par ovaca, štetu će moći i bez teškoća pregoriti. Bilo nam je malo sumnjivo, kako to da je sve tako glatko prošlo, a pomalo čak i krivo, jer takav pohod gubi mnogo čara, ako nije skopčan s malo pucnjave i praskom pušaka. Na povratku bili smo vrlo oprezni i dobro pazili da nam nije možda pripremljena kakova zasjeda.

Negdje na pola puta odjednom začujemo prigušene ljudske glasove, topot brojnih nogu i odronjavajuće sitnog kamenja. Stali smo i slušali. Zvukovi su se približavali baš u našem pravcu. Spremili smo se na borbu jer smo shvatili da smo primijećeni. Nije imalo smisla pritajiti se, a osim toga bili smo brojni, dobro naoružani i osjećali smo se dorasli boju. Bilo nam je jedino žao što ćemo u mruku

izgubili pljen, ali jedna noćna bitka pružit će nam toliko zadovoljstva, da čemo to lako pregoriti. No, začudo, nepoznata karavana je zastala, zatim nas oprezeno zaobišla na pristojnoj udaljenosti, izvan dohvata vida, i nestala u mraku.

Nismo si znali objasniti zagonetku tog noćnog susreta u planini. Odgovor smo ipak dobili prije nego smo se i nadali. Na povratku u naše selo već izdaleka se čuo jauk i lelek naših familija. Za vrijeme naše odustnosti opljačkali su naše selo upravo stanovnici sela koje smo noćas mi oplijenili. Sada nam je postalo razumljivo, kamo su se jučer pripremali muškarci tog sela. Jasno nam je postalo i to, zašto je naš noćašnji susret prošao bez borbe. Ni njima nije bilo stalo do okršaja u kojem bi im se u mraku razbjježao pljen, a kući bi se vratili sigurno u nepotpunom broju i s brojnim ranama. U prvi mah obuhvatio nas je takav bijes, da smo htjeli pojuriti u njihovo selo da se osvetimo. No ubrzo je preovladala znatitelja, koliko je čija kuća pretrpjela štete. Poput nas i naši komšije su po ne-pisanom zakonu svakome oduzeli po nešto. Prebrojavanjem smo utvrdili da je šteta bila upravo tolika, da smo je mogli pokriti našim pljenom. Prema tome naš noćni pothvat nije donio nikakve zarade.

Naš bijes se pomalo stišao. Shvatili smo da nismo ništa izgubili, dapače, mogli smo se pohvaliti jednim uspješnim pothvatom, u kojem nije pala ni kap ljudske krvi. Pa još ni dandanas između naša dva sela nema krvne osvete. Dapače, na sajmovima po okolnim varošima često smo se susretali i slobodno smo se mogli naći licem u lice bez ikakve bojazni, pa čak i prepričavati šaljive zgodе iz naših noćnih izleta.

Iz sela smo otišli pod impresijom starčevih priča, u kojima je hajdučija bila nalik na nestasne dječačke podvige ili pitomu romantiku iz bakinih priča za djecu. No već u slijedećem selu rasplinula se romantična koprena, kojom je starac uspio zaodjenuti kruti realizam i tamne strane bihorske prošlosti.

5. MODERNA REŽIJA KRVNE OSVETE

Prema podacima koje smo prikupili na početku našeg putovanja u tom selu je trebalo potražiti Jusufa, jednog od najuglednijih domaćina svog područja. On bi svojim uputama i uslugama mogao biti od znatne koristi za uspješni nastavak našega puta. Ali naći Jusufa nije bio lak posao, premda je njegovo selo imalo svega tridesetak kuća. Bihorska selu raštrkanog su tipa. Od kuće do kuće katkada ima dosta pješačenja, prelaženja klanaca, grebena i šuma. Prema mišljenju mještana to je neobično sretna okolnost, jer je tako svedena na minimum mogućnost konfliktova, krvavih obračuna i njihovih posljedica — krvne osvete. U mjestima gdje je kuća uz kuću te neprilike su daleko češće.

Prisutnost naše ekipe izazvala je u tom selu neobičan interes, pogotovo kad smo se počeli raspitivati za kuću Jusufovu. Svaki bi nam doduše susretljivo pokazao smjer puta, ali bi nas odmjerio pitajućim pogledom, a licem bi mu prošla sjenka ozbiljnosti.

Stigli smo napokon do Jusufove kuće. Bihorska kuća obično je puna života i oko nje vrvi od djece. Njihova vriska, blejanje ovaca i lavež pasa čuju se već nadaleko. No Jusufova kuća bila je ovijena neobičnom tišinom. Pokucali smo na vrata, ali nije bilo odaziva. Pokušali smo ući. Vrata su iznutra bila zatvorena zasunom. Nismo mogli dokučiti što se tu događa. Kuće u Bihoru ne običavaju se zaključavati. Za krađu može biti sposoban samo stranac, a stranci su ovde vrlo rijetki, jer nemaju šta tu da traže. Sa raznih strana promatrali su nas diskretni ali znatiteljni pogledi. Takovo ponašanje moralo je imati izvanrednog razloga, jer pravila bon-tcna u Bihoru oštro osuduju ispoljavanje znatitelje ovakovog oblika. Samo nešto krupno moglo je izazvati takvu nepristojnost.

Konačno je naše kucanje dozvalo ukućane i vrata su se otvorila. Naš dolazak očito je dignuo ljude od sna. Većina je još ležala na podu po hasurama, kao što je ovde običaj, a oni koji su ustali sneno su trljali oči i smeteno odzdravljali na naš pozdrav. Uskoro je čitava kuća bila na nogama i trudila se da primi goste onako kako se pristoji ne pitajući ni tko su ni odakle su. Pravila pristojnosti u Bihoru ne dozvoljavaju ni ovakovu vrstu znatiteljnih ispada. Jedino pitanje koje je dozvoljeno postaviti može biti u vezi s ciljem našeg puta i to sa svrhom da se pokaže putniku smjer puta i da mu se eventualno pruži pratrna. Sve ostalo nepristojno je pitati jer se nikog ne tiče, pa tako ni to tko smo ni odakle smo.

Kućom uz kuću

Kućedomaćin koji nas je primio bio je pravi goršak, Dinarac, oštra pogleda i zasukanih brkova. Premda se trudio da to prikrije, bilo je vidljivo da je neraspoložen i potišten, da naš dolazak stvara kod njega brigu i nemir. Tek kada je saznao da smo samo na prolazu i da smo upućeni do njega samo radi uputa za dalji put i radi vodiča, kao da mu je odlanulo. Konačno je došao red da bude zadovoljeno i našoj znatiželji.

Prošle nedjelje njegov sin je u svadi oko neke djevojke nožem na mjestu usmratio svog vršnjaka iz susjedne kuće, s kojom inače čitava familija živi u dobroim susjedskih odnosima. Sin mu je odmah bio uhapšen i sada očekuje sudjenje. Zna se da mu ne gine 6—7 godina. Svi su se s time pomirili i to je sada tek manji dio problema. Glavni je problem kako živjeti kućom uz kuću sa familijom ubijenoga. Strogi patrijarhalni zakon i tradicija zahtijevaju, dapače, nalaži krvnu osvetu. To je pitanje časti. Naš domaćin shvaća da je dužnost svakog muškog člana susjedove kuće pobrinuti se da smakne jednog muškog člana njegove familije, i to po mogućnosti već prilikom prvog susreta. To je zakon krvne osvete. Žrtva te osvete ne mora biti ubojica osobno. To je sada i nemoguće, jer on je u zatvoru, koji mu garantira ličnu sigurnost. Žene i djeca izuzimaju se od krvne osvete. Ona se tiče samo odraslih muškaraca.

Oba domaćina važe kao ugledni ljudi. Zahvaljujući prirođenoj inteligenciji i smislu za praktični život, oni su odskočili za čitavu klasu iznad svoje okoline. Svojim primjerom oni upravo prednjače u kidanju patrijarhalnih okova. No u tako krupnom slučaju izbora nema. Ili izvršiti svoju dužnost ili sramota i opći prezir. Tko pozna patrijarhalni mentalitet ove sredine, shvatit će da je izopćenje gore od smrti. Kako u toj mučnoj situaciji izbjegići novu ljudsku žrtvu?

Naš domaćin priznaje »krivicu« i ima puno razumijevanje za svog komšiju, inače svog najboljeg prijatelja. On se lično čak i ne boji smrti, jer zna šta je pravo i red. U toj mučnoj situaciji on postavlja ne samo pitanje, kako izbjegići novu ljudsku žrtvu i to u vlastitoj kući, nego i pitanje, kako poštediti prijatelja od gu-

bitka još jednog člana njegove porodice, naime onoga, koji će i za brave ispaštati izvršenje krvne osvete. Jedini izlaz, bar za sada, bio bi potpuno isključiti mogućnost susreta muških članova njihovih porodica, jer takav susret bi završio kobno. Premda takovo rješenje izgleda nemoguće zbog blizine njihovih kuća i isprepletenosti njihovih parcela obradive zemlje, naš domaćin ga je uspio pronaći. Evo, što je poduzeo!

Nijedan muški član njegove porodice ne smije danju ni glavu pomoliti iz kuće. Ne smije se pojaviti ni na prozoru, jer bi se to u selu moglo protumačiti kao izazivanje. Sve neophodne poslove oko kuće i stoke obavlja ženska čeljad. Muški poslovi, kao što je rad na zemlji, sjeća drva, odlazak na sajam, ima se isključivo obavljati noću, kad susjed spava. Njegov komšija, pun razumijevanja, prečutnim sporazumom ne izlazi nakon zalaska sunca iz svoje kuće, da bi mu tako omogućio vršenje neophodnih poslova.

Sada nam je bilo jasno, zašto smo u po bijela dana Jusufovu kuću našli na spavanju. Jasno je postalo i zašto je mještane toliko zanimalo što mi tražimo baš u Jusufovoj kući. Mislili su da smo došli u vezi sa tužnim dogodajem.

U ovakovoj situaciji naravno da smo odustali od toga da domaćina molimo za vodiča i konja. On nam je preporučio da se obratimo najboljoj i najpoštenijoj kući u selu — kući njegovog susjeda. Mi smo taj savjet i poslušali.

Domaćin susjedne kuće jedva je čekao da sazna šta mi tu radimo. Primio nas je sručno i gostoprimaljivo i rado nam dao svog sina za vodiča i jednog konja da nam ponese prtljagu do slijedećeg sela. Bio je to vrlo težak planinski teren sa mnogo silaza i uspona i sa vrlo lošim putovima. Prije odlaska pokušavali smo nenametljivo povesti razgovor o odnosu s njegovim komšijom, sve dok nismo jasno shvatili da se on ne da navesti na taj klizavi teren. Žao nam je bilo što ne možemo saznati njegov stav u toj stvari. Ali na odlasku, kad smo se već pomirili s time da će njegovi osjećaji za nas ostati tajna, odao se molbom da mu učinimo jednu malu uslugu povjerljive naravi. Trebalo je da njegovom »neprijatelju« preko puta damo na znanje, da će on sa svojima sutra poći na sajam u obližnji gradić.

Nije bilo teško shvatiti da je ta obavijest bila mjera sigurnosti protiv neželjenog susreta muških članova njihovih porodica. U tome nije bilo teško prepoznati prikriveni prijateljski gest. Gest, kojim je pokazao ne samo snagu zatomljivanja tuge i srdžbe, nego i snagu koja je počela kidati vjekovne okove primitivizma i zaostalosti.

Dakako, da je sve to samo privremeno rješenje. U toku su pripreme i pregovori koji će omogućiti da seosko mirovno vijeće pripremi definitivno rješenje ove mučne situacije. Oštećeni će zahtijevati materijalnu odštetu. Obično se isplaćuje određenim brojem grla sitne ili krupne stoke. Okrivljeni jedva čeka dan kad će mu se za to pružiti prilika, pogotovo zato jer zna da u ovom slučaju neće biti ucjenjivanja i da će odštetni zahtjev biti samo simbolične vrijednosti.

6. U POTJERI ZA PEDAGOŠKIM HERETIKOM

Šutljivi i mrki član naše ekipe, drug Rašo, dosada na našem putu nije dolazio do vidnjeg izražaja. Na svim našim vrludanjima pratilo nas je bez riječi prigovora i bez vlastitih želja, lijući znoj potocima. U tu svrhu trošio je dnevno do tucet maramica i stalno smo se pitali, kad će konačno iscrpiti skladište svojih maramica. Po izgledu i karakteru bio je pravi Crnogorac. O tome je dovoljno već na prvi pogled govorio volumen njegovih brkova. Rašo je već pomalo u godinama i odavnina se riješio vitke linije, no to je njegovoj pojavi i funkciji dalo samo još više doстоjanstva i impozantnosti. Po funkciji bio je zadužen za nadzor nad školama čitavog kraja, a na ovom putu imao je specijalan zadatak. Trebao je ispitati slučaj škole u jednom zabačenom selu, na koju je s terena stiglo više prigovora.

Svi prigovori svodili su se na učitelja Dušana, jer ta škola bila je zapravo identična s učiteljem Dušanom. On je bio ne samo upravitelj te škole, nego i jedini učitelj. Dušan je u jednoj osobi bio i razrednik 1—4. razreda, tajnik škole, a po potrebi i podvornik. Osim toga održavao je i kurseve iz prve pomoći, crvenog križa i domaćinske tečajeve za seoske djevojke. Uza sve to Dušan je stigao da u svoje slobodno vrijeme stekne glas Don Juan, jasno, u seoskim razmjerima. Uostalom sve tužbe protiv Dušana — premda je njihov tekst upućen na Dušanov rad u

Školi — među recima su odražavale nezadovoljstvo izazvano upravo njegovim izvanpedagoškim ambicijama. Njegova aktivnost izazivala je nemir i nespokojoštvo kod stanovništva, točnije kod muške polovine stanovništva. Zadivljujuća je bila Dušanova energija, koja je bila nepresušna u svim pravcima.

Tu je sada trebao da stupi na scenu drug Rašo, da na licu mjesata provjeri vjerodostojnost svih optužbi i da kao arbiter dade mjerodavno mišljenje o kvaliteti Dušanove nastave. Bio je posve svijestan ne samo važnosti svog zadatka nego i važnosti svoje ličnosti. A toga je bio svijestan i svatko tko bi ga ugledao već izdaleka. Jer lik našeg druga Raše bio je očišćenje i personifikacija organa lokalne vlasti. Osim svog ličnog opisa, koji smo ranije spomenuli, imao je još tri atributa, koji su već sami po sebi svakome davali na znanje da se radi o lici koje predstavlja vlast. Ta tri atributa bili su kišobran u jednoj ruci, torba za spise u drugoj i kačket na glavi. Svakom Bihorcu to je dovoljno da zna o kome se radi, pa nije potrebno nikakvo predstavljanje ni legitimiranje.

Znakove svog dostojanstva drug Rašo nije odlagao ni pod kojim uvjetima, a osim toga se njima katkad i praktički služio. Njegov kišobran, koji je bio predmet ismješivanja već čitavih tjedan dana — jer je stalno bilo vedro — pokazao se kasnije itekako korisnim i potrebnim putnim rekvizitom. Njegova upotreba — moglo bi se reći — bila je univerzalna. Upravo nenadoknadiva bila je u suzbijanju naleta ovčarskih pasa, koji su se u toku čitavog putovanja pokazali kao naši neumoljivi i ogorčeni neprijatelji.

Posebno poglavljje bilo bi kad se iznijelo šta je sve prethodilo Rašinom službenom putu. Ukratko, puna dva mjeseca vijećalo se u odboru, tko da se primi tog ubitačnog i opasnog zadatka, obići škole na terenu. Svatko od tangiranih iznosio je niz jakih razloga da bude izuzet, počevši od sentimentalnih, kao što su maloljetna i nezbrinuta djeca, pa do medicinskih kao što su ravni tabani, astma itd. Konačno je sudbinu izabrala Rašu. On se sa tom sudbinom pomirio vrlo teško. Njegov otpor je popustio tek kad je dobio opće priznanje da tim službenim putom stiže pravo na bolovanje u trajanju od barem tri tjedna.

Od svojih drugova ispraćen je s mnogo sućuti i korisnih savjeta. Kod toga su mu mudro prešutili glasino, da je Dušan bio jedno od zainteresiranih lica u onoj svađi koja je završila upotrebom noža i problemom krvne osvete. Rašina jedina sreća bila je što mu se pružila prilika da umjesto sam samcat, obide teren kao član naše grupe. Na put je pošao pomiren sa sudbinom i mora se priznati da je stočki podnosi sve nevolje i opasnosti. Bio je zadovoljan što je svoja tri atributa mogao potkrijepiti našim društvom i time još više povećati šanse da se vrati kući u kompletnom stanju. U tom pogledu težnje svih članova naše grupe bile su iste, a interesu i našoj putnoj simbiozi uzajamne.

No predimo sada na stvar. Pod mudrim rukovodstvom našeg novog vodiča ostavili smo selo gdje se rješavalo zamršeno pitanje krvne osvete. Nakon dva sata hoda, uzbrdo i nizbrdo naš voda je stao i mahnuo rukom: »Eno, vidi se škola! Bit ćete tamо za pola sata.« Zatim je oslobođio svog konja od naše prtljage i vratio se kući. Škola se zbijala vidjela. Usred zelenila jasno se razabirao njen crveni krov. Nažalost, prekasno smo se dosjetili da njegovi pojmovi o pola sata hoda ne moraju biti identični i istovjetni s našima. Jer on u toku svog dosadašnjeg života nije imao još ni prilike ni potrebe da upotrebljava sat i da mjeri vrijeme. Njegovih pola sata bila je samo retorička figura. U to smo se doskora imali prilike osobno uvjeriti, samo, nažalost, tada više ni njega ni njegovog konja nije bilo na vidiku. Istina, školu smo mogli vidjeti prostim okom i što se orijentacije tiče nije bilo problema, ali to još nije značilo da samo treba pokucati na njenim vratima. Trebalo je prije toga prijeći duboku sutjesku planinske rječice. Mi smo bili na rubu te sutjeske s jedne strane, a škola na suprotnoj strani u zračnoj udaljenosti od oko jednog kilometra.

Bilo je već kasno po podne kad smo krenuli nizbrdo u sutjesku. Put je ispočetka vodio golim kamenjarom, a zatim se izgubio usred najgušće šikare. Slijedeći sat hoda upotrijebili smo da se kroz labirint trnja i grmlja probijemo do dna sutjeske. Iza toga slijedio je kao dolični finale isto takav uspon na drugu stranu. Kad smo u sumrak konačno stigli do škole, gotovo nismo vjerovali od sreće. Da se uvjerimo da to nije fatamorgana, najprije smo opipali njene zidove, a tek zatim ušli u zgradu. Bila je otvorena, vrata nisu bila zaključana. U njoj nikog živog. Učitelj je očito na noćenju negdje u selu.

Za danas nam je svega bilo dosta. Odmah na spavanje, a sutra ćemo ga dočekati ovdje kad dođe na nastavu. Zadnje snage smo upotrijebili da držimo očne kapke otvorene još desetak minuta, koliko je trajao zalaz sunca. Škola se nalazila na položaju, kojim se može povhaliti rijetko koji planinarski dom u Jugoslaviji. Nikako se nisam mogao otresti osjećaja da se zbilja ne nalazim pred planinarskim domom u nekoj visokoj planini. Čitava simfonija boja, najprije pastelnih, a zatim sve življih i kontrastnijih, pružala je fantastičan prizor. Umiranje sunca bez sumnje je najdramatskiji prizor, koji uopće postoji. On uvijek potresa čovjeka u dubinu, ma koliko puta ga gledao. Mi smo ga promatrali kao na nekoj pozornici. Prizor se napokon završio zastorom mraka, koji se poput koprene sve više dizao iz paklene tmine na dnu suteske pod nama. Zavjesa neprozirnosti zastrla je veličanstvenu pozornicu neba i zemlje i drama je bila završena.

Svaki se smjestio na spavanje kako je znao i mogao ne birajući baš mnogo. Ni tvrde školske klupe nisu mogle omesti san koji je u trenutnom jurišu osvojio umornu grupu. Jedan je još uspio izutij desnu cipelu, ali ga kod lijeve svladao san. Drugi, poznat po neogramičnom apetitu — da mu ne spominjem ime — usnuo je sa zalogajem hljeba koji mu je virio iz usta. Za par časaka zavladao je u školi mir. U početku se čulo samo duboko disanje, ali je ubrzo to disanje prešlo u snažno hrkanje. Premda se radilo samo o kvintetu, zahvaljujući fortisumu i akustičkim odlikama školskih prostorija, tresla su se stakla na školskim prozorima. Neupućeni prolaznik vjerojatno bi pobegao glavom bez obzira misleći da se u zgradi vrši masovno davljenje.

Jutro je počelo protezanjem ukočenih udova — spavanje na tvrdim klupama nije pogodovalo nježnim snovima. Počelo je čekanje učitelja Dušana i njegovih daka. Vrijeme smo iskoristili da razgledamo školu. Svega nekoliko prostorija. Najveće otkriće pronašli smo u posljednjoj prostoriji. Bio je to veličanstven spomenik koji je podigla lokalna administracija u čast vlastite veličine i sposobnosti planiranja. Spomenik se sastojao od blizu jedne tone mlijecnih proizvoda. Bilo je tu bezbroj konzerva sira i mnogo bačava sa mlijekom u prahu. Sve to pokrivala je naslaga od pola centimetra prašine. Radilo se o kontingentu hrane međunarodne organizacije koja se brine da popuni oskudnu i jednoličnu ishranu školske djece.

Jadni daci ovog stočarskog područja unijet će u svoj jelovnik nove rijetke articlje. U njihov jelovnik koji se sastoji gotovo samo od mlijeka, sira i kajmaka i to tri puta dnevno, tako da im mlijecni proizvodi već naviru na oči i uši, sada će zahvaljujući sposobnosti mudre lokalne administracije obogatiti svoj jelovnik novim mlijecnim proizvodima i to mlijekom u prahu i sirom iz konzerva. Svi smo pogledali druga Rašu, očekujući od njega neko objašnjenje. Vjerojatno prvi puta na čitavom putu osjećao se nelagodno sa svoja tri atributa. Mora da je u tom momentu žarko želio da se pojavi učitelj Dušan, da skrene opću pažnju na drugi kolosijek. No Dušanu ni traga. Ni Dušanu a niti njegovim dacima.

Tako dakle taj Dušan održava nastavu! Ne samo Rašo nego i svi mi bili smo već znatiželjni i jedva čekali da ugledamo tog pedagoškog monstruma. Posve smo se uživili u ulogu školskog inspektora i kipili gnjevom, premda za to nismo bili plaćeni. Napokon smo uvidjeli da od čekanja nema nikakve koristi i da bi mogli ovdje istruliti čekajući. Odlučili smo da se damo u potragu za Dušanom i njegovim dacima.

Već u prvoj kući gdje smo se propitali ostali smo zaprepašteni. Dušan ne održava nastavu u školskoj zgradi, nego negdje visoko u planini sat-dva hoda daleko. Zašto? Djeca u školskoj dobi već su upotrebljiva kao radna snaga za lakkše poslove i roditelji ih većinom šalju sa stokom u planinu na ljetna pasišta. Nema toga zakona ni kazne, koja bi ih od toga mogla odvratiti, jer ekonomска računica je na prvom mjestu. Raniji učitelji pokušavali su taj problem riješiti prijavama sucu za prekršaje i globama. No tim su najviše naškodili sebi. Seljaci su globu platili, no djecu ipak nisu slali u školu. Još uvijek im se isplatilo. A takav učitelj je svima omrznuo i onemogućio se. Na kraju mu nije preostalo drugo, nego da seli. Djeca i danas odlaže u planinu već prije svršetka škole, a ne silaze ni na noćenje. Čitav dan borave uz blago, a noće na katunu u pastirskim kolibama. Čuvaju ovce i pomažu kod prerade mlijeka.

Planuo drug Rašo gnjevom pravednika kad je saznao sve detalje o Dušanovoj pedagoškoj herezi. Zar tako profanirati svetu školsku zgradu i još k tome u redovno radno vrijeme odmetnuti se u planinu kao u hajdučko doba! Na Rašin poziv, koji je bio više nalik na bojni poklik, jurnuli smo uzbrdo iz petnih žila da kriveča što prije uhvatimo na samome djelu. Gotovo dva sata trajao je taj put.

Prolazili smo krajem neobičnih prirodnih ljepota — crnogorične šume preplitale su se sa zelenim cvjetnim proplancima. No naše divljenje na tom putu nisu izazivale prirodne ljepote, nego neočekivana provala profesionalnog žara druga Raše na izvršavanju povjerenog mu zadatka. Svoj tipični dostojanstveni korak, koji bi bio naročito pogodan na pogrebnim povorkama, zamjenio je takovim tempom, da bi mu pozavidio učesnik bilo kojeg planinarskog orientacionog takmičenja. Ozbiljno smo se počeli brinuti, što će biti s jednim učom, ako se njihov susret odigra u tako vehementnoj atmosferi. No pod konac puta vidjeli smo da je učin spas bio upravo u tom tempu. Krvožedni tigar izduvao je na uzbrdici svu ljutinu i stigavši na lice mjesta bio više nalik iscrpljenom janjetu. Usput je brisanjem znoja s lica i zatiljka potrošio svu zalihu džepnih maramica za tri dana unaprijed.

A sada da vidimo što smo našli u planini. Na cvjetnom proplanku nedaleko katuna ugledali smo idiličnu sliku. Simpatični i živahnji muškarac tridesetih godina, malo već čelav, obučen na gradski način, bio je okružen gomilom djece koja su ga slušala otvorenih ustiju. Glasno je nešto objašnjavao i kod toga temperamentno mahao rukama. U jednoj je držao šibu. Bio je to ujedno jedini pedagoški rekvizit koji smo mogli primijetiti na čitavoj visoravni, ali ni njega nije upotrebljavao u pedagoške svrhe. Služio je samo kao prijetnja ovčarskim psima, koji su iz sigurne udaljenosti zabiljeno promatrali taj neobični prizor u svojoj planini. Čeznuli su da se približe svojim mlađim gospodarima, koji su također bili nestreljivi da se malo s njima poigravaju. No učina šiba imala je podjednako efikasno psihološko djelovanje i na jednu i na drugu stranu.

Naš dolazak prvo je izazvao golemo oduševljenje kod pasa. Sa groznim lavezom pojurili su prema nama smatrajući da će bar ovdje naći slobodno područje za svoje izvljavanje. Trebao nam je samo trenutak da ispravno ocijenimo situaciju i pronađemo jedino mjesto sigurno od njihovih čeljusti. To mjesto bilo je u krugu »škole«, pod zaštitom učine šibe. Daci su jedva dočekali da mogu odbaciti svoje sveske i tablice. Znatljivo su se sjatili oko nas i promatrali daljnji tok dogadaja.

Zapravo je taj učo bio sjajan čovjek. Srdačan, bez predrasuda, pristupačan. Prepoznao je odmah svog »nadležnog« i upravo radosno i prijateljski ga zagrljio.

Nastavak susreta odvijao se pred jednom pastirskom kolibom oko velike karlice pune kiselog mlijeka. Sa nekoliko riječi čitav problem bio je objašnjen i riješen: Odoše svi daci u planinu za ovčama! Šta sad, pitao se učitelj Dušan. A kako se radilo o muslimanskom kraju, sjetio se one poslovice o brdu i Muhamedu. Kad djeca neće u školu, škola će do njih. I tako ode učo za djecom u planinu. Da ne duljimo, Dušan je umjesto kazne i ukora dobio povahulj i priznanje.

I kad su tako riješene sve pedagoške zavrzelame, na čitavoj visoravni uskoro je zavladalo izvanredno raspoloženje. U pastirskim kolibama rasplamsale su se vatre, a iz kazana su se počeli širiti tako zamamni mirisi, da su čak i ovčarski psi zaboravili na svoje neprijateljstvo prema nama došljacima. Zajedno s nama hvatili su i proučavali te mirise pune divnih obećanja i sve više se približivali kolibama. Zajednički interesi ne samo da su posve uklonili naše neprijateljstvo nego su doveli i do punog medusobnog razumijevanja, i tako iz neprijatelja stvorili istomišljenike.

A u kolibama su se mlade planinke natjecale u kulinarском umijeću, nastojeći da za društvo svog omiljenog uče prieređe što svećaniji banket. Jelo je na idilični način servirano nasred zelenog proplanka. Svaka planinka trudila se da uču dopadnu ponajbolji komadi jela. Jedna ga je nudila pečenjem, druga pitom zeljanicom, treća mu je nalijevala rakiju, a sve zajedno servirale su mu diskretne vatrene poglede iz kojih je izbjigala duboka simpatija i naklonost. Na sve te izraze nježnosti Dušan je ostao mrtav hladan, ali je neprestano zahvaljivao ljubaznim smješkom. Smješak je dijelio u posve jednakim i pravilnim količinama, tako da nije bilo mogućnosti za proizvoljna tumačenja. Dušanovom stavu prema bihorskim ženama — morali smo priznati — nije moglo biti prigovora. Taj stav bio je defanzivnog karaktera.

Ručak je potrajavao gotovo toliko dugo kao i današnji uspon na planinu, a nesumnjivo je bio još naporniji od uspona. Nakon ručka mogli smo se zadnjim snagama još jedino odvući u hladovinu i tu ležeći u travi dočekati večeru. Ako je itko od društva gajio još i mrvu sumnje, navečer uz vokalni koncert na mjesecini oko janjeta na ražnju moralo je i posljednjem skeptiku postati jasno — da nema ljage u pedagoškom radu učitelja Dušana.

Još dugo u noć kolale su društvo oku vatre priče i anegdote iz života u Bihoru, sve dok nas svemirska hladnoća iz zvjezdanog neba nije otjerala pod krov koliba na noćenje. Tišina se počela spuštati nad planinom. Još neko vrijeme dopirali su prigušeni zvukovi iz torova, a zatim je noćnu tišinu prekinuo tek po koji ovčarski pas svojim skvičanjem. Naši novi prijatelji vjerljivo su na taj način samo odražavali svoje zadovoljstvo nad današnjom obilnom večerom, jer su kraj nas i oni došli na svoj račun. Napokon su i naši zubati prijatelji uspjeli probaviti svu onu silesiju kostiju koju su konzumirali toga dana. Utonuli su u nemiran san i naporne snove, posljedicu silnih zahtjeva koji su toga dana postavljeni na njihove probavne sisteme.

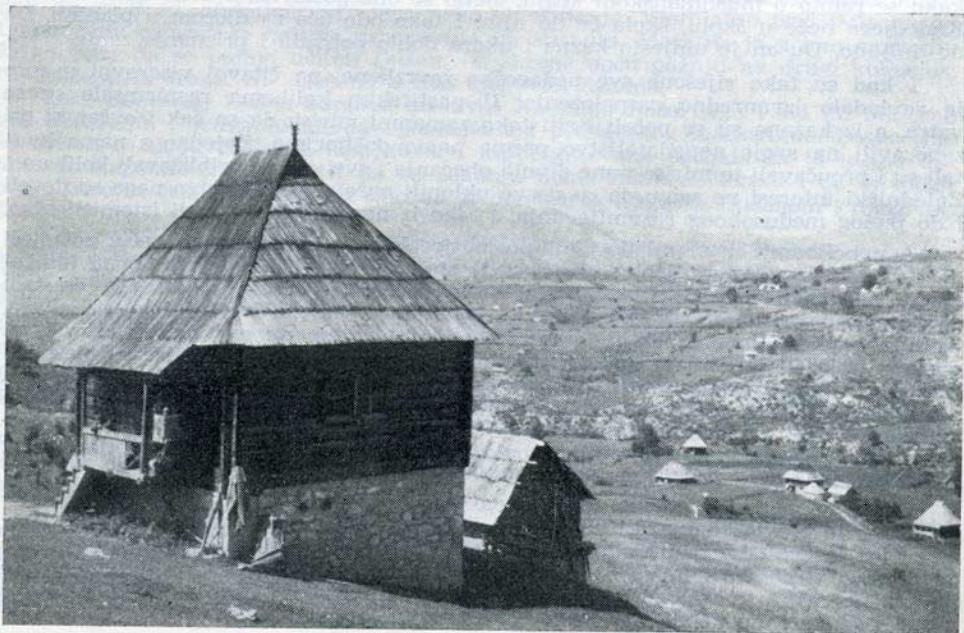
Započela je divna bihorska noć puna lirskih ugoda. Najprije je na nevidljivoj noćnoj sceni nastupilo golemi orkestar zrikavaca, koji je na urnebesni način odsvirao svoju uvertiru. Kad su zrikavci obavili svoju romantičnu dužnost, umorni od tolikog zrikanja, predali su se zaslужenom počinku. Sada je poput još snažnije simfonije nastupila svečana tišina, koja je bila tako intenzivna da smo mogli upravo osjetiti njenu snagu. Njenu dramatsku ozbiljnost ilustrirali su i još više potcrtavali svjetlucavli meteori. Kao u nijemom filmu parali su nebo svjetlim prugama i nečujno nestajali na periferiji nebeske scene. Te noći nebom su nesmetano vladale samo zvijezde i meteori, jer je velikom diktatoru, mjesecu, uskraćen bio pristup na bihorsku noćnu scenu.

Zatim se tiho i neprimjetno na scenu došuljao blagi povjetarac. Njegova točka programa sastojala se u šumovima svih mogućih nijansa. Njihova skala protezala se od nečujnosti pa sve do diskretnog zviđuka kroz iglice crnogorične šume koja nas je okruživala. Kompozicija je ustvari bila uspavanka, a njeno djelovanje bilo je tako efikasno, da ni dandanas nismo u stanju odgovoriti na pitanje, koja je slijedeća točka bila na noćnom programu bihorske planine.

(Nastavak slijedi)

Motiv iz Bihora

Foto: Dr Ž. Poljak

Pitanja za diskusiju

Dr Željko Poljak

Planinarstvo i natjecanje

U povodu »Orientacionih takmičenja«

1. REKORDERSTVO U STIJENI

Problem rekorderstva i natjecanja u planinarstvu odavna je već tema živih diskusija u alpskim zemljama. Taj problem ograničen je uglavnom samo na jednu planinarsku disciplinu, na alpinistiku, jer kod alpinističke djelatnosti najviše dolazi do izražaja mogućnost ocjenjivanja rezultata. Kod penjanja u stijeni moguće je mjerjenje trajanja uspona, uspoređivanje postignutih normi, bodovanje i tome slično. Sjetimo se samo stupnjevanja težine pojedinih penjačkih smjerova u stijeni, na tradicionalni I—VI stupanj težine. Ovo stupnjevanje služi ne samo penjačima za orijentaciju kod izbora smjera nego i za prosudjivanje dometa pojedinih penjača.

Nema sumnje da je alpinistika, ta plemenita grana planinarstva, postigla golemi napredak u tehniци penjanja zahvaljujući stimulativnim faktorima kao što je pitanje prestiža. Sjetimo se samo *ekstremizma* i tzv. *superekstremizma*. Ali nesumnjivo je i to da unošenje sportskih elemenata u alpinistiku, kao što su trka za rekordima, borba za mjesto na rang-listi, isticanje vlastite ličnosti, donosi i štetnih posljedica. Medicinski gledano takove akcije traže od organizma maksimalni napor pod najtežim uvjetima a u najkraćem roku, dakle napore, koji su nesvrishodni, nefiziološki i neprirodni. Takvi napori ne mogu koristiti ni najbolje treniranom organizmu. Sportski motivi preneseni u stijenu mogu imati vrlo kobne posljedice. Nisu to samo česte ljudske žrtve, nego i rivalstvo među pojedincima i nezdrav meduljudski odnosi.

Kao ilustracija do čega vodi utrka u stijeni može poslužiti borba za sjevernu stijenu Eigera. U njoj je besmisleno izgubio život niz mladih i sposobnih penjača, a gube ga još i danas. Ili da spomenemo najnoviji senzacionalni pothvat četvorice penjača iz Münchena u zaledenoj stijeni Cima Grande, pothvat koji već graniči sa zdravim razumom. Oni su u siječnju ove godine proveli sedamnaest dana i sedamnaest noći u okomitoj i zaledenoj stijeni talijanskih Dolomita. Uz natčovječanske napore napredovali su dnevno prema vrhu po 30—40 metara. Cilj im je bio savladati izvaredno teški smjer koji su nazvali *Superdirettissima*. Čak ni temperatura od minus četrdeset nije mogla skršiti njihovu bavarsku tvrdoglavost i primorati ih na povratak. Ovaj besmisleni pothvat uspio im je na taj način, što su svakodnevno sa podnožja stijene dobivali pomoćnim užetom potrebnu opremu. Jasno je da tu ne može biti ni govora o nekoj sportskoj etici, a u tome smislugovor i uspješni komercijalni efekt tog pothvata. Zbog ove i njoj sličnih ekshibicija izrečeno je na temu rekorderstva u stijeni mnogo kritike, ponajviše oštrenih riječi osude.

Cesto u tom problemu igra vrlo negativnu ulogu žurnalistika. Ona je širom otvorila novinske stupce senzacionalnim atrakcijama u stijeni. Isticanjem dramatičkih događaja i nesretnih slučajeva na nekritički način, doveća je do toga, da se na alpinistiku u cijelini počelo gledati kao na nezdravu pojavu, a na alpiniste kao na lakomislenu čeljad ili entuzijaste, koji pod svaku cijenu žele svoje ime okružiti aureolom heroizma. Kojiput žurnalistika prelazi baš u suprotni, ali isto tako štetni ekstrem. Na područje alpinizma prenosi asocijalni kult glorificiranja ličnosti,

taj otrcani sportski rekvizit, kojim se sistematski, uporno i svakodnevno preplavljaju novinski stupci i infiltriraju mozgovi čitalaca. Takav način pisanja štetno i negativno se odražava naročito kod omladine odvraćajući je od trijeznog alpinističkog djelovanja na stramputice. Mlade ljude, naime, uvijek fasciniraju i privlače rekordi. Oni se dive asovima i zvjezdama i nastoje slijediti njihove primjere.

2. NADMETANJE U PLANINAMA KOD NAS

Specifične prilike u našem planinarstvu, koje se zbog geografskih uvjeta razvija u nešto drugačijem pravcu, uvjetovale su da problem rekorderstva i takmičenja u planinama kod nas ne dolazi do vidnjeg izražaja. Možemo ga zapaziti tek kao sporadičnu pojavu na običnim planinarskim izletima, ali u daleko bezazlenijoj formi. Radi se obično o pitanju prestiža, tko će prvi od nekog društva stići na cilj uspona. Negativni ili nezreli pojedinci, koji na taj način žele istaknuti vlastitu ličnost, osobito štete planinarskom odgoju mlađih. Rezultati ovakvih utrka na uzbrdici mogu se negativno odraziti na dva načina. Prvo, štetnim posljedicama za zdravlje uslijed prevelikih zahtjeva koji se postavljaju na srce i pluća, i drugo, gubitkom mnogih pojedinaca za planinarstvo. Radi nedostatka kondicije mnogi početnik će doći do zaključka, da nije dorastao zahtjevima koje na njega postavlja planina i bit će razočaran već na prvom pokušaju u planini. Zbog toga velika odgovornost pada na vode puta planinarskih izleta. Oni treba da svojim autoritetom uguše svaki pokušaj ovakve vrste već u samom početku, a po potrebi da ga i žigošu ukazujući na njegov nesocijalni i egoistički karakter, na pomanjkanje drugarstva i solidarnosti, inače toliko značajnih osobina pravog planinara.

Međutim, problem takmičenja u planinarstvu, koji kod nas sve do nedavna nije bio aktuelan, počeo se posljednjih godina ozbiljnije javljati sa uvođenjem jedne nove discipline u program rada naših planinarskih organizacija. Radi se o tzv. »orientacionim« takmičenjima. Njihov početak datira još iz onog razdoblja, kad su planinari bili uključeni u *Fiskulturni savez*. Počelo je zapravo sa natjecanjima za znaku »ZREN« (Za republiku naprijed!) i raznim akcijama memorijalnog karaktera, koje su demonstrirale razne ratne dogodjaje, kurirske podvige i partizanske marševe. Takve akcije su s vremenom počele dobivati sve više karakter takmičenja, a u njih su u okviru *Fiskulturnog saveza* bili uključeni i planinari. Ova takmičenja možemo smatrati pretečama današnjih »orientacionih« takmičenja. Po svom sadržaju ne spadaju doduše u planinarstvo, ali su ih naše organizacije počele usvajati zbog značajnog propagadnog efekta i dobronamjernih ali nemjerodavnih sugestija raznih društvenih faktora. Zbog sportskih elemenata i njihove atraktivnosti ova takmičenja naročito privlače i imponiraju omladini. U planinarski rad unose sportski duh jer sa sobom donose sva obilježja sportske borbe: nadmetanje s protivnikom, mogućnost osobne afirmacije, borba pojedinaca za plasman, a osim toga tu je i publika.

Kod nas je prilično ukorijenjeno mišljenje da su orientaciona takmičenja specijalni oblik planinarskog rada, koji je niknuo u našoj sredini. No stvarnost je drugačija. Ova vrst takmičenja importirana je iz zemalja gdje se taj sport njeguje već decenijama i gdje je dotjeran gotovo do savršenstva. Značajno je da se u tim zemljama orientaciona takmičenja smatraju samostalnim sportom koji nema nikakve veze s planinarstvom. On egzistira paralelno s planinarstvom i s njime nema ni organizacionih ni metodskih dodirnih tačaka.

3. ORIJENTACIJSKI SPORT KOD NORDIJAČA

U nordijskim zemljama gdje je orientacijski sport naročito popularan postoje posebne organizacije za orientaciona takmičenja, dapače i savezi tih organizacija, kao što je npr. kod nas planinarski savez. Tako u Danskoj postoji *Dansk Orienterings-Forbund*, u Norveškoj *Norges Orienteringsforbund*, u Švedskoj *Svenska Orienteringsförbundet*, a postoji i međunarodna organizacija *Internationale Orientierungs Föderation* sa sjedištem u Upsali u Švedskoj. Taj savez prireduje svake

godine evropsko prvenstvo i ima svoj redovni kongres. U nordijskim zemljama je orientacijski sport tako popularan, da ga smatraju »najljepšim i najuzbudljivijim sportom na svijetu«. Postoji obilna literatura, počevši od uputa za organizatore takmičenja, pa do priručnika namijenjenih takmičarima. Npr. *Banläggarsboken*, omašni priručnik sa uputama za trasiranje orientacionih takmičenja izšao u Stockholmu, knjiga je od preko 300 stranica sa gotovo isto toliko ilustracija. Samo u norveškom kalendaru takmičenja za 1962. godinu predviđeno je u toj zemlji preko 300 priredbi, među njima i internacionalnih takmičenja. Kako su ta takmičenja razrađena do u tančine neka posluži kao ilustracija švedski statut, koji predviđa 18 kategorija natjecatelja prema dobi i spolu. Npr. kategorije za žene su slijedeće: mlade djevojke od 13—14 godina, starije djevojke od 15—16 godina, mlade žene od 17—19 godina, srednje žene od 20—34 godine, starije žene iznad 35 godina, veteranke iznad 50 godina, početnice i parovi.

Staza je duga od 3 do 10 kilometara, a takmiče se pojedinci. Glavni rekvizit je specijalna geografska karta i kompas. Na startu takmičar doznaće za prvu kontrolnu tačku. Smjer kretanja određuje sam i tu dolazi do izražaja njegova sposobnost orientacije. Premda se mjeri vrijeme koje mu je potrebno do kontrolne tačke, brzina hoda je manje važna od sposobnosti za orientaciju. Takmičar je na cijeloj stazi angažiran neprekidnim pitanjem: gdje se nalazi i kuda da kreće. Na kontrolnoj tačci saznaće se gdje je slijedeća tačka i tako 5—6 puta sve do cilja. Prolaz kroz kontrolne tačke ovjerava se na kontrolnom kartonu, koji takmičar nosi sa sobom. Osim takmičenja po danu, postoje i noćna natjecanja, zatim štafetni oblik takmičenja, a zimi i takmičenje na skijama.

Kao i svaki sport, tako je i orientacijski оформio svoje sportske stručnjake: organizatore, trasere staze, kontrolore i sice. Trasiranje staze razvilo se u posebno umijeće, koje zahtijeva punu preciznost i iskustvo u radu. Dobro položena staza mora takmičarima neprestano postavljati orientacijske probleme, ona zahtijeva neprekidno čitanje specijalne karte. Karte moraju biti najpreciznijeg mjerila. Kod trasiranja se izbjegava kretanje duž putova, ograda i obala, jer bi se inače takmičenje pretvorilo u trčanje. Pobjeduje onaj, koji stazu pređe u najkraćem roku. Start i cilj smještaju se uz prikladne objekte, gdje je takmičarima omogućeno presvlačenje i kupanje. Među takmičarima nije dozvoljena nikakva suradnja. Visoko razvijen sportski duh kod Nordijaca i poštovanje olimpijske ideje garantiraju uzorni red na takmičenjima.

Iz nordijskih zemalja ova vrsta sporta raširila se na susjedne njemačke države, te na Švicarsku i Škotsku. Interes za tu vrstu sporta postoji i u Austriji, Poljskoj, Francuskoj, ČSSR-u, Madžarskoj i Bugarskoj.

4. ORIENTACIONA TAKMIČENJA KOD NAS

Kod nordijskog sistema u orientacionom takmičenju radi se zaista o takmičenju u orientaciji, dakle prvenstveno u odmjeravanju intelektualnih, a tek na drugom mjestu fizičkih sposobnosti. Istina je da je plasman ovisan o brzini stizanja na cilj, no trasa je kratka i puna prepreka, a problemi orientacije tako brojni i teški, da su trkačke sposobnosti za uspjeh u natjecanju od sporedne važnosti. Naprotiv, u praksi koja se kod nas provodi, redovito dolazi do zastranjivanja od primarne ideje u želji da se takmičenjima prida što više planinarskih obilježja. Vrlo negativna pojava skriva se u činjenici, da se kod nas pod imenom orientacije krije u stvari takmičenje u brzini trčanja po planini, kod čega sposobnost orientacije za konačni plasman dobiva sporedno značenje. Naime, ako uporedimo trase naših takmičenja sa onima u nordijskim zemljama, vidjet ćemo da su naše trase neupo-redivo duže. No ne samo da su duže nego su i znatno teže, jer obično prolaze teškim planinskim terenom. Da bi stvar bila još gora, na takmičenjima se redovno određuje i »brzinska« etapa, što je u stvari atletska disciplina trčanja na duge pruge. Orientacijski problemi na našim takmičenjima su mnogo lakši nego u nordijskom sistemu, a da bi se njihova važnost još više umanjila, u program takmičenja često se unose pitanja iz prve pomoći, povijesti planinarstva, gadaњa u metu puškom. Time se orientacionim takmičenjima nastoji dati planinarski ili neki drugi karakter. Sve to donosi ili oduzima bodove, čime sposobnost orientacije za plasman postaje još manje bitna.

Vidimo, dakle, da se naša takmičenja znatno razlikuju od nordijskog sistema. Posljedice noviteta, koji su tipični za većinu jugoslavenskih takmičenja, su ove Natjecatelji koji su neveštici u orientaciji i koji utroše znatno više vremena na traženje kontrolnih točaka, nadoknajući gubitak vremena time, što trasu prelaze u trku. Natjecatelji koji su se prethodno solidno pripremili u upotrebi kompasa i čitanju karata sada se najednom mogu naći u položaju, da iako nadmoćni u orientacijskim sposobnostima, ne uspijevaju zauzeti odgovarajuće mjesto. Prestižu ih oni koji sporost u orientaciji mogu nadoknaditi trčanjem po planini. Dolazilo je dapače do tako apsurdnih situacija, da su se takmičari najslabijih orientacijskih sposobnosti plasirali među prvima. Na taj način se takmičenje u intelektualnim kvalitetama pretvara u odmjeravanje fizičke kondicije.

Pod bezazlenim plaštem orientacije pridolaze u planinarstvo mnogi negativni elementi, koji inače prate sportske akcije. Natjecatelje se većinom nepripravne stimulira na izvanredno teške fizičke napore i na ubitačni tempo za koji ranije nisu bili trenirani. Do čega mogu dovesti ovakve zablude organizatora, moglo se prošlih godina vidjeti na cilju nekih od njih. Takmičari su dolazili posve iscrpljeni, neki doslovno nošeni na rukama svojih drugova, u stanju kolapsa i iznemoglosti. Što je bilo s ekipama koje su putem odustale od takmičenja i nisu stigle na cilj, možemo lako prepostaviti.

Kakva se opasnost tu krije za jedan mladi netrenirani organizam — jer natjecatelji su pretežno omladinci — koji nakon mnogo sati napornog planinarskog marša s punom opremom na ledima mora u »brzinskoj« etapi, obično u finišu, još i trčati uzbrdo, nije potrebno objašnjavati. Tko je bar jednom imao prilike na cilju promatrati kako pristižu takmičari, nikad neće zaboraviti ona crvena i znojna lica naših omladinaca i pionira. Zadahtanⁱ i iscrpljeni jedva čekaju da se svale negdje u hlad kako bi opet došli do daha. Da takovo takmičenje zbilja ima vrlo malo veze s orientacijom, nema potrebe dokazivati, a isto tako ni to da učesnicima nije pružena mogućnost uživanja u prirodi.

Premda su orientaciona takmičenja posljednjih godina stekla gradansko pravo u našim planinarskim organizacijama, naša dosadašnja iskustva — kako praksa pokazuje — dala su veoma skromne rezultate. Takmičenja su redovno skopčana s nizom neriješenih problema. Još uvijek ima početničkih grešaka i u pogledu trasiranja i tehničkih detalja i u pogledu sadržaja i same konцепције. Posljedice tih neriješenih problema su diskusije, polemike, nezadovoljstvo takmičara s kriterijem ocjenjivanja pa čak i zatrovani međudruštveni odnosi.

Pojavila su se i posve oprečna mišljenja o vrijednosti orientacionih takmičenja u okviru planinarstva. Na jednoj strani su oni, koji tu vide kulminaciju planinarske djelatnosti i koncentrat svega najboljega što planinarstvo može dati. Takvim nazorom odiše npr. napis o orientacionim takmičenjima Janka Duića (*Naše planine* 1962. broj 5–6, str. 119). S druge strane postoji mišljenje koje ovim takmičenjima poriče svaku vrijednost za planinarstvo. Protivi im se s motivacijom da u njima ne samo da nema ništa planinarskog nego da se u toj formi u klasično planinarstvo unose sportski elementi i to upravo oni štetni.

Onako kako su takmičenja zamišljena kod Nordijaca veoma su pozitivna jer kod čovjeka razvijaju sposobnost za brzu orientaciju, zahtijevaju moć koncentracije, smisao za samostalni ili ekipni rad, izdržljivost i znatni intelektualni napor, a sve to u zdravoj sredini šumske prirode. Ali kako kod nas stvari stoje, nema sumnje da s orientacionim takmičenjima nešto nije u redu. To priznaje čak i njihov vatreći pobornik Janko Duić u gore spomenutom članku. On sve prepirke i nezadovoljstva pripisuje pomanjkanju iskusnog kadra za trasiranje. Međutim, korijen dosadašnjih neuspjeha leži mnogo dublje. On se krije u pogrešnoj konцепciji i gledanju na tu vrstu takmičenja kod onih, čija je dužnost da im daju smisao, sadržaj i formu. Sve dosadašnje žučljive diskusije, polemike i protesti koji sa takmičenja znaju stizati i do najviših planinarskih foruma, a također i spomenuti članak, pokazuju da je vrijeme da se o orientacionim takmičenjima povede temeljita i ozbiljna diskusija, da se problemi iznesu pred javnost i da se stvari postave na svoje mjesto.

Ovi reci trebali bi biti tek osnova i poticaj za dalju diskusiju i razmišljanje, poticaj da se usklade posve oprečna mišljenja, da se istaknu bitni problemi i da se ukaže na mjesto i ulogu koju takva specifična forma rada može zauzeti u životu i radu planinarskih organizacija.

5. GDJE JE RJEŠENJE?

Na kraju postavlja se pitanje, kako riješiti sve te probleme o kojima je ovdje riječ? Mislim da za to postoje dva puta. Jedan je, prihvatići međunarodne principe i nordijski sistem. To znači držati se strogo okvira koji daje termin *orientacija* i takmičenjem odmjeravati prvenstveno sposobnost u orientaciji, dakle intelektualne kvalitete. Težinu zadatka treba regulirati samo problemima iz orientacije ili konkretno, zadavati mnogo kraću i lakšu trasu a mnogo teže orientacijske probleme nego kao što je to do sada bilo. Ako se pode tim putom treba se koristiti bogatim iskustvom skandinavskih zemalja, gdje su dječje bolesti orientacijskog sporta već odavna preboljene.

Druga alternativa u rješavanju tog problema posve je oprečna prvoj: zadržati sve novitete koje su planinarske organizacije unijele u propozicije orientacijskog sporta, zadržati dapače elemente atletike, kao što je npr. brzinska etapa, obavezno nošenje tereta na ledima, trase duge po pola dana hoda, zatim gadanje u metu, pitanja iz prve pomoći, NOB-a, povijesti planinarstva itd. No u tom slučaju takmičenje nema pravo da se naziva *orientacionim* jer to dovodi u zabludu. Takmičenje je potrebno u prvom redu nazvati njegovim pravim imenom. Da li ga nazvati planinarskim takmičenjem ili nekako drugačije, pitanje je o kojem se može diskutirati. Natjecateljima je osim toga potrebno osigurati prije natjecanja dovoljno treninga i to pod stručnim nadzorom, kao što je to obligatno i kod drugih atletskih disciplina. Jasno je da se sudjelovanje u takvom takmičenju može dozvoliti samo uz prethodni liječnički pregled.

Možda će se ti zahtjevi nekome činiti preveliki, no naše organizacije trebale bi već jednom shvatiti da tom problemu ipak jednom trebaju ozbiljno pristupiti, jer kao odgovorni organizatori na sebe preuzimaju ne samo moralnu nego i određenu pravnu odgovornost.

Možemo se nadati da će u buduće stvari krenuti na bolje. Planinarski savez Hrvatske uputio je prošle godine nekoliko naših planinarskih aktivista u Dansku na jedan međunarodni seminar za organizaciju orientacionih takmičenja. Tamo su naši promatrači imali prilike da osobno učestvuju i kao natjecatelji i kao traseri. Osim toga Planinarski savez Jugoslavije započeo je u novije vrijeme inicijativu na izradi jedinstvenog pravilnika za takmičenje i taj posao povjerio Planinarskom savezu Hrvatske.

Prošlo je već preko deset godina od prvog orientacionog takmičenja u našoj zemlji. Danas već postoji niz takmičenja koja su stekla tradiciju, npr. *Republičko takmičenje* u Hrvatskoj, *Trofej Platak* na Rijeci, *Memorijal Janka Mišića* u Samoboru, *Međuuniverzitetko takmičenje* itd. Deset godina trebalo bi biti dovoljno za sticanje iskustva i svladavanje početničkih slabosti. Ne bi se smjelo više dogadati da na takmičenjima ove vrste dolazi do incidenata ni sa zdravljem učesnika ni u vezi s njihovim plasmanom.

Vrijeme je da se orientaciona takmičenja konačno usklade s osnovnim ciljem koji se postavlja pred planinarske organizacije, a to je: omogućiti gradskom čovjeku i privikavati ga već zarana na boravak u prirodi, naročito u planinskoj prirodi, i ukazivati mu na sve blagodati koje može naći u njenom okrilju.

Dr Mirko Malez, Zagreb

Naučni značaj i važnost Velike pećine na Ravnoj Gori

Geologija kvartara proučava najmladu formaciju u razviti planeti Zemlje, tj. ona istražuje sve događaje i pojave, koji su se zabilježili na našoj planeti u posljednjih milijun godina. Tragovi davnog života sačuvani su u raznim sedimentima, koji su taloženi pod raznim klimatskim prilikama. U geologiji kvartara naročito važno mjesto zauzimaju taložine u pećinama. One su redovito u podzemnim šupljinama jasno razvijene, dobro su se do danas konzervirale i sačuvale, i konačno u pećinama postoji skoro redovito kontinuirani slijed taložina iz više vremenskih odsjeka kvartara. Nadalje je skoro redovita pojava, da su neki pećinski sedimenti bogati raznim paleontološkim, paleoantropološkim, paleolitskim i prehistorijskim materijalom, koji se u njih uklopiju za vrijeme nastajanja tih slojeva. Neki su opet pećinski sedimenti bogati fosfatom, pa imaju praktični značaj, jer se takve taložine mogu upotrebiti kao odlično prirodno gnojivo u poljoprivredi. Zbog svega toga posvećuje se pećinskim sedimentima kod istraživanja velika pažnja i kompleksna ispitivanja pećinskih taložina daju dragocjene podatke za proučavanje najmladu formacije u povijesti zemlje — kvartara. Taj odsjek u povijesti zemlje i njezinih stanovnika nazivaju još neki autori i antropogen, jer se početkom ovog doba pojavio čovjek, koji se postepeno razvijao i zauzimao sve veće rasprostranjenje na zemlji, tako da danas na njoj posve dominira.

Kvartar ili antropogen dijeli se na dva dijela. Stariji koji je dulje trajao naziva se pleistocen, diluvij ili ledeno doba, a mlađi je holocen, aluvij ili sadašnjica. Pleistocen je nadalje u širem alpskom području podijeljen u četiri odjeljka; svakog od njih karakterizira jedna glacijacija ili ledeno doba. Izmedu dva ledena doba bio je topljivi period — interglacial ili meduleđeno doba. U Alpama i širem njihovom području bila su ova ledena doba: Günz, Mindel, Riss i Würm (naziv su po alpskim rijekama u čijim dolinama su taloženi tipični sedimenti iz pojedinog odsjeka pleistocena).

Iz gornjeg kratkog prikaza je vidljivo, da su za istraživanje kvartara ili antropogena vrlo značajne pećine i taložine u njima. One su značajnije tim više, što je pračovjek upotrebljavao pećine za svoja skloništa, pa su se u taložinama sačuvali ostaci tih prajljudi, zatim njihovo kremeno i koštano oružje i orude, ognjišta, ostaci lovačkog plijena itd. No pećina nema svugdje i one su nastale tamu, gde su tereni izgrađeni iz vapnenca. Zbog toga su one u vapneničkim terenima dinarskog krša vrlo česte, a na drugim područjima njihova pojava vrlo je ograničena i pećine se dosta rijetko susreću. Tako se npr. i u Hrvatskom zagorju pojav-

ljuju pećine, ali samo na onim dijelovima, koji su izgrađeni od vapnenih stijena i ako je njihov postanak bio uvjetovan ostalim geološkim faktorima.

Na području Hrvatskog zagorja razvijene su vapnene stijene na dosta ograničenom prostoru i to pretežno u sastavu gorskog sklopa Medvednice, Ivančice, Ravne gore i Kalnika. Mjestimice su se na vapnenim terenima ovih planina razvili razni krški oblici. Ovi krški oblici, osobito vrtače ili ponikve, nisu tako izraženi kao na području dinarskog krša, jer su vapneni tereni Hrvatskog zagorja uglavnom pokriveni dosta debelim slojem humusa i vegetacijskim pokrivačem. Mjestimice su ipak lijepo razvijeni krški fenomeni, kao na pr. na području Ponikava u zapadnom dijelu Medvednica, istočno od kote 677 na Ravnoj gori itd.

Među ostalim krškim oblicima nalazi se na vapnenim terenima Hrvatskog zagorja i stanovaći broj pećina, polupećina, jama i ponora. Neki od tih speleoloških objekata razvijeni su u većim dimenzijama, kao Veterica u Medvednici, kojoj duljina iznosi oko 2.000 metara. No pretežno su pećine Hrvatskog zagorja manjih dimenzija i imaju oblik manjih podzemnih prostorija i proširenih putkotina. Danas su najpoznatije ove pećine Hrvatskog zagorja: Veterica kod Gornjeg Stenjevca na Medvednici, Vindija na Voči, Velika pećina na Ravnoj gori, Zdenac pri Ciglaru i Čardak kod Klenovnika, Vilenica nedaleko Novog Marofa, Cingulica na Ivančici i druge.

Speleološki objekti Hrvatskog zagorja nemaju neke naročite praktičke koristi, npr. za turizam, no njihov je značaj za nauku vrlo velik, jer su mnoge pećine i polupećine tog područja služile ljudima u dalekoj preistoriji za skloništa i boravišta. Tako u taložinama tih pećina nalazimo njihovo kameno i koštano oružje i orude, ognjišta, ostatke raznih životinja, koje su im služile za hranu, a u nekim pećinama su otkriveni i osteološki ostaci samih prajljudi (Hušnjakovo u Krapini). Od svih krajeva naše domovine za istraživanje pleistocena i prehistorijskih kultura najviše obećava područje Hrvatskog zagorja. Taj predio bio je za vrijeme pleistocene povoljan za boravak raznih danas već izumrlih životinja (nosoroga, mamuta, pećinskog medvjeda, lava, hijene itd.), a kako se na tom području nalaze i brojna prirodna skloništa u obliku pećina i polupećina, omogućeno je bilo i vrlo aktivno lovačko dje-lovanje prajljudi.

Koncem prošlog i početkom ovog stoljeća istražena je na području Hrvatskog zagorja poznata polupećina na Hušnjakovom brdu u Krapini. U pleistocenskim sedimentima ove polupećine otkrio je proslavljeni hrvatski geolog i paleontolog Dragutin Gorjanović-Kram-

berger vrlo bogati paleoantropološki, paleontološki i paleolitski materijal, koji je od golemog značaja za svjetsku nauku. Međutim taj lokalitet istraživan je u vrijeme, kada još nisu bile poznate tako egzaktnе naučne i radne metode kao danas, pa su i ostala nalazišta u svijetu doživjela istu sudbinu, da nisu istražena u duhu današnjih modernih naučnih metoda. Tako je npr. stratigrafski položaj krapinskog nalazišta danas nesuglasno i na njemu se ne može bazirati članjenje pleistocena u Hrvatskoj. Na krapinskom pret-

istorijskom nalazištu posve su odstranjeni sedimenti i danas na njemu više nije moguće ustanoviti prvobitni slijed naslaga. Zbog toga, a i zbog drugih problema, nametala se potreba, da se u ostalim pećinama Hrvatskog zagorja provedu detaljnija istraživanja njihovih taložina i da se na taj način usporedbom riješi i stratigrafski položaj krapinskog nalazišta. Istraživanja su provedena u nekoliko pećina, a najpozvoljniji i najbogatiji rezultati postignuti su u Velikoj pećini na Ravnoj gori u sjeverozapadnoj Hrvatskoj.

Velika pećina leži iznad doline Velike Sutinske, koja presijeca trup Ravne gore s istočne strane. Ova pećina poznata je još pod imenom Dopolanjščica, Pelešinska, Dupljenska i Mačkova pećina. Od starijih autora pećinu spominju D. Hirc i A. Langhoffer, kasnije S. Vuković, J. Klemenc i B. Saria. U 1948. godini izvršio sam u toj pećini pokušna iskopavanja s ciljem, da se ustanovi stratigrafski redoslijed taložina i da se na taj način stvari osnova za dalja sistematska istraživanja. Nakon toga su kroz više godina nastavljena iskopavanja u toj pećini, pa se danas može sigurno tvrditi, da je Velika pećina na Ravnoj gori značajno paleontološko i prehistorijsko nalazište u sjeverozapadnoj Hrvatskoj i da će obrada sakupljenog materijala pružiti mnogo novih podataka i znatno pridonijeti poznavanju prilika i odnosa za vrijeme pleistocena u ovom dijelu naše domovine. Njezin značaj je to veći, što se nalazi između poznatog paleoantropološkog lokaliteta u Krapini i značajnog paleolitskog nalazišta u pećini Vindiji kod Voće.

Ravnu goru presijeca u istočnom dijelu spomenuti duboki klanac Velike Sutinske u pravcu SSZ-JJI. Kroz klanac teče potok Žarovnica i prolazi cesta Višnjica-Donja-Žarovnica. Na sjevernoj strani, već gotovo na izlazu iz Velike Sutinske, uzdiže se brdo Plat. Ono je na svojoj jugozapadnoj strani dosta strmo odsjećeno i na tom mjestu izbjegava na površinu stijene. U njihovu je podnožju ulaz u Veliku pećinu. On leži na 378 m absolutne visine. U pećinu se može doći stazom, što se odvaja od ceste u dolini V. Sutinske nedaleko mlinu, a moguć je dostup do nje i iz planinarskog doma na Ravnoj gori. Za vrijeme višegodišnjeg istraživanja ove pećine bili smo prisiljeni, da smjestimo šatore u samoj pećini, jer u cijeloj njezinoj okolini nema zgodnog mjesta zbog strmine i guste mlađe šume, koja pokriva cijelu jugozapadnu stranu brda Plat. Istraživanje Velike pećine nije lagan i jednostavan posao. Osim svih drugih teškoća, najveći problem je smještaj ekipe, jer je dulji boravak u ovoj jako vlažnoj i dosta hladnoj pećini vrlo opasan za zdravlje istraživača.

Kratki morfološki opis Velike pećine je ovaj: Ulaz pećine ima oblik nepravilnog izduženog svoda, tako da je lijeva njegova strana viša i prostranija, a desna niža i zatrpana velikim blokovima kamenja. Teren pred pećinom također je ispunjen kamenim blokovima; oni su se srušili s okomitim stijenama iznad ulaza. Zbog toga je teren na ovom mjestu povišen. Ulaz je širok 12 m, najveća visina mu je oko 3 m, a otvoren je prema JJZ.

Kroz ulaz dolazi se u prvu dvoranu, koja je duga oko 18 m i široka oko 14 m. Visina dvorane je različita; kod ulaza je visoka oko 3 m, prema unutrašnjosti visina postepeno pada tako, da na osmom metru duljina iznosi samo 1,30 m. Već kod devetog metra duljine visina se opet naglo diže, pa do šesnaestog metra duljine iznosi oko 3,50 m. Prema završetku dvorane visina se opet naglo spušta. Tlo dvorane blago je nagnuto od ulaza prema unutrašnjosti. Od ulaza dvorana se postepeno suzuje do petog metra duljine, a dalje prema unutrašnjosti opet se proširuje. U desnom bočnom zidu ove dvorane nalazi se mali ulaz, kroz koji se ulazi u jednu malu pokrajnju prostoriju; ona je otkrivena kod iskopavanja u 1961. godini.

Iz prve dvorane pećina se dalje kroz niski prolaz nastavlja prema istoku u drugu dvoranu. Dimenzije ove dvorane su manje od prijašnje, tako da joj najveća duljina iznosi oko 10 m, širina oko 8 m, a visina oko 4 m. U toj dvorani vlada potpuna tama, pa je za rad potrebna rasvjeta. Sigastih tvorevina nalazimo samo mjestimice po stijenama pećine, a izlučene su u obliku prevlaka i malih zavjesa i stalaktita. Na više mesta cijedi se sa stropa voda cijednica, naročito nakon pojaćanih oborina.

Vapnene stijene u kojima je nastala Velika pećina pripadaju trijasu. To su svjetlosivi, čećerasti i zrnati vapnenci gornjeg trijasa, koji su dosta dolomitični, a mjestimice ispresjecani i protkanici kalcitnim žilicama. Te stijene slabo su uslojene, pretežno su gromadaste, no istočnije od pećine opaža se slojevitost, pa se na tome

Lijevo: Pogled na prošireni ulaz Velike pećine na Ravnoj gori nakon iskopavanja u 1961. godini.

Foto: M. Malez

Desno: Rad na istraživanju pleistocenskog sloja s orinjaškom kulturom u prvoj dvorani Velike pećine (istraživanje u 1962. godini).

Foto: M. Malez

mjestu debljina slojeva kreće između 15 i 60 cm, a pravac pada je na I 37° J pod 35° . U pećini se opaža, da su stijene zahvaćene sistemom dijaklaza, koje su većim dijelom okomite i gusto poredane, tako da su one bile glavni faktor kod postanka ove većine. Pravac protezanja dijaklaza je uglavnom JI-SZ i duž njih su nastala razna udubljenja i kupole na stropu pećine. Utjecaj dijaklaza na postanak današnje supetrene morfologije lijepo je vidljiv kod ove pećine.

Sistematska iskopavanja u Velikoj pećini vršena su u okviru rada Geološko-paleontološke zbirke Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti i Instituta za geološka istraživanja NRH, a novčanu pomoć za ta istraživanja osigurao je Savezni savjet za naučni rad. Ona su provedena tako da su iskopavanjima zahvaćeni svi dijelovi njezine unutrašnjosti; na taj način dobiveni su podaci za izradu uzdužnih i poprečnih profila. Iskopavanja su započeta u pretpećinskom terenu, nastavljena su kroz početnu veliku duguljastu dvoranu, a zatim su vršena u prvoj polovici druge dvorane. Ovim iskopavanjima zahvaćena je površina od preko 360 m^2 , a postignuta dubina iznosi preko 10 m, što znači da je prekopano, pretraženo i izvezeno iz pećine preko 3.600 m^3 zemlje i kamenja. Kod iskopavanja redovito je sudjelovalo više stručnjaka i oko 10 radnika. Skupljeni paleontološki i paleolitski materijal odmah se kod iskopavanja odjeljivao po slojevima, numerirao i etiketirao, zatim se pakirao u sanduke i otpremao u institut radi prepariranja i pripreme za sistematsku obradu. Iz svih slojeva ukupno je sabrano nekoliko tisuća paleontoloških nalaza, pa taj materijal po svojoj brojnosti i raznovrsnosti spada među najbogatiji paleontološki inventar iz doba kvartara na području južno od Alpa.

Tlo Velike pećine prekriva preko 10 metara debeli nanos raznih sedimenata; među njima se jasno luči 16 slojeva, od kojih gornja dva pripadaju holocenu, treći sloj je prelazni, a svi ostali pripadaju gornjem pleistocenu, tj. virmškom glacijalu (Würm) i ris-virmškom interglacijalu (Riss-Würm).

U gornjim humoznim slojevima otkriveni su brojni nalazi iz rimskog, brončanog i neolitskog doba. Jedno ognjište je otkriveno u donjem dijelu humoznog kompleksa, a u njegovoj okolini nalazilo se više čovječjih i životinjskih kostiju. Naročito je donji dio humoznog kompleksa bogat čovječjim kostima, a uz njih se pojavljuju razni nalazi iz neolita. U toj taložini otkriveno je više lijepo sačuvanih donjih čeljusti, dijelovi lubanja i ekstremitetnih kostiju, koje pripadaju ljudima raznog uzrasta i starosti. Životinjske kosti pretežno pripadaju prezivačima. Uz ove osteološke nalaze ležali su brojni fragmenti raznolike keramike, otkriveno je više koštanih šiljaka i kremenih nožića. Zatim su otkrivene brušene kamene sjekire, koštani šiljci za strijelice, razni ukrasi od kamena i kosti itd.

U donjim pleistocenskim slojevima ispod naslage oštrobriđnog kamenja, koje je vrlo često povezano sigom dolazi diluvijalna fauna i ostaci materijalnih kultura paleolitskih lovaca. U tim slojevima najviše je otkriveno ostataka od pećinskog medvjeda (*Ursus spelaeus*); on čini oko 95% cijelokupne faune ove pećine. Kod iskopavanja posvećena je naročita pažnja njegovom nestanku u vertikali, tj. od starijih prema mlađim slojevima. Konačnom obradom cijelokupnog materijala iz ove pećine, osobito određivanjem tačne kronologije sedimenata, odgovoriti će se i na pitanje, kada su nestali ili izumrli pećinski medvjedi na našem području. Na ovo pitanje još danas nemamo tačnog odgovora, jer ima malo nalazišta s kontinuiranim nizom taložina kroz cijeli gornji pleistocen i holocen. U Velikoj pećini nalazi se jasna stratigrafija i postoji kontinuirani profil slojeva od riss-virmeskog interglacijskog do danas, pa postoji nada, da će baš obrada ove pećine riješiti i problem vremenskog nestanka pećinskih medvjeda na ovom području.

Od pećinskog medvjeda sakupljen je vrlo vrijedan osteološki materijal, u slojevima su otkrivene brojne kosti ekstremiteta, kralješči, rebra, dijelovi kukovlja, fragmenti lubanja i donjih čeljusti. Sakupljena je vrlo velika kolekcija izoliranih zubiju. Neki od njih upotrebom su snažno izglođani, što dokazuje, da pripadaju starijim i senilnim medvjedima. Također je otkriveno dosta ostataka od posve mlađih medvjeda, koji nisu stariji više od 2 do 3 mjeseca. Otkriveno je i više medvjedijskih kostiju i zubi s tragovima raznih bolesti i mehaničkih povreda.

Osim pećinskog medvjeda otkriveni su u pleistocenskim taložinama Velike pećine ostaci pećinskog lava, leoparda, vuka, lisice, raznih jelena, bizonu, zatim nekih glodavaca, ptica i drugih životinja. U nekim slojevima otkrivene su životinje koje su pokazivali hladne klime, a u drugim su slojevima otkrivene životinje, koje su prilagođene na toplu, odnosno umjerenu klimu. Tako je npr. u jednom glacijalnom sloju otkriven sjeverni jelen (*Rangifer tarandus*), koji je karakterističan za polarnu klimu. Ovaj jelen u zajednici s ostalim životinjama iz navedenog sloja neosporno dokazuje, da su za vrijeme posljednje glacijacije (Würm) uslijed velike hladnoće i rasprostranjenja ledenjaka bile polarne životinje potisnute daleko na jug Evrope, tako da su u to vrijeme živjele u našim krajevima.

Nadalje su u Velikoj pećini otkriveni u pleistocenskim taložinama brojni ne-pobitni dokazi, da je za vrijeme ledenog doba ova pećina posjećivao paleolitski lovac. Osim osteoloških ljudskih ostataka otkrivena su brojna ognjišta, zatim kremenii artefakti i koštani šiljci. Uz ognjišta bilo je opaljenih životinjskih kostiju, a i drugih tragova o boravku prehistorijskih lovaca. Iz pojedinih ognjišta sabrani su pougljenjeni komadići drva, s kojima su paleolitičari ložili vatru i oni će poslužiti za antrakrometrijske analize, da se ustanovi, kojim vrstama drveća pripada ugljen; na taj način dobiti će se slika, kakvo je sve drveće za vrijeme gornjeg pleistocena raslo u okolini pećine. Sabrano ugljeno trunje također će poslužiti za radiokarbonске analize i na osnovu njih ustanoviti će se apsolutna starost pojedinog ognjišta i sloja, pa će na taj način biti uklapljeni na pravo mjesto u kronologiji pleistocena.

U pleistocenskim slojevima ove pećine sabrano je mnogo komada protolitskih tipova. Pretežno su to fragmenti raskoljenih cjevanica pećinskog medvjeda, kojima je spongioza uklonjena i izlizana, a rubovi su zaobljeni i skoro redovito uglačani. Mnogi takvi fragmenti liče na šljike ili druge koštane artefakte. Nadalje smo otkrili i više tako zvanih zubnih oštrica (Kiskévelly Zubne oštrica). One imaju oblik tankih lamela, odlupljenih od očnjaka pećinskog medvjeda; neki autori ih ubrajaju u artefakte, a neki smatraju da su nastali klinastim defektima na zubima za vrijeme života životinje. Velika pećina je do sada najveće nalazište koštanih komada protolitskih tipova i spomenutih zubnih oštrica u Hrvatskoj i njihova obrada dati će zanimljive rezultate.

Dosadašnjim iskopavanjima u Velikoj pećini na Ravnoj gori postignuti su u kratkom vremenu rezultati:

1. Otkriven je kontinuirani stratigrafski profil slojeva kompletnog gornjeg pleistocena, tj. od Riss-Würmskog interglacijskog do danas. Slojevi su međusobno jasno odijeljeni i bogati paleontološkim materijalom, tako da je moguće dobro stratigrafsko horizontiranje i usporedba sa sličnim lokalitetima u Evropi. Ovim iskopavanjima dobiven je po prvi put kompletan profil gornjopleistocenskih pećinskih taložina u Hrvatskoj i on će poslužiti kao baza za članjenje pleistocena u našim krajevima.

2. Kod iskopavanja sabran je vrlo bogati paleontološki materijal iz svih slojeva i on će omogućiti opširna paleobiološka proučavanja. U najdonjim taložinama sa-

Iskopavanje najdubljih taložina iz ris-virmskog interglacijala u drugoj dvorani Velike pećine (istraživanje u 1962. godini).

Foto: M. Malez

kupljena je topla fauna (Riss-Würm interglacijal), na njoj dolazi tipična hladna fauna (Würm I stadijal) sa sjevernim jelenom, kao glavnim predstavnikom takve faune. Otkriće ove životinje ujedno pokazuje i najjužniju granicu njezinog areala za vrijeme posljednje glacijacije. U fauni Velike pećine prvo mjesto zauzima pećinski medvjed; ostale životinje dolaze u znatno manjem postotku. Konačna obrada sakupljenih životinjskih ostataka dati će zaokruženu sliku o faunističkim odnosima, frekvenciji pojedinih životinjskih vrsta i o rasprostranjenju karakterističnih životinja za hladnu klimu na našem području.

3. Najznačajniji nalaz koji je do sada otkriven u Velikoj pećini svakako je otkriće praočvjeka neandertalskog tipa. U taložini iz Würm I/II interstadijala pronađen je fragment čovječje kalote sa dobro izraženim nadočnim rubovima, koji su uz nisko čelo glavna obilježja za neandertalce. Ovo je uz Krapinu drugi nalaz neandertalca na području Jugoslavije i njegovo značenje za paleoantropologiju je veliko.

4. Iskopavanja u Velikoj pećini nadalje su pokazala, da je ova pećina jedno novo, veliko i nadasve značajno paleolitsko nalazište i to ne samo u Jugoslaviji, već i na cijelom području jugoistočne Evrope. U taložinama ove pećine otkrivena su brojna ognjišta, a uz fragmentarne i često puta vatrom opaljene životinjske kosti, otkriveni su brojni kremeni i koštani artefakti paleolitskih lovaca. Artefakti iz najdonjih taložina pripadaju musterijenskoj kulturi. Nju kasnije zamjenjuje proto-orinjaška, zatim orinjaška I, orinjaška II i madlenska kultura. Na ovim paleolitskim kulturama slijedi prelazna mezolitska, a zatim dolazi neolit i ostale mlade materijalne prehistorijske kulture. Dakle kod ove pećine postoji kontinuirani slijed prehistorijskih kultura, što se vrlo rijetko susreće na drugim lokalitetima u Evropi. Otkriće svih ovih kultura ujedno dokazuje, da je šire područje pećine bilo neprekidno naseljeno ljudima od Riss-Würmskog interglacijala do danas, što znači, da je ovo područje pružalo pogodne uvjete za njihov opstanak. Među paleolitskim kulturama naročito se ističu orinjaški koštani šiljci olševo-vrkog tipa, za koje se ranije smatralo da su isključivo vezani na usko alpsko područje. Obradena problematika, koja je vezana uz takve koštane šiljke, kao i uz neke druge paleolitske nalaze iz Velike pećine, dati će mnogo novih podataka i prinosa za poznavanje paleolita na području južno od Alpa.

Razmišljaji u dokolici o planinarstvu i planinarima

Zacijelo, o planinarstvu, njegovoj povijesti, postanku i razvitku, o planinarskim putovanjima, usponima i izletima napisano je toliko sjajnih, dobrih, osrednjih i dosadnih knjiga i putopisa, da bi lako ispunili spremišta kakve velike knjižnice.

Planinarstvo se može ponositi da su probrane glave raznih naroda sviju kontinenata bili njegovi veliki i istinski poklonici. Pjesnik Petrarca obilazio je Peninske Alpe, iako vjerojatno bez svoje Laure, a div renesanse Leonardo poznavao je Dolomite!

Naš pjesnik Zoranić je prije četiri vijeka navodnō obišao Velebit i Dinaru i svoj put skitio u pjesan »Planine«. Vode i osnivači hrvatskog planinarstva, Šloser-Klekovski, Torbar, Vukotinović i Pilar bili su naši prvi geolozi, mineralozi i biolozi. Njihova je zasluga da su hrvatsku inteligenciju upoznali sa rođenom grudom. Širokih narodnih slojeva onda još nije bilo među planinarima. Narod je povrvio u planine nakon prvog, a naročito drugog svjetskog rata.

Tko ne zna za Pančića i Jovana Cvijića u Srbu, onog Cvijića koji je o sedlu i samaru i pješke prokrstario sve naše i strane planine od Koruške do Male Azije? I postao ne samo naša, nego i svjetska dika geomorfologije. Nakon sedam decenija nitko nije napisao bolje radnje od Cvijića o fenomenu krša.

Nisu zaostajala ni naša planinska braća Slovenci, sretnici, koji imaju u svom užem zavičaju tri potpuna alpska masiva. Koliko krupnih imena dali su njihovi alpiniste naući? Tko od planinara nije bio u Aljaževom stolpu na vrhu Triglava, a tko nije ostao očaran velikom slikom triglavskog duhovnika Jakoba u blagovaonici Aljaževog doma na kraju doline Vrata ispod same veličajne sjeverne stijene »očaka« Triglava? Tu nas velika i plemenita duša »triglavana« Aljaža promatra sa stijene: zadivljuju njegove krupne i produhovljene oči, visoko čelo i razbarušeni čuperci kose. Tako nešto: fizionomija Strossmayera i Biankinija. On je shvatio da ne valja gospoda slaviti samo pojanjem mrtvih i ispraznih tekstova u jeziku davno izumrlog naroda, već da prvog pokretača treba tražiti u prirodi, gdje on živi u sunčevoj i mjesec-čevoj zraci, u svakom drvetu i kamenu. Aljaž je perom i besjedom, bezbrojnim i vratolomnim usponima popularizirao Triglav još u minulom stoljeću i zato on vječno živi u dragoj uspomeni planinarskog naroda. Parafrazirani Vodnjkovi stihovi rekli bi:

»Ne hčeri ne sina
po Aljažu ni.

Dovolj je spomina
ga Triglav slavi.«

Zacijelo ste pročitali one divne Kugyjeve putopise iz naših Julijaca. I doista je on bio onakav za života, kakvog ga vidimo izlivenog u bronci na malenom humku u gornjoj Trenti: ogrnut u staromodnu pelerinu, sa klapavim klobukom na glavi i pogledom koji miluje, luta i istražuje silhete Carstva Zlatoroga ...

Planinarstvo ima svoje ideologe, koji se odavna prepiru o svrsi i sadržaju planinarstva. Vjerljivo, planinarstvo nije samo zbroj prođenih kilometara, mnoštvo žigova na razlednicama, užad i klinovi. Planinarstvo nije sport, sport je tehniku. I kao takva ona je sredstvo, a nije svrha, ona je sluga, a nije gospodar. Planinarstvo ima svoju tehniku, ali ona je samo sredstvo da dospiješ u više planinske sfere. Planinarstvo je poznavanje prirode, ljubav i nagnuće za svaku hrid, pticu, drvo i zvjerku u njenom logu Ono je najbolje sredstvo za odmor gradskog čovjeka današnjice. Uči nas ljubiti i poznavati domovinu, ali je ono moćno sredstvo za upoznavanje i bratstvo svih ljudi na globusu. A svakako, nimalo uzgredno, ono predstavlja ljubav za čovjeka planinca i njegov tegoban život, jer brđani su svukud veliki patnici. Međutim, brđanima su planinari često pomalo smiješni.

Za planinarenje treba vremena, zdravlja, veselja i — novaca, dabome. Nema li istinskog veselja i vedrog optimizma u čovjeku, nema ni pravog planinara. Mračnjaci nisu nikad planinari. Oni su često šaljivčine, o čemu svjedoče sentence u knjigama posjetnika u planinarskim kućama ili veseli stihovi negdje na stijeni gorostasnog Ortlera (3900 m) kako sam ih u mlađosti pribilježio:

»Der Weg in die Ewigkeit
ist nicht gar weit.
Um viere ging er fort
um achte war er schon dort.«

(Po naški: Put u vječnost nije ni daleko. U četiri je otišao, u osam je već bio тамо!)

Netko je nekoć rekao: sve je za čovjeka, sve je radi čovjeka! Treba dakle, pobliže upoznati tog sretnog čovjeka-planinara i odrediti njegove vrste i robove. Njegovu morfologiju i biologiju. Učinio je to još prije više decenija na zabavan i duhovit način slovenački planinar starije generacije, Janko Mlakar. Sažet, skraćen i prepjevan Mlakarov film u riječi i slici prikazuju nam ovako planinarski narod ...

Rod planinara pojavio se na zemlji vrlo kasno. Doduše neki učenjaci tvrde njegovi počeci sežu čak u stari vijek, ali je ta hipoteza bez svake podloge. Nepobjitno je dokazano da su prvi planinari otkrili u drugoj polovini osamnaestog stoljeća. Njegovo naučno ime je »homo alpinus«. Iz toga proističe ime »alpinista«, koje je nastalo na isti način, kao i slična imena: kriminalista, telegrafista, klarinetista, basista, bandista, gardista i policista.

Planinari se najlaglje poznaju po vrećama. U tom pogledu liče u neku ruku tobolčarima (marsupialia), samo oni nemaju vreće na trbuhi nego na leđima. Takoder, oni ne nose u tim vrećama svoju mladunčad kao tobolčari, nego hranu i drugu kramu. Planinari spadaju među takva živa bića koja prespavaju znatan dio godine. Mjeseca oktobra kad snijeg pobijeli gore, najkasnije u novembru, oni se zavuku u svoje brloge i spavaju dok ne okopni

snijeg, gdjekad do kasnog proljeća. Jedina je iznimka planinar skijaš koji spava u toplom ljetnom vremenu i izade na danje svjetlo tek kad padne prvi snijeg.

Planinari dožive visoku starost, devedeset i više godina, ako prije ne umru. Među škodljivce ih općenito ne ubrajamo, iako čovjek od njih nema naročite koristi. Najviše dobiti donose takozvanim planinarskim društvima, koja postavljaju navlaš za njih po planinama veća ili manja skloništa, kuće i domove, gdje ih opskrbljuju s potrebnom hranom i potrebnom, a mnogoput i nepotrebnom pijačom. U zamjenu ih ostrigu. Planinari, naime, imaju vrlo dobru vunu, koja je po svem svijetu u velikoj cijeni. U rodu planinara nauka je do danas utvrdila ova plemena:

O bičan planinar (*h. alp. vulgaris*) nalazi se svukud osim po nizinama. Pojavljuje se u bregovima u većim čoporima. Kad sasvim okopni snijeg odlazi i u visoko gorje. Vanredno ljubi crvenu boju. Zato označuju planinarska društva prilaze do svojih skloništa crvenim znacima i tako navabe obične planinare u svoje kuće i domove. Tu ih napoje i napasu, a zatim ostrigu. Vrlo je zanimljivo promatrati običnog planinara, kako se vlada na putu. Dok vidi crvena znamenja veseo je i dobre volje. Ako ih izgubi s vida, postaje nemiran, okreće se i ogledava, ne bi li negdje na pećini ili stablu otkrio ljubljenu crvenu boju. Često se dešava da se na putu okrene i podje nizbrdo, ako nigdje nije mogao opaziti i pronaći crvenih znakova.

Planinarski urlikavac (*h. alp. ululans*) razlikuje se od ostalih planinara svojom ljubavlju za dernjavom i vrištanjem. Svukud, svagdje i uvijek se dere. Vrišti kad se zaduvan penje uzbrdo, kad sretne drugare ili naide na izvor. Navijestio je rat šumskoj tišini. U planinarskim kućama stalno buči i budi od slatkog sna planinare ostalih plemena.

Planinarski tvor (*h. alp. putorius*) obilazi marljivo planinarske kuće, u njima se dobro napase i napoji, zatim tiho i neprimjetno nestaje, a opskrbnik ostaje duga nosa s neplaćenim računom.

Planinarska voluharica (*h. alp. hypudaeus*) razlikuje se od običnog planinara, koji pravi štetu u vrtovima naročito po tome, što u planinama odnosi cijele biljke. Trava mu naročito ne prija, posije samo za cvjetovima. Proždire sve što vidi. Strastveno pustoši zaštićenu planinsku floru, osobito ga uzinemiruju runolisti, koje planski uništava.

Planinarski penjač (*h. alp. reptans*) živi samo u visokom gorju i to najradije u strmim stijenama. Naročito voli sjevernu triglavsku stijenu. Iz doline Vrata lako ih opaziš kako dva tri (u većim krdima ne nastupaju) plaze po zidovima, policama, gredama, previsima, podvisima i nadvisima. Pažljivo izbjegavaju staze označene crvenom bojom. Učenjaci su misljenja da oni osjećaju neku posebnu mržnju prema crvenoj boji, što nije rijedak slučaj u životinjskom carstvu. Sravni mržnju junca ili purana prema crvenoj boji! Kad se penjač oženi i dobije djecu pretvara se u običnog planinara. Svake godine se velik broj penjača unesreći i postoji bojazan da će u dogledno vrijeme sasvim izumrijeti. Zato su osnovane gorske službe spasavanja, koje ih, mrtve ili žive, dovlače u nizinu.

Planinar golišavac (*h. alp. nudus*) pojavio se posljednjih godina u velikom broju. On je shvatio geslo »natrag k prirodi« tako, da usput odlaže komad po komad odjeće. Kad se konačno pojavi u planinarskoj kući sa svojom družicom, oni imaju redovno samo neki smokvin list na bedrima.

Planinar skijaš (h. alp. *hiemalis*) ima stopala sprijeda i straga nerazmjerno produljena i zato je sposoban da juri po snijegu. Još je blage uspomene Darwin ustvrdio, da vježbom i upotrebom jačaju organi! Pojavljuje se tek onda kad zapadne prvi snijeg. Tada ga možeš vidjeti na brežuljcima u blizini naseljenih mjesta, kako se vježba, pada i koprca u snijegu, što je naročito zabavno za ljubitelje smijeha. Odvažniji i stariji samci odlaze u visoko gorje, i to uvijek u iste krajeve i istim stazama, koje su označene dugačkim motkama, zimskim markacijama, da se ne strovale u provalije. Ovo pleme pati gdjekad od pomanjkanja inteligencije, jer ne razlikuje ogrevno drvo od ormara, stolova i klupa. Naime, često se silom nastani u pastirskim kolibama i pobaca bez milosrđa u vatru sve pokućstvo. Na polasku i povratku s izleta cijela krda navale na vlakove i svojim golemin stopalima zakreće vagone tako da obični smrtni putnici ne znaju ni kuda ni kamo. Učenjacima je uspjelo da križanjem planinara skijaša iz Telemarka i Kristianije uzgoje posebnu vrstu, planinarskog skakača (h. alp. *saltans*). Ovi umiju skakati i jedriti poput ptica po zraku, na najveće udivljenje znatiželjnih zvekana iz bliza i daleka.

Planinar grebežljivac (h. alp. *rapax*) pojavljuje se u gorama u kasnu jesen kad su planinarske kuće zatvorene i napuštene. Velik je štetočinja. Običava obijati i ulaziti u kuće kroz prozore. U kućama stvara najveći nered i štetu. Odlazi kroz vrata i ostavlja sve otvoreno, vjerojatno s razloga, da se kuća temeljito prozrači.

Planinarska buha (h. alp. *pulex*) razlikuje se od ostalih planinara po golemin šiljcima na potplatima svojih cipela. Ovi šiljci ga ospozobljuju za hodanje po snježištima i ledenjacima. Domovina planinarske buhe su ledenjaci, naročito raspucani. Široke raspukline zaobilazi, a uže preskače. Zato je i dobio ime — buha! O lijepom vremenu možeš ih opaziti još u jutarnjem sumraku, kako dvojica ili više njih pužu međusobno vezani užetima. Ovu užad izlučuju iz pasa, kao svilene bube niti. Čim stupe na kopno razvežu se i saviju užad i smjeste ju na hrbat, da ju mogu, prema potrebi, opet upotrijebiti. Planinske buhe, čim se ožene, napuštaju svoju ledenu postojbinu i pretvaraju se u obične planinare, a šiljci na potplatima iščeznu u nepovrat...

Evo, sad znate ponešto o svim rodovima, vrstama i plemenima planinara, pa valja da sami odredite u koju skupinu spadate...

I još jedna dobromamjerna primjedba prema staroj iskustvenoj narodnoj poslovici: tko ne razumije šalu i doskočicu, bolje da ga i nema — među planinarskim narodom...

Cesto govorimo i smatramo da je naša domovina najljepša. Pretjerujemo, jer ima ljepših planina i krajeva, ali postoji osjećaj koji nas dira i smućuje kad god se sjetimo naših bregova. Osjećamo čežnju za tim krajem, koji toliko volimo i izgleda nam da je u njemu sve najbolje i da bi ga zatvorenih očiju, jedino po mirisu tla, mogli prepoznati. Uvijek nalazimo u njemu novih ljepota, a sve je to s razloga, jer je to naš uži zavičaj. Talijanac lijepo kaže: »Chi più ama la patria-terra, più la studia; chi più la studia, più l'ama.« Ili po naški: »Tko više ljubi svoju rodnu zemlju, više ju proučava; tko ju više proučava, više ju voli...«

Evo, tako bi to nekako bilo!

Iz prošlog stoljeća

Levin Schlosser-Klekovski

Izlet na Plitvička jezera

U rubrici »Iz prošlog stoljeća« donosimo zanimljive članke planinarskog sadržaja, koji su publicirani tokom prošlog stoljeća, a vrijedi ih spasiti od zaborava zbog njihove literarne, dokumentarne ili historijske vrijednosti. Naročito ćemo nastojati oko vrijednih članaka koji su razbacani po starim časopisima, kalendarima ili almanasima i zbog toga naročito nepristupačni današnjim planinarima. Na taj način dat ćemo naš skromni doprinos prigodom značajnog jubileja koji je ove godine na pragu: devedeset godina organiziranog planinarstva u Hrvatskoj i Jugoslaviji. Rado ćemo prihvati suradnju svakog pojedinca u tom našem nastajanju.

U ovom broju donosimo odlomak iz članka »Izlet na Plitvička jezera« koji je izašao 1884. godine u »Spomenici Hrvatskog planinskog društva« (str. 31—46). Autor putopisa koji je potpisani samo inicijalima (L. K.) je Levin Schlosser Klekovski, dugogodišnji tajnik Hrvatskog planinarskog društva, koji je i sam bio učesnik tog izleta. Izlet je odr-

žan od 28. lipnja do 2. srpnja 1883. godine, a učesnici su mu bili: Gj. Cernadak, dr A. Egersdorfer, I. Gostiša, J. Laudenbach, M. Lenuci, A. Mandrović, dr L. Marjanović, dr Š. Mazzura, L. Schlosser-Klekovski, J. Sladović, Ž. Stagl, I. Stožir, G. Varga, te gospode J. Mazzura, S. Hafner, gospodica S. Hafner i mali L. Mazzura. Tekst članka prilagođen je današnjem pravopisu i književnom jeziku.

Kolikogod taj putopis izaziva veselo raspoloženje kod današnjih čitalaca zbog početničkih grešaka na putu, patetičnog dočeka planinara sa zastavama, pjevačkim zborovima i pucanjem iz mužara, toliko je on ganutljiv kao dokument iz prvih početaka našeg planinarstva i turizma, kada se pionirski i patriotski entuzijazam naših preteča morao hvatati u koštač ne samo sa surovom, nepokorenjom prirodom, nego i sa potpunim nerazumijevanjem tadašnje društvene sredine.

Urednik

Glavna skupština »Hrvatskog planinarskog društva«, držana mjeseca ožujka 1883, zaključi na prijedlog odbora, da se tečajem godine posjete Plitvička jezera, te ujedno povjeri odboru da priredi sve potrebito za taj izlet. Odbor odredi vrijeme izleta, razasla zamolnice u Slunj, Rakovicu, Otočac i Jezerane, da se utvrđeni program izleta uzmogne izvesti bez zapreka i da putnicima ništa ne uzmanjka. Ishodio je, nadalje, za članove polakšicu u cijeni na željeznici. Urediv sve ovo pozva članove koji bi bili voljni sudjelovati kod tog izleta, da se prijave. Pozivu odzovne ih se toliko, da je odbor mal ne došao u nepriliku, nu kako obično kod nas biva, tako se je i ovdje broj malo po malo snizio na 17 putujućih članova.

Dne 28. lipnja sastadosmo se na zagrebačkom kolodvoru u dva i po sata poslije pola noći, da krenemo brzim vlakom u Karlovac. Na nikome ne opazih mamurna lica, već u svakoga bijaše opaziti živahna veselja, koje bijaše povećano time, što je jedan član planinarskog društva, kojemu sudbina ne bijaše dopustila da nam se pridruži, dočekao putnike na stanici te svakome od nas prikopčao kiticu svježa cvijeća.

Kucne čas odlaska; nezgrapno grlo vratara pozove putnike za Karolyvaros, Ogulin, Fiumeban a na koncu udostoji se ,te izreče imena tih gradova i hrvatski. Svaki od nas požuri, da pokupi svoju malu prtljagu, nu u onoj žurbi jedan zaboravi na stolu stanice svoju lijepu čuturu napunjenu najboljim kašinskim vinom. Ponamjestiv se u vagonu, naročito za nas opredijeljenom, oprostimo se sa prijateljima, kojima ne bijaše suđeno, da budu dionici našeg veselja. Čekasmo napeto treći znak zvonca i toli milozvučni »Mehet!«, prepričajući se još, da li će voda vlaka dati znak da je sve u redu u mađarskom ili hrvatskom jeziku. Zvono se oglasi po treći put i upravo pred našim kolima zaori »Mehet«, mašto jedan između nas skoči do prozora i poviće: »Gotovo, idemo!«. Vlak krene a društvo, porazmjestiv se što bolje, umukne.

Prvi zraci rađajućeg sunca pozdrave nas na jastrebarskom polju. Društvo se razveseli te od šutljivaca postadosmo brbljavci. U četiri sata prispjesmo u Karlovac, gdje nas dočekaju kola, nabavljenia iz Slunja, za daljnji put. Kod izlaza iz kolodvora dočeka nas puno, dobroćudno i veselo lice svima nam poznatog ljubimca hrvatske »Thalije«, prijatelja Š. S. On nas pozdravi u ime Karlovčana, koji sadra još spavaju po mekim dušecima ili tvrdim slaminjačama. Odzdraviv mu pozdrav posjedasmo u kola i uputismo se u grad do velike kavane na šetalištu da uzmemo naručen zajutrak. Tu nas svojom prisutnošću razveseli g. A. V., koji se sa svojim poznatim humorom trsio da nas uzdrži u dobroj volji. Ovdje i opazimo da nema one lijepe velike čuture kao i još nekih drugih malenkosti. Stoga se brže bolje dvojica od nas odvezoše na kolodvor da spase što se spasit dade. Za kratko vrijeme eto ih natrag, nu žalivože bez čuture, ali s onim drugim stvarima. Čutura ode — kako mišljasmo — na Rijeku, a sadržaj joj u nesuđeno grlo.

Pet sati odbi na crkvenom tornju, a mi sve po tri na kola, pa ajde dalje. Umolismo gg. A. i S. da nam bjegunicu čuturu pozdrave, ako bi se slučajno blagoizvolila povratiti, te da ju kod povratka nježno prime, jer će sigurno biti slaba uslijed podulje praznine svoje utrobe.

Vozeći se dobrom cestom, a praćeni blagim jutarnjim povjetarcem, dođosmo do Krnjaka, naše prve stanke iza Karlovca, u programu nepredviđene, ali određene od naših kočijaša.

Ponosito vijanje milih nam trobojnica i gruvanje mužara pozdravi naš dolazak pred krčmu, uz koju se vrti na ražnju mal ne dopećeno janje. Brzo sadosmo s kola, pregledasmo vještim oko pečenje, okusismo vino, te pronašav da je sve u redu, odlučisimo ovdje ostati jedan sat i okrijepiti se za dalji put. Za kratak čas eto pušeće se janjetine na stolu, a uz zdjelu, ko dva stražara, dvije boce crnog dalmatina. Svetovaše nas doduše putni drug g. C. da se tako ramo — bijaše upravo 7 sati — ne ogriješimo, već na početku putovanja, nu mi nadosmo toliko proturazloga i — dadnemo se na posao. Zajutrak bijaše umjeren ali sladak, crno dalmatinsko vino razigra nam ponešto živce, pa nakon stanke od jednog sata krenusmo zadovoljno dalje.

Sunce odskoči, te započe svojom lipanjском žestinom biti dobrano osjetljivo, a i prašina nam poče dosađivati, nu na prikladnim mjestima okvasisimo obnemoglo grlo, te tako niti sunčana žega niti prašina ne pomuti nam veselja.

Ovdje bi trebalo sada da opišem put koji vodi iz Karlovca u Slunj, no za ovo će me, držim, dovoljno ispričati premali prostor, koji mi je dodijeljen za ovo izvješće.

Oko 12. ure prispijemo u Slunj, gdje bijaše upravo vašar. Nakon što se u gostonici oprasmo od silne prašine, te nakon kratka odmora, sjedosmo u bašći oko lijepo prostrog stola u društву izaslanikâ slunjskog pjevačkog društva »Lovor«, koji nas u ime društva pozdrave. Izabrav si po starom našem običaju ravnatelja stola, zabavljamo se dok nas kiša i grmljavina ne potjera u dvoranu čitaonice, koja se nalazi u istoj gostonici. Tu nas radosno iznenadi dobar broj pjevača uz društvenog predsjednika, učitelja Brčića. Pjevači otpjevaše veleskladno nekoliko pjesama, a za vrijeme stanke izredaše se domoljubni govor. Za to vrijeme presta kiša i bura i mi nešto poslije šeste ure ostavismo Slunj. Oprostiv se sa pjevačima i vrijednim gostoničarima posjedasmo u kola da nastavimo putovanje do Rakovice, gdje nam bijaše prenoćiti.

U Rakovicu prispijemo poslije 8 i pol sati, na radost i veliku utjehu vode, svi dobre volje i ne odviše umorni. Kola stadoše pred gostonicom koja bijaše nakićena trobojnicama i zelenilom. Ovdje nas dočeka mjesni župnik, učitelj i bilježnik te nam naznaće noćišta u privatnim kućama. Dobiv tako svatko zakloništa za noć, razidosmo se da se za pol sata cpet sastanemo u gostoni kod prijateljske večere. Na radost našu pridruži nam se i krasan vijenac gospoda i gospodica, te smo se tako zabavljali s našim novim prijateljima i znancima, uz veoma dobru večeru, pjevajući i nazdravljajući nešto preko sat vremena. Zatim otidosmo svaki u svoj stan da otpočinemo od današnjega puta i da pribavimo nove sile za sutrašnji dan.

Ustavši u četiri sata, pogledam na prozor da vidim kakvo je vrijeme, nu prepadoh se vidjevši obzorje mutno a i maglovito. Moj velepriyazan stnodavac, učitelj K., komu izrazili svoju bojazan, uvjeravaše me da se ne trebam bojati zla vremena, da će se naskoro razvedriti, a do devete ure i magla razići. Došav pred gostonicu nađem već pripravna kola, a u pet sati — kako bi to jučer urečeno — bijasmo svi na okupu. U prostranoj gostonici piye jedan kavu, drugu srče mljeku, treći čaj, a jedan ima dapače kraj sebe pladanj sa medom i svježim maslacem. Točno u 6 sati posjedasmo u kola, te krenusmo put Plitvičkih jezera.

Ostavivši za pola sata put koji vodi u Drežnik krenusmo desno na novu cestu u Saborski. Magla biva sve deblja i deblja i zastire nam pogled preko vrlo krasnog predjela, nu ipak dobro vidismo lijepu Koranu koja duboko ispod nas hrli svom cilju, kao i slapove i mlin na Čatrnji. Uz nas je jašio učitelj K., koji upozoravaše na pojedine ljepote predjela. Poslije sedme ure spusti se toli gusta magla, da je svaki pogled bio zapriječen. Kola stanu da počekamo dok se magla razvuče, što obično ovdje biva vrlo brzo, pa da se onda naužijemo krasote jošte neviđene. Da nam vrijeme što brže prođe, ravnatelj Narodnog kazališta g. A. M. izvadi iz torbe svoje pečene pilice i race, a drugi slijedivši njegov primjer salame, sira, kolače i što ti znam sve, te se tako na brzu ruku na visini saborske ceste nad šumećom Koranom usred guste magle improvizira zajutrak, koji je sigurno svima bio tečniji no mnogi u našim gradskim gostonicama. A da nitko ne ožedni skrbiše se gg. dr. E. i L. koji od kola do kola nošahu svoje boce. Veseleći se tako, brzo nam prođe pol sata, a magla ni makac — niti gore niti dolje — daklem, ajdemo dalje.

Za kratko doba evo nas na točki gdje treba da ostavimo saborskiju cestu pa krenemo pješice lijevo prema jezerima. Sada da vam bijaše čuti sve ono predbacivanje kojim saletiše sa sviju strana na siromaha vodu i g. učitelja:

Zar je to put kojim da idemo?

Kako će gospode? — i šta ti znadem sve.

Nu sila boga ne moli, kako naša poslovica veli, zato koji hoće da dođe do jezera, neka silazi sa kola. Pa gle! Za tili čas poskakaše svi iz kola. Svaki čas pogleda koji taj ili ta prema nebu, nu uvijek svrne okom pred se nekim nezadovoljstvom. Ta magla biva sve gušća. Sad povikne jedan iz tog poparenog društva, koji je opet pogledao prema gore:

»Meni je upravo pala na nos jedna kapljica.«

I istina bijaše, jer za nekoliko časaka počne kišiti. Sada da vidiš neprilike. Kišobrani, kabанице i plaštevi ostaloše na kolima. Nema fajde, čekajmo dok kola dodu do nas! Kola se dokotrljuju, a kiša prestane. Zaduhne povjetarac, te počne iako polagano, al zato ustrajno tjerati maglu. Čim više nestajaše magle, tim veće veselje i veća nuda u dobar uspjeh našeg pothvata. Za pol sata nesta magle i sva se lica razbistre na najveću radost i utjehu vođe puta.

Putem sastadosmo dva seljaka koji nošahu u Rakovicu na prodaju krasne pastrve. Prvi koji opazi taj plod Plitvica — držim da to bijaše veseljaković g. St., u svom društvu poznat kao gurman — usklikne nekom radošcu a i strahopočitanjem:

»Evo pastrva!«.

Taj usklik uzbudi u nas isto veselje. Zaokružimo seljake, gledamo nekako radoznało u vjenac, koji jedan od njih drži u ruci, sastavljen od samih krasnih, svježih pastrva.

— Pošto pastrve?

— Pedeset novčića.

— Komad pedeset novčića?

— Ne. Cijeli ovaj vjenac.

— Deder, prebroji koliko ih imade!

— Trinaest komada.

Na čuđenje većine povikne jedan iz naše sredine:

— To je preskupo. Biti će dosta ribe na jezerima, jer je riba naručena, kako ste vi to pismeno i zatražili.

Trinaest krasnih, svježih pastrva pedeset novčića! Pa da je to preskupo? Šta kažete na to vi, zagrebački gostioničari, toj našoj bahatosti!?

— Dalje! — zapovijed je. A mi dalje, beruć putem jagoda, kojih bijaše vrlo mnogo.

Poslije nekoliko časova začu se šum slapova. Što mi dalje, a šum sve to jači. Pobrzasm, sada desno, sada opet lijevo, malko uzbrdo, a Plitvice pred nama! Tu čekaju dva seljaka da nam budu vodići a i tumaći. Preko klimava brvna hajde preko vode. Bijaše upravo osam i četvrt. Magle nestalo. Krasan dan.

Kako da ti opišem sada svu onu krasotu, koju vidjesmo. Pero i mašta su mi preslabe, da bi mogao sve to onako orisati, kako je. Imademo doduše više opisa tih neocijenjenih krasota, nu držim da ih nijedan nije posvema iscrpio. Ta i samo vješto pero A. Tkalčevića podaje nam samo približnu sličicu tih divota prirode. Zato se zadovolji, mili štioče, opisom svedenim samo na glavne crte ili se potrudi sam ovamo i nagledaj se te čarobne slike, jer ne imade nikoga, koji bi ti mogao dostatno nacrtati i opisati sve čari i krasote, koje ovdje tvoje udivljeno oko ugleda...

AMERIKANCI NA MONT EVERESTU

Po prvi puta uspjela je jedna američka ekspedicija osvojiti Mount Everest, najviši vrh svijeta. Američka himalajska ekspedicija ostvarila je pothvat bez predsedana: u roku od 23 dana tri puta je osvojila najviši vrh svijeta. Osim toga, ovo je do sada najskuplji pothvat organiziran za osvajanje Mount Everesta. Kako javlja francuska štampa, trošak je iznosio 174 milijuna starih francuskih franaka. Britanska ekspedicija koja je 1952. prvi puta u historiji osvojila taj vrh stajala je samo 26 milijuna. Pobjednička američka ekspedicija krenula je iz Katmandua 20. veljače u sastavu od 1.000 ljudi: 900 nosača s materijalom za baze i logore, 50 nepalskih gorskih vođa »Serpasa« i 19 američkih penjača Pratila su ih tri leječnika, psiholog, fizičar, nekoliko stručnjaka za gorske ledenjake, nekoliko geologa, pa čak i jedan sociolog i jedan historičar. Ekipa je nosila 2 tona raznovrsne opreme. Samo zalihe hrane ispunile su 400 sanduka, odnosno 15.000 paketa.

Unatoč tako obilatim tehničkim pripremama, ovaj američki pothvat nailazio je na mnoge teškoće i pretrpio je mnoge nezgode od samog početka. Napredovanje ekspedicije dugo vremena su otežavali žestoki planinski vjetrovi. Onda su se kod nosača pojavili znakovi boginja, pa je cijeli pothvat obustavljen na tjedan dana, koliko se čekalo na 100 doza cjepiva protiv te bolesti.

Do logora za privikavanje na himalajsku klimu i razrijedjeni zrak stiglo se 21. ožujka. Tri dana zatim voda ekspedicije Norman Gunther Dyrenfurth i desetak nosača zadobili su množe rane, kad su se strmoglavili niz jednu strminu. A malo zatim jedan američki penjač, 27-godišnji John Breitenbach, poginuo je kod himalajskog ledenjaka Khumbu, poslije se okliznuo i sunovratio niz jednu zaledenu stijenu.

Po redu četvrti logor na visini od 7.406 metara uređen je početkom travnja, a peti logor (7.925 m) podignut je pod južnim obronkom Mount Everesta. Posljednji logor, šesti po redu, postavljen

je 365 metara od samog vrhunca. Tamo su ostale dvije grupe, dok je treća nastavila s usponom i stigla na cilj 1. svibnja.

Ekspediciju je vodio 44-godišnji Norman Dyrenfurth iz Kalifornije, Švicarskog porijekla, čovjek s velikim iskuštvom iz Alpa. Ekspediciju nazivaju »ekipom intelektualaca«. Srednja dob njegovih članova je 34 godine. Intelektualnom je nazivaju zato, što je sačinjavaju među ostalima pet doktora filozofije, tri leječnika i više članova drugih intelektualnih zvanja. Naučni direktor ekspedicije, doktor Viljem Siri je izjavio da je ekspedicija imala sve što se samo može zamisliti, tako da je skupljen veliki naučni materijal.

Svega 23 dana nakon izvršenja uspona članovi ekipa su još dva puta osvojili vrh i to sa raznih strana. Jedna ekipa je krenula preko južnog prilaza, a druga preko zapadnog grebena. Na vrh su stigli skoro istovremeno. Sa južne strane penjala je dvojka Barry Bishop i Luther Jerstad i stigla na vrh u 15,30 sati. Tri sata kasnije stigla je ekipa sa zapadnog grebena u sastavu Unsöld-Hornbein, što prestavlja naročiti podvig i pobjedu, jer su oni prvi koji su se popeli tim putem, koji je do sada smatran neosvojivim. Ipak sve to nije prošlo bez neprilika. Dvojici članova ekspedicije, Unsöldu sa zapadnog grebena i Bishopu s druge strane, smrzli su se prsti na nogama. Njih su helikopterom morali prebaciti s podnožja Mount Everesta u američku bolnicu u Katmanduu, gdje je obojici pružena pomoć. Ostali članovi ekspedicije vratili su se u Katmandu pješice.

Za američku ekspediciju može se reći da nije bila samo najskuplja već i najbolje opremljena ekspedicija koja je ikada osvajala Mount Everest. Međutim krivo bi bilo čitav uspjeh pripisati tehničkoj strani ili neobičnoj sreći sa vremenom, kako su neki pokušavali. Samo najvrsnijim alpinistima moglo je uspjeti da izvedu tako jedinstveni pothvat, kao što je osvajanje vrha svijeta tri puta redom u roku od 23 dana.

SLIJEPI PLANINARI NA TRIGLAVU

Devet članova Saveza slijepih Slovenije popelo se do sada na vrh Triglava. Sigurno je da je taj podvig izvelo i još nekoliko slijepih članova, premda o tome nisu obavijestili savez. Najveća skupina slijepih koja se do sada popela na Triglav bila je ekipa od četiri člana, koja je taj podvig izvršila prošlog ljeta pod vodstvom alpskih vodiča. Skupina je krenula iz Bohinja preko Uskovnice na Velo polje, odakle preko Planike na vrh. Vratila se preko Kredarice, Planike, Dolliča, Hribarice, Sedam jezera, Komne i Savice. Čitav pothvat trajao je četiri dana.

NOVI TEŠKI USPON U KANJAVCU

Krajem travnja slovenski alpinistički navez Ante Mahkota-Nada Fajdiga-Branje Pretnar savladao je jedan od najtežih smjerova u našim Alpama, neosvojeni smjer u stijeni Kanjavca. Među alpinistima se ovaj uspon smatra vrijednim prije svega jer je jedan od najdužih u našim Alpama, i drugo, jer je izveden krajem travnja, pod tzv. zimsko-ljetnim uslovima i po veoma lošem vremenu. Dužina smjera je 1.528 metara. Na visini od 2.040 m penjači su imali jedan bivak.

NESREĆA BRITANSKIH PLANINARA KOD ZAGREBA

Na autoputu kod Ivanić-grada došlo je 23. travnja poslije podne do teške saobraćajne nesreće u kojoj su teško ozlijedjeni članovi britanske planinarske ekspedicije 51-godišnji John Sugden, njegov 21-godišnji sin David i 19-godišnji Fenton Thornton. Oni su se u teretnom automobilu vraćali iz Grčke u Veliku Britaniju. Vozač je nedaleko Ivanić-grada uslijed umora i zasljepljen suncem izgubio vlast nad volanom automobila, koji je dospio na rub ceste, udario o rubni kamen i odbio se u jarak. Kola su se prevrtala nekoliko puta, a zatim su se gotovo uništena zaustavila. Trojica putnika ispalili su iz kola teško ozlijedeni. Najteže je ozlijeden John Sugden, koji je upravljao automobilom. Unesrećeni su odmah prevezeni u Traumatološku bolnicu u Zagrebu. Trojica unesrećenih bili su članovi britanske planinarske ekspedicije, koju je predvodio britanski general sir John Hunt. Ekspedicija je dulje vremena boravila u grčkom gorju Pindus, gdje je vršila planinarska istraživanja. U ekipi se nalazilo desetak osoba, koje su se u pet automobila vraćale u domovinu. Vo-

da ekspedicije, sir John Hunt, dao je u Zagrebu slijedeću izjavu: »Dulje vremena nalazili smo se u Grčkoj na našoj planinarskoj ekspediciji. Cilj je bio da predemo pješice gorje Pindus. Ekipa je bila sastavljena od mlađih planinara, koji su u jednom konkursu u Engleskoj odabrani za tu ekspediciju. Udrženi s grčkim planinarima poduzeli smo akciju koja je uspjela. Kako je došlo do nesreće ne znam, jer sam se nalazio u drugim kolima i došao na mjesto nesreće za pola sata. Unesrećene smo odmah prevezli u bolnicu u Zagreb. Želio bih istaknuti susretljivost na koju smo našli u mjestu nesreće a isto tako i u bolnici, kamo smo prevezli unesrećene članove naše ekspedicije.«

NA SAR-PLANINI PODIGNUT PLANINSKI HOTEL U DVADESET DANA

Gradevinski radnici iz gradića Uroševca u Autonomnoj kosovsko-metohijskoj oblasti i vrijedni stanovnici šar-planinskih sela Štrpc i Brezovica, postavili su u travnju ove godine jedinstveni jugoslavenski rekord u brzini građenja. U samo dvedeset dana na visini od 1700 metara na snježnim sjevernim padinama Sar-planine podignut je moderni planinski hotel s preko 70 ležaja, modernom kuhinjom i prostorijama za razonodu. Materijal za ovaj hotel prenijet je na ledima brdskih konjica i magaraca.

Idealne snježne terene na sjevernim padinama Sar-planine otkrio je veliki ljubitelj planina Jugoslavije i jedan od najboljih stručnjaka u svijetu za izgradnju »mamutskih skakaonica« pokojni ing. Stanko Bloudek. Međutim, zbog nepristupačnosti, slabih komunikacija i postojanja drugih smučarskih centara u ovom kraju (Popova Šapka), tereni Brezovice bili su poznati samo malom broju pasioniranih planinara i skijaša. U želji da se ovaj kraj popularizira i dobije mjesto koje mu odgovara, smučarski savez Jugoslavije odlučio je da se ovogodišnje prvenstvo Jugoslavije u skijanju u alpskim disciplinama održi na Brezovici. Zbog svega ovog bilo je potrebno izgraditi još jedan objekt koji će omogućiti udoban smještaj takmičarima i gostima.

I tako je početkom veljače u selu Brezovici, gotovo četiri sata hoda od mjesta na kome je trebalo podići hotel, počelo montiranje hotela od bijelog

borovog drveta. Istovremeno, daleko u planini, gotovo hiljadu metara više udarjeni su temelji od kamena za novu stalsku građevinu. I kada je hotel u dolini dobio svoje konture, a temelji u planini bili dovršeni, na scenu su stupili mali konjići, jer je razmontirane dijelove hotela trebalo izvući na snježnu padinu visoko u planinu.

Desetak dana kasnije pored već postojećih objekata »Stojkova kuća« i »Star dom«, iznikao je novi moderni planinski hotel »Bačila«.

Turisti i planinari već ovog ljeta mogu poduzimati izlete iz udobnog novog hotela. Mnogi neće ni slutiti da je čitava zgrada sa svim komforom stvorena za samo dvadeset dana.

PROŠIRENJE DOMA NA ZAVIŽANU

Ovog ljeta planirani su radovi na proširenju planinarskog doma na Zavižanu u Sjevernom Velebitu. Radovi će biti dovršeni do Dana borca slijedeće godine, kad će se na Zavižanu održati Slet planinara Jugoslavije povodom proslave 90-godišnjice osnivanja planinarske organizacije u Hrvatskoj odnosno Jugoslaviji. Sredstva za proširenje dodijelilo je djelomično Izvršno vijeće Sabora Hrvatske, dok će ostatak pokriti planinska organizacija. Do planinarskog doma na Zavižanu izgrađena je automobilска cesta iz primorja, koja će omogućiti da se najveća manifestacija planinarstva u 1964. godini održi bez ikakvih poteškoća.

TEČAJ GORSKE SLUŽBE SPASAVA-NJA ZA MILICIJU

U Velikoj Paklenici u Južnom Velebitu održala je Gorska služba spasavanja Planinarskog saveza Hrvatske u lipnju ove godine tečaj za pripadnike Narodne milicije, koji su se trebali teoretski i praktički upoznati sa znanjem iz ove planinarske discipline. Tečaj je trajao deset dana, a na njemu je sudjelovalo 20 pripadnika Narodne milicije iz područja Gospića, Ougulina, Zadra, Knina, Starigrada i Delnice.

PK »SPLIT« SLAVI 30-GODIŠNJICU

Ove godine navršava se trideset godina otkako je skupina omladinaca brodogradilišta u Splitu počela planinariti unutar organizacije »Prijatelj prirode« čime je udarila temelj sadašnjem Planinarskom klubu »Split«. Ta je skupina

prošlog rata stupila u partizane, a poslije rata nastavila je planinarskim radom pod novim imenom. PK »Split« u sastavu Radničkog sportskog društva brodogradilišta izgradio je na vrhu Mosora »Vickov stup«, malo sklonište od metalnih ploča.

NOVA PLANINARSKA KUĆA U SAMOBORSKOM GORJU

U Velikom dolu u Samoborskom gorju na prijevoju preko kojeg vodi put iz sela Rude u Gornji Lipovac nalazio se prije rata udobno uredan planinarski dom bivšeg Ski-kluba Zagreb. Za vrijeme rata bio je spaljen ali je zidano prizemlje ostalo prilično sačuvano. Ovaj planinarski objekt nalazio se na najljepšem terenu Samoborskog gorja, koji omogućava i priređbe u alpskim disciplinama. PD »Japetić« iz Samobora odlučilo je da taj objekt ponovno izgradi tako da do jeseni bude izgradeno i uređeno prizemlje sa blagovaonicom, kuhinjom i prenoćištem.

TEČAJ ZA PSE — SPASAVAOCE

Kod planinarskog doma u Tamaru u Julijskim Alpama održan je tečaj u kojem je sudjelovalo jedanaest pasa koji su se imali izvježbati kao spasavaoci iz lavina. Samo jedan od ovih pasa »nije položio ispit«. Ovakvi tečajevi prvi puta su održani u Švicarskoj prije 20 godina, dok je kod nas takvo dresiranje pasa provedeno prvi puta prije deset godina. Danas GSS u Sloveniji ima dvadeset izvježbanih pasa.

PLANINARSTVO U MAKEDONIJI

U Makedoniji postoji ukupno 43 planinarskih društava, u koja je učlanjeno 14.000 planinara. Od toga je 57% omladinaca, što predstavlja najbolji postotak u saveznim razmjerima. Najaktivniju planinarsku djelatnost pokazuje Univerzitetski planinarski odbor u Skopju, koji koordinira rad planinarskih društava na raznim fakultetima. Iako planinarska organizacija u Makedoniji nije naslijedila nikakav fond planinarskih domova i skloništa sa ukupno 870 ležajeva.

Nedavno je odlučeno da se planinarski dom na Popovoj Šapki preda na korištenje komuni u Tetovu, koja će ga koristiti kao ugostiteljski objekt, a planinari će dobiti u zamjenu novi objekt koji tek treba izgraditi.

MEDVEDNICA DOBILA STATUS IZLETIŠTA

Narodni odbor grada Zagreba donio je 24. travnja na zajedničkoj sjednici Gradskog vijeća i Vijeća proizvodača odluku, kojom je proglašio šume na Medvednici izletištem. Službeni naziv glasi: Šumsko izletište »Medvednica«. U odluci se utvrđuju dužnosti organa upravljanja. Oni trebaju stalno čuvati prirodnji integritet izletišta i nastojati da se što prije obnove degradirani šumski dijelovi. Postojeće šume treba što bolje razviti vodeći računa i o estetskom izgledu šuma. Nikakva gradevinska djelatnost nije dozvoljena bez odobrenja Savjeta nadležnog za poslove turizma i rekreacije koji će također vršiti i nadzor nad organima upravljanja izletišta. Narodni odbor grada Zagreba osnovao je i komisiju za unapredjenje područja za rekreaciju stanovništva grada Zagreba, u koju je izabran i predstavnik Planinarskog saveza Hrvatske. Organi upravljanja stalno će suradivati s tom komisijom.

U članu 10. odluke kaže se da je u izletištu logorovanje dozvoljeno samo na za to određenim mjestima. Za prekršitelje su predviđene kazne do 10.000 dinara.

NESREĆA U KLEKOVOJ STIJENI

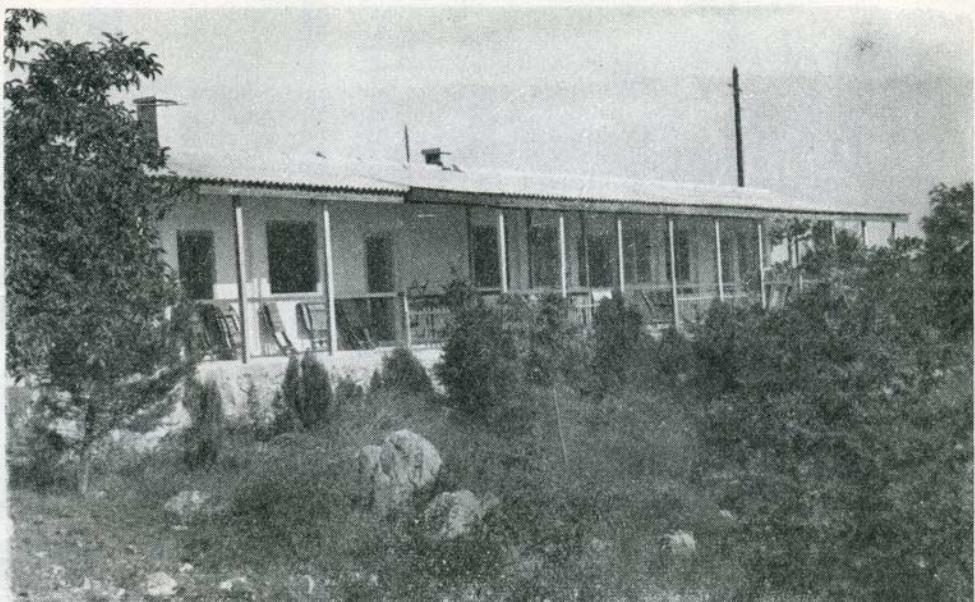
U nedjelju dne 19. V. o. g. u stijeni Kleka se nalazila na vježbi alpinistička škola. Škola se svake godine prireduje za članove zagrebačkih planinarskih društava, koji se žele baviti alpinistikom. Pod vodstvom instruktora, prema unaprijed utvrđenom rasporedu, polaznici škole su ušli u penjačke smjerove u nedjelju rano ujutro. U 4,30 sati je u tzv. »Omladinski smjer« ušao penjački par koji su sačinjavali instruktor Mirko Frey i Josip Komerički. U 5,45 sati je zbog okliznula Frey-a došlo do pada obojice penjača. Tom prilikom je Mirko Frey zadobio smrtonosne povrede glave, dok je Komerički lakše povrijeden. Penjačko uže je zadržalo oba penjača u stijeni, tako da ova nesreća nije zadobila još tragičniji epilog.

U isto vrijeme su se na Kleku nalazili i alpinisti — članovi Gorske službe spašavanja, koji su također učestvovali u ovim penjačkim vježbama, te su odmah pod vodstvom Zlatka Smerke-a i Neđe Jakića pristupili spasavanju i transportu unesrećenog. Pri tome je korištena spašavalčka oprema stacionirana u planinarskom domu na Kleku.

RAD TRAVNIČKIH PLANINARA

X redovna i jubilarna godišnja skupština Planinarskog društva »Vlašić« u Travniku održana je 18. IV 1963. U prošloj godini PD »Vlašić« postiglo je značajne rezultate na svim poljima rada. Povećao se broj članova tako da društvo sada broji 495 registriranih članova. Planinarsku aktivnost društva karakterizira veliki broj izleta i pohoda od kojih su mnogi bili i u drugim republikama. Najznačajniji je svakako obilazak Slovenske transverzale. Sedara planinara nastavilo je prošle godine obilazak transverzale od Jesenica do Cerkna. Značajna je i suradnja koju su travnički planinari uspostavili s drugim društvima, naročito onima iz obližnjih komuna: Viteza, Zenice, Kaknja, Sarajevo, Fojnice i Bugojna. S planinarama iz ovih gradova travnički planinari organizirali su međudruštvene susrete i zajedničke izlete na Vlašić, Zabrdje, Lissac, Bobovac, Bukovik, Vranicu i Koprišnicu. Omladinci-planinari učestvovali su na skoro svim saveznim i republičkim akcijama i sletovima. Dva člana završili su savezni tečaj vodiča pohoda na Risnjaku. Prošle godine osnovana je i Stanica Gorske službe spašavanja, koja sada ima tri gorska spašavaoca i pet pripravnika od kojih je jedan liječnik opće prakse i jedan misioner. Najveći uspjeh društva predstavlja rad s omladinom. Osnovane su sekcije pri Osnovnoj školi »Dušan Košutić« (107 članova), Srednjoškolskom centru (105 čl.), Osnovnoj školi »Braća Lolić« (45 čl.) i pri industrijskom poduzeću »Borac« (35 čl.). Sekcije su bile vrlo aktivne u organiziranju izleta i predavanja za svoje članove, a učetvovale su i u svim akcijama društva. Većinu članstva društva predstavlja upravo omladina što se vidjelo i na godišnjoj skupštini. Za uspješan rad na razvijanju planinarstva PD »Vlašić« odlikovano srebrnom medaljom PSJ i zlatnom medaljom PS BiH. Dvojica članova odlikovani su srebrnom medaljom PSJ dok je zlatnu medalju PS BiH dobilo 10 članova, srebrnu 12, a brončanu 8. Nakraju je skupština za predsjednika izabrala Nedima Alečkovića, a za načelnika Nesima Bašagića.

Novi dom na Peruči pod Svilajom

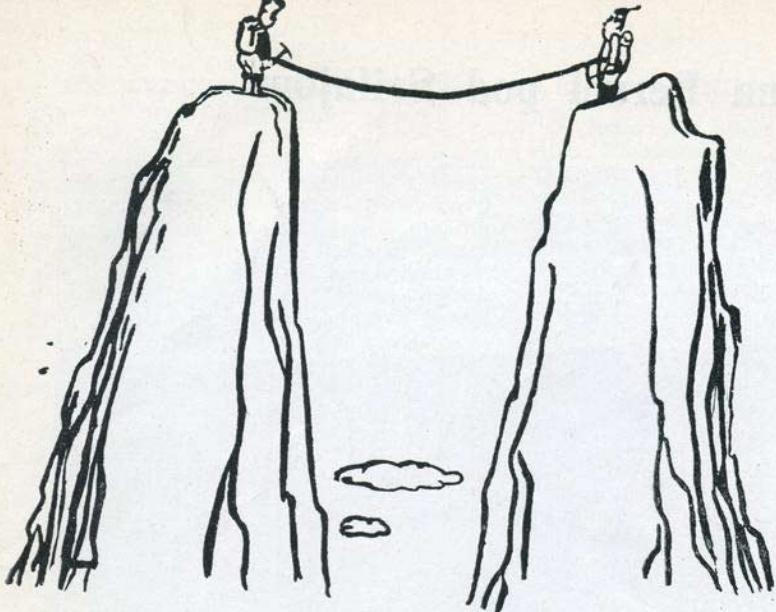
Zahvaljujući agilnosti članova PD »Svilaja« iz Sinja nad samim jezerom Peruča na »Dan borce« 4. jula o. g. otvoren je novi planinarski dom u prisustvu predstavnika narodnih vlasti, PSH, Planinarskog saveza kotara Split, planinarskih društava, te velikog broja planinara i ostalih građana. Sam objekt je ranije korišten na radilištu HE »Peruča« i sada je preuređen, snabdjeven sa svim potrebnim inventarom, tako da pruža planinarima, a i ostalim posjeticima ugodan smještaj i boravak. Novi planinarski dom nalazi se na visini od 385 metara i sa njegove natkrite terase krasan je vidik na veliki dio jezera, a posebno je prekrasan pogled na Svilaju (1509 m.), za koju dom može poslužiti kao vrlo pogodna ishodišna tačka. Dom je prizemna građevina, raspolaže sa jednom manjom spavaonicom, kuhinjom i nusprostorijama. Imade tekuću vodu i električnu rasvjetu. Poslije napornih tura po Dinari, Kamešnici i Svilaji, svakom planinaru boravak od nekoliko dana u planinarskom domu na Peruči, te kupanje u jezeru, pružit će pravo zadovoljstvo i odmor. Veze sa novim planinarskim domom su povoljne bilo iz pravca Knina preko Vrlike ili pak iz Splita preko Sinja. Automobilska cesta vodi do samog doma.

Obzirom na veliku aktivnost članova PD »Svilaja«, koji su u relativno kratkom vremenu postojanja društva sposobili za upotrebu sklonište na Vagnju i sada lijepi planinarski objekat na Peruči, vjerujemo da će organi narodne vlasti kao i dosad pružiti još veću pomoć društvu u cilju realizacije daljnjih planova oko neposrednog uređenja okoliša samog doma, pošumljavanja itd., kako bi se stvorili što bolji uvjeti za boravak planinara i ostalih posjetilaca planinarskog doma. Pred planinarskim društvom stoji sada zadatak markiranja planinarskog puta na Svilaju, a kod te akcije vjerovatno će pomoći Plan. savez kotara Split i ostala planinarska društva sa tog područja.

Još jedanput čestitamo članovima PD »Svilaja« na velikom uspjehu sa željom da njihovim primjerom krenu i ostala planinarska društva u našoj republici.

B. Š.

H U M O R

»A ja sam bio uvjeren
da penješ za mnogom.«

»Hej, momci, ne možemo
baš svi biti prvi!«

Bez riječi

